

Nota Bene 2013

Aineistoon ja tutkimuksiin viittaaminen
Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen
koulutusohjelmassa

Anna Sivula Petri Saarikoski

Turun yliopisto
Δ

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma 2014

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisut 40.
Pori 2014

Pori Illuminati was here

© 2014 Kirjoittajat

ISBN 978-951-29-5676-0

ISSN 1799-0564

Esipuhe

"Ai niin ne viitteet ja lähdeluettelo, nekin pitäisi varmaan käydä läpi"

Me opettajat kuulemme usein tällaisia kommentteja kirjoittajilta, jotka tarjoavat lähes valmiita opinnäytetöitä kommentointia varten. Tässä vaiheessa on viimeistään kaivettava esiin Nota Bene -viittausopas, vaikka siihen tutustuminen olisi ollut toivottavaa heti tutkimuksen alkuvaiheessa. Huonosti tehty lähteiden dokumentointi ja puutteelliset viitemerkinnät kasvattavat vain tutkielmaan tekoon varattavaa työaikaa. Lopulliseen työhön jääneet puutteet voivat myös laskea tutkielmalle annettavaa arvosanaa.

Nota Bene on kirjoitettu Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman opiskelijoiden ja tutkijoiden käyttöön. Oppaan tarkoituksena on esitellä paitsi viittauskäytäntöjä myös oikeanlaista lähdetyöskentelyä. Lukijan on hyvä pitää mielessä, että viittaustekniikka on aina alisteinen lähteiden oikealle tieteelliselle käytölle. Lähteiden harmaalle vyöhykkeelle sijoittuu runsaasti lähdekokonaisuuksia, joiden merkintätavoista ei ole aina olemassa yksiselitteistä vastausta. Pisteiden paikan tai verkko-osoitteen kirjoitusasun miettimisen sijaan opiskelijan kuuluisi pohtia, miten lähteet nivotaan yhteen tutkielman tutkimuskysymysten kanssa. Viittausoppaan tarkoituksena ei ole toimia pelkkänä tylsän mekaanisena sääntökokoelmana, jota pitää orjallisesti noudattaa vaan siihen on kirjattu myös paljon asiaa hyvän tieteellisen tutkimuksen periaatteista. Näitä asioita käydään seikkaperäisemmin ja konkreettisemmin läpi koulutusohjelman tutkimusvalmiuksia käsittelevillä kursseilla, kuten tutkielmaseminaarissa. Epävarmoissa tilanteissa tarkempia ohjeita kannattaa aina kysyä kurssin vastuuopettajalta.

Vuoden 2013 Nota Bene on päivitetty ja täydennetty versio vuoden 2006 laitoksesta. Suurimmalta osin teksti on lehtori Anna Sivulan toimittamaa. Petri Saarikoski on päivittänyt uusimmat tiedot ja laatinut digitaalisten lähteiden käyttöä koskevan osion, jota on aikaisemmin käytetty digitaalisen kulttuurin tutkielmaseminaarissa erillisenä monistepainoksena. Osio sisältää monia merkintätapoja, joita voidaan soveltaa myös muille digitaalisille media-alustoille tai verkkopalveluille, joita ei tässä oppaassa käydä seikkaperäisemmin läpi.

Oppaalla on takanaan pitkä historia. Sen taustalla on Turun yliopiston historian laitoksella Hannu Salmen, Jaakko Lehtovirran ja Anna Sivulan laatima viiteopas *Kui nootei? Lähteisiin ja kirjallisuuteen viittaaminen Turun yliopiston yleisen historian oppiaineessa* (2000). Käytössä on ollut myös Tampereen yliopiston oppimateriaaliohjeita, Suomen Standardoimisliiton SFS 5342, *Kirjallisuusviitteiden laatiminen* (1992) sekä Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko, Sajavaara, Paula: *Tutki ja kirjoita*. Kirjayhtymä, Helsinki (1997). Digitaalisia lähteitä koskevassa osiossa on hyödynnetty Tapio Onnela ja Jaakko Suomisen kirjoittamaa viittausopasta *Viittaaminen digitaalisiin lähteisiin: ohjeita, neuvoja ja ehdotuksia historian tutkijoille, miksei muillekin* (useita eri versioita vuosilta 1995–2008). Oppaan viimeinen versio on nähtävissä Wikibooksissa osoitteessa http://fi.wikibooks.org/wiki/Viittaaminen_digitaalisiin_l%C3%A4hteisiin

Porissa 30.8.2013

Anna Sivula, Petri Saarikoski

Sisällys

Esipuhe	2
1. Viitteet ja lähdeluettelo	
1.1 Yleisiä periaatteita	5
1.2 Lähdeviitteen tehtävä	6
1.3 Lähdeluettelon tehtävä	8
2. Tekstin sisäiset sulkuviitteet ja alaviitteet	10
2.1. Tekstin sisäisen sulkuviitteen sijoittaminen ja sen vaikutusalue	10
2.2. Alaviitejärjestelmä	12
2.3 Alaviitteiden käyttö tekstin sisäisen viittausjärjestelmän tukena ja sulkuviitteiden käyttö alaviitejärjestelmän täydennyksenä	14
3. Primaarilähteet ja sekundaarilähteet	
3.1 Todistusvoima ja tutkimuskysymys	16
3.2 Haastatteluin kerätyt, julkaistut ja julkaisemattomat lähteet	18
4. Tutkimuskirjallisuuden ja tutkimusaineistoon viittaaminen	
4.1 Tutkimuskirjallisuus ja tutkimusaineisto	20
4.2 Tutkimuskirjallisuuden kuvailu lähdeluettelossa	22
4.3 Kirjallisuusviitteen rakentaminen	26
4.4. Aineiston käytön dokumentointi	28
4.4.1 Suorat lainaukset	28
4.4.2 Aineisto tekstin sisäisessä viittausjärjestelmässä	30
4.4.3 Alaviitejärjestelmä: yksilöidyt dokumentit, kokoelmat ja arkistot	31
4.4.4 Lyhenteiden käyttö viitteissä	34
5. Monenlaisia aineistoja, viitteitä ja kuvailuja	35
5.1 Kirjallinen arkistoaineisto	35
5.2 Haastattelut ja kyselyt	38
5.2.1 Anonyymi haastatteluaineisto	38
5.2.2 Asiantuntijahaastattelu tai muu yksilöity henkilöhaastattelu	40
5.2.3 Esimerkki haastattelun käyttöluvasta	43
5.2.4 Kyselyt	44
5.3 Kirjat ja kirjoissa tai muissa kokoelmissa julkaistu alkuperäisaineisto	45
5.4 Sanoma- ja aikakauslehdet	48
5.5 Aikalaikirjallisuus ja vertailuaineisto	49
5.6 Elokuvat, TV-ohjelmat ja radio-ohjelmat	51
5.7 Äänitteet	54
5.8 Kartat ja maastohavainnot	55
5.9 Kuvat	58
5.10 Esinelähteet ja materiaaliset lähteet	60
6. Viittaaminen digitaalisiin lähteisiin	
6.1 Yleistä digitaalisten lähteiden käyttötavoista	62
6.2 Digitaalisten lähteiden kerääminen ja säilytys	66
6.3 Tutkijaeettiset kysymykset	67
6.4 Esimerkkejä digitaalisen aineiston viittaus- ja lähdeluettelomerkinnöistä	69
7. Miten lähdeluettelo laaditaan?	88
8. Esimerkkilähdeluettelo	91
9. Suomalaisten arkistojen vakiintuneita lyhenteitä	97

I. Viitteet ja lähdeluettelo

I.1 Yleisiä periaatteita

Tässä oppaassa esitellään Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen opinnäytteissä käytettäviä lähteisiin viittaamisen ja lähdeluettelon laatimisen käytäntöjä. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksella voi käyttää joko **tekstin sisäistä sulkuviitejärjestelmää tai alaviitejärjestelmää**. Käytännöt on pyritty esittelemään siten, että ne palvelevat mahdollisimman joustavasti eri tieteenalojen suuntaan painottuvia kysymyksenasetteluja.

Eri tieteenaloilla on erilaisia käytäntöjä. Tieteellisillä aikakauskirjoilla, julkaisuilla ja eri yliopistoilla on myös erilaisia viittauskäytäntöjä. Tieteellisissä artikkelikokoelmissa pyritään yleensä yhtenäiseen ulkoasuun, joten julkaisun toimittaja antaa kirjoittajille ohjeet julkaisussa käytettävästä viittauskäytännöstä. Näitä ohjeita tulee noudattaa, vaikka ne poikkeaisivatkin siitä käytännöstä, jota kokoelmaan kirjoittava tutkija on muissa töissään noudattanut. Erilaisia viittauskäytäntöjä voi helposti opiskella tarkastelemalla tutkimusten lähdeluetteleja ja viitejärjestelmiä. Kansainvälisissä tieteellisissä aikakausjulkaisuissa on esimerkiksi laajasti käytössä Chicago-viittausjärjestelmä, josta on olemassa myös eri versioita. Suosituin lienee Chicagon author date -viittauskäytäntö, johon voit tutustua osoitteessa:

http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html.

Opiskelijan on hyvä muistaa, ettei *yhtä ainoaa oikeaa viittauskäytäntöä ole olemassa*. Vielä tärkeämpää on pitää mielessä, että tutkimuksessa, opinnäytteessä tai artikkelissa tulee johdonmukaisesti noudattaa alusta loppuun samaa viittauskäytäntöä. Opiskelijan on hyvä muistaa, että opettajat kiinnittävät erityistä huomiota valmiina palautettujen tutkielmien viitekäytäntöjen johdonmukaisuuksiin. Kysymys ei ole pelkästään Nota Benessä esiteltyjen ohjeiden noudattamisen tärkeydestä vaan työnteon loogisuudesta, dokumentaation huolellisuudesta sekä oikeasta lähdetyöskentelystä. Huonosti tehdyt lähdeluettelot ja viitejärjestelmät rikkovat lähes aina näitä periaatteita ja antavat huonon kuvan tutkielman kirjoittajasta. Suutarin lapsilla ei kuitenkaan aina ole kenkiä ja usein aikaisemmissa tutkielmissa

näkee paljon virheellisyyksiä viitekäytännöissä. Juuri tästä syystä opiskelijoiden ei kannattaisi kopioida muiden virheitä vaan opiskella käytännöt itsenäisesti tutkielmaseminaarista alkaen.

I.2 Lähdeviitteen tehtävä

Tutkija saa tietonsa lähteistä. Tutkimus on prosessi, jossa tutkija etsii lähteistä saamansa tiedon perusteella vastausta tutkimuskysymykseen. Tutkimuksen tai tieteellisen artikkelin lopussa on **lähdeluettelo**, josta selviää, mistä esitetyt tiedot ovat peräisin. Tutkimuksen ja tieteellisen artikkelin tekstissä jokaisen tiedon alkuperä osoitetaan **lähdeviittein**. Lähdeviitteiden ja lähdeluettelon tulee vastata toisiaan. Viite osoittaa lähdeluetteloon, ja lähdeluettelosta tutkimuksen tai tieteellisen artikkelin lukija löytää sen arkistoyksikön, teoksen, nettisivun tai esine kokoelman, jota tutkija on käyttänyt.

Lähdeviitteen tärkein tehtävä on tehdä tutkimusprosessi näkyväksi. Tutkija esittää tiedon ja kertoo sen perään sijoitetulla viitteellä, mistä tieto on peräisin. Lähdeviite osoittaa eli viittaa siihen dokumenttiin tai muuhun informaatioyksikköön, johon nojautuen tutkija esittää väitteensä. Lähteisiin viittaamisen käytäntö tekee mahdolliseksi sen, että tiedeyhteisö voi arvioida ja kontrolloida jäsentensä tekemää tutkimusta. Tieteellisen tiedon luotettavuus perustuu juuri tähän arvioinnin ja kontrollin mahdollisuuteen. Kontrollin mahdollisuus tarkoittaa sitä, että lukija voi tarkastella samaa lähdettä, ja arvioida tutkimuksessa tai tieteellisessä artikkelissa esitettyä **tulkintaa**.

Tutkijan ei pitäisi käyttää sellaisia informaatiolähteitä, joihin hän ei voi viitata, sillä tällaisen lähteen käyttö ei ole opinnäytteen tarkastajan tai tiedeyhteisön kontrolloitavissa. Viittauskäytäntö erottaa tutkimukset ja tieteelliset artikkelit esimerkiksi kaunokirjallisista teksteistä. Lähdeviitteen ensisijainen tehtävä on siis varmistaa, että tutkimuksessa noudatetaan tieteen sääntöjä. Lähdeviittaukset palvelevat myös muilla tavoin jokaista tutkimuksen tai tieteellisen artikkelin lukijaa sekä opinnäytteen tarkastajaa.

Lähdeviite voi olla **positiivinen** tai **negatiivinen**. Positiivinen viite dokumentoi sellaista lähteen tai tutkimuskirjallisuuden käyttöä, jossa lähteen käyttäjä päättyy samaan tai

samansuuntaiseen tulokseen. Tällöin viittauksen kohde tukee suoraan viittaajan argumentaatiota. Negatiivinen viite puolestaan kohdistuu esimerkiksi sellaiseen väitteeseen tai tulkintaan, joka viittaajan tutkimuksellaan tuottaman uuden tiedon valossa on osoittautunut virheelliseksi.

Koska tarvitaan lähdeviite? Ensinnäkin: Kaikki **tutkimusaineistosta saatu tieto** pitää viitoittaa. Toiseksi: **Toisilta tieteentekijöiltä omaksutut tulkinnat ja tiedot** on viitoitettava.

Kirjoittajan omat päätelmät tai tulkinnat eivät saa sekaantua lähdeaineistosta saatujen tietojen tai tutkimuskirjallisuudesta omaksutun tiedon kanssa. Toisten tutkijoiden tuloksia esittelevän ja kommentoivan tutkijan on aina kerrottava, kenen tutkimustuloksista on kysymys. Jos sama tieto esitetään useissa tutkimuksissa, on tapana viitata uusimpaan tai perusteellisimpaan tutkimukseen. Kaikkia mahdollisia yhden tiedon lähteitä ei siis tarvitse luetella.

Koska lähdeviitettä sitten ei tarvita? Yleistietoa ei tarvitse viitoittaa. Toisinaan on vaikea erottaa yleistietoa toisen tutkijan tutkimustuloksista. **Yleistietona voi pitää tietosanakirjatiedon tai lukion oppimäärän tasoista tietoa.** Tutkimuksessa ei ole tapana viitata tietosanakirjoihin tai lukion oppikirjoihin. Toisaalta esimerkiksi internetissä julkaistava Wikipedia täyttää monelta osin tutkimuskirjallisuuden tunnusmerkit. Katso aiheesta tarkemmin luvussa 6.

Yleistietoa esitetään usein tutkimusten ja tieteellisten artikkelien johdantokappaleissa.

Esimerkiksi tällaisen johdantokappaleen sisältämiä yksittäisiä tietoja ei tarvitse viitoittaa:

Eurooppalaiset kansallisvaltiot syntyivät ja vahvistuivat 1500-luvulla. 1600-luvulla nämä valtiot ajautuivat keskinäisiin konflikteihin. Näitä kansallisvaltioiden välisiä konflikteja kutsutaan uskonsodiksi, sillä niissä ovat vastakkain katoliset ja protestanttiset valtiot. Kamppeilussa olivat kuitenkin etualalla nuorten kansallisvaltioiden poliittiset päämäärät. Tässä artikkelissa tarkastelen Espanjan Alankomaiden -politiikan tavoitteita vuonna 1582. Käytän lähteenäni Filip II:n ja salaneuvos Juan de Estrellan kirjeenvaihtoa.

Tutkijan omaan tulkinnalliseen yhteenvetoon ei yleensä myöskään merkitä viitteitä, sillä yhteenvedon argumentit on esitetty ja lähdeviitein perusteltu jo yhteenvetoa edeltävässä

tekstissä. **Omia tutkimustuloksia ei viitoiteta.** Tulkinnallinen yhteenveto, johon ei tule lähdeviitteitä, voi olla esimerkiksi seuraavanlainen:

Näin päädymme siihen, että karkeanasteisen väkivallan kehitys keskialalta aina tälle vuosisadalle saakka ei ole kansallisesti rajautuva maakohtainen ilmiö. Se on monille Euroopan maille yhteinen kehityspiirre.

Lähdeviitteiden ja tutkimustekstin väärinkäyttö

Puutteelliset lähdeviittaukset ovat merkki huonosta tieteellisestä toiminnasta. Lisäksi tahallinen viitteiden vääristely – esimerkiksi viittaus lähteeseen jota ei ole olemassakaan – on tutkimuseettisesti hyvin kyseenalaista ja sen paljastuminen aiheuttaa kirjoittajalle vähintään maineen menetyksen. Lähteiden vääristely voi johtaa esimerkiksi opinnäytetyön hylkäämiseen. Näin tapahtuu myös siinä tapauksessa jos paljastuu, että työn tekijä on kopioinut tutkimustekstinsä jostain muualta. Et voi myöskään omia toisen tutkimustulkintoja. **Toisen tutkijan tekstiä tai tulkintaa ei koskaan saa lainata lähdettä mainitsematta.**

I.3 Lähdeluettelon tehtävä

Lähdeviite osoittaa aina joko lähdeluetteloon tai aineistosta laadittuun koodattuun taulukkoon, karttaan tai muuhun graafiseen esitykseen. Lähdeluettelossa kerrotaan yksityiskohtaiset tiedot niistä lähteistä ja tutkimuksista joita tutkimuksen tai opinnäytteen tekijä on käyttänyt.

Lähdeluettelo kertoo

- 1) mitä aineistoa tutkimuksessa on käytetty
- 2) mikä on tutkimuksen näkökulma tähän aineistoon
- 3) millaiseen tieteelliseen keskusteluun tutkimuksella osallistutaan

Lähdeluettelossa aineisto esitellään luetteloituna siten, että tutkimuksen tai opinnäytteen ensisijaiset lähteet esitellään ennen toissijaisia lähteitä ja muiden tutkijoiden tulkintoja esittelevää kirjallisuutta. Lähdeviitteissä annetun lyhyen tiedon pohjalta lukija pystyy löytämään

lähdeluettelosta ne lähteet, joihin tutkimuksen **argumentaatio** nojautuu, eli ne lähteet, joilla tutkija perustelee väitteitään ja joiden varassa hän rakentaa tutkimustuloksensa ja tulkintansa.

Lähdeluettelolla tutkija kertoo, millainen on ollut hänen tutkimuksensa lähdepohja.

Tutkimuksen luonteesta saakin usein yleiskuvan tarkastelemalla lähdeluetteloa.

Tutkimustulokset ovat oikeastaan vastauksia, jotka tutkija on aineiston varassa antanut tutkimuskysymyksiinsä. Tutkimuksen lähdeluettelo kertoo myös, millaista muiden tutkijoiden tuottamaa tietoa juuri tässä tutkimuksessa on käytetty hyväksi. Tutkimuskirjallisuusluettelo dokumentoi siis sen tieteellisen keskustelun, johon tutkimuksen tekijä omalla puheenvuorollaan aktiivisesti osallistuu. Tästä syystä sellaisia teoksia, joihin ei viitata, ei laiteta tutkimuskirjallisuusluetteloon. Tutkimuskirjallisuusluettelon tehtävä ei ole kertoa, mitä kaikkea tutkija on sattunut lukemaan.

2. Tekstin sisäiset sulkuviitteet ja alaviitteet

On olemassa useita erilaisia lähteisiin viittaamisen käytäntöjä. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman opinnäytteissä voi käyttää joko **tekstin sisäistä sulkuviittausjärjestelmää** tai **alaviitejärjestelmää**. **Loppuviitejärjestelmä**, jota käyttävät monet tieteelliset aikakauskirjat ja julkaisusarjat, on eräs alaviitejärjestelmän mukaelma, eikä sitä tässä oppaassa esitellä erikseen. Loppuviite eräänlainen alaviitteen ja lähdeluettelomerkinnän yhdistelmä, ja se on sijoitettu tekstin loppuun.

Kumpaa järjestelmää sitten kannattaa käyttää? Olennaista on, että tutkimuksen tai tieteellisen artikkelin kirjoittaja käyttää valitsemaansa viittausjärjestelmää johdonmukaisesti läpi koko tekstin. Kummallakin järjestelmällä on omat hyvät puolensa. Järjestelmä valitaan sen perusteella, mikä kulloisenkin tutkimuksen näkökulmasta on tarkoituksenmukaista. Tekstin sisäiset viitteet taas ovat tekstin välittömässä yhteydessä, eikä lukijan tarvitse etsiä niitä sivun alareunasta. Alaviitejärjestelmä helpottaa pitkien viitteiden kuormittaman tekstin lukemista.

Koulutusohjelman opinnäytetöissä suositetaan alaviitejärjestelmää.

Sulkuviitejärjestelmää käytetään enemmän, kun kirjoitetaan esimerkiksi tutkimusraportteja, artikkeleja ja katsauksia tieteellisiin julkaisuihin.

2.1 Tekstin sisäisen sulkuviitteen sijoittaminen ja sen vaikutusalue

Haastatteluihin tai muuhun kenttätöissä koottuun materiaaliin tukeutuvissa opinnäytteissä on hyvä käyttää tekstin sisäistä viittausjärjestelmää. Tekstin sisäisten viitteiden tukena voi tarvittaessa käyttää alaviitejärjestelmää.

Tekstin sisäinen viite ulottaa vaikutuksensa vain osaan tekstiä. Vaikutusalue on yleensä takautuva. Lukijan tulee voida erottaa, mihin osaan tekstiä viite vaikuttaa. Tekstin sisäisen viitteen voi sijoittaa joko varsinaiseen tekstiin, siis **esimerkiksi** kuten Jyrkiäinen ym. (1992) toteavat, tai lauseen tai kappaleen loppuun.

Yhtä virkettä koskevat tekstin sisäiset viitteet merkitään virkkeen sisäpuolelle, **ennen virkkeen päättävää pistettä**. Siis: (Hirsjärvi et al. 1997, 334).

Yleensä viite kuitenkin ulottaa kattavuusalueensa useampaan virkkeeseen. Useita virkeitä koskevan viitteen **loppupiste merkitään sulkujen sisään**. Siis: (Hirsjärvi ym. 1997, 334.)

Näiden esimerkkien viitteet kohdistuvat teokseen, jolla on useita kirjoittajia. Hirsjärvi on teoksen nimiösivulla ensin mainittu kirjoittaja. Lyhenne ym. tai et al. kertoo, että teoksella on muitakin kirjoittajia. 1997 on teoksen ilmestymisvuosi. 344 on se sivu, jolta viitteen osoittama tieto löytyy.

Viitteen kattama alue riippuu siitä, miten viitemerkintä on sijoitettu tekstiin. Virkkeen sisäpuolelle, siis **ennen virkkeen päättävää välimerkkiä** sijoitetun tekstin sisäisen viitteen kattavuus takautuu ainoastaan virkkeen alkuun asti. **Virkkeen päättävän välimerkin jälkeen** sijoitetun tekstin sisäisen viitteen vaikutus taas takautuu **kappaleen alkuun asti**. Mikäli samassa kappaleessa kuitenkin on useita viitteitä, takautuu merkinnän vaikutus ainoastaan edeltävään viitemerkintään asti.

Viitteen kattavuusalue ei tekstin sisäisessä viittausjärjestelmässä yleensä takaudu kappaleiden välisen rajan yli. Yleensä viite kohdistetaan asiakokonaisuuteen. Yksi asia pyritään esittämään yhdessä tekstikappaleessa. Tällöin viitemerkinnän looginen paikka on **pisteen jälkeen kappaleen lopussa**. Näin merkitty viite kattaa koko edeltävän kappaleen, ellei siinä ole muita viitteitä.

Esim.

Historiakulttuuri muovaa kulttuuriperintöä. Historiakulttuuria koskevan keskustelun eurooppalaiset juuret ulottuvat 1980-luvun Saksaan. Hannu Salmen mukaan historiakulttuurin käsite viittaa niihin tapoihin, joilla menneisyyttä koskevia mielikuvia ja tietoja tuotettiin ja käytettiin: miten menneisyyttä 'ylläpidetään' esimerkiksi kouluopetuksen, museoiden, arkistojen ja näyttelyiden kautta. (Salmi 2001, 134-135.) Ruotsalaisella historiakulttuurikeskustelulla on omat ominaispiirteensä. Peter Aronssonin mukaan ruotsalainen historiakulttuurikeskustelu orientoituu vahvasti vastustamaan Fukuyaman vuonna 1992 *The End of History*ssa esittelemää kuvitelmaa liberaalin yhteiskunnan huipentumisesta historian päättymisen tilaan. (Aronsson 2000,

8.) Historiakulttuurikeskustelu on eri puolilla Eurooppaa painottunut eri tavoin. Aiheesta ei ole vielä tehty vertailevaa tutkimusta.

Viitemerkinnän jälkeen tutkija voi lisätä kappaleeseen omia huomioitaan ja johtopäätöksiään. Niissä kuuluu tutkijan oma ääni. Ne erottuvat viitteen kattamasta, tutkimusaineistoa tai toisten tutkijoiden tulkintoja esittelevästä osuudesta.

2.2 Alaviitejärjestelmä

Historiatieteellisissä julkaisuissa käytetään alaviitejärjestelmää. Alaviitejärjestelmä kannattaa ottaa käyttöön silloin, kun viitteitä on runsaasti ja ne ovat pitkiä. Pitkät tekstin sisäiset viitteet vaikeuttavat tekstin lukemista. Alaviitejärjestelmää kannattaa käyttää esimerkiksi jos tutkimusaineistoon kuuluu paljon arkistomateriaalia tai siihen rinnastettavaa alkuperäismateriaalia. Arkistoaineiston avulla väitteitään argumentoiva tutkija joutuu kertomaan hyvin yksityiskohtaisesti, mihin nimenomaiseen aineistoyksikköön hänen väitteensä perustuu. Arkistomateriaalin vaatima yksityiskohtainen dokumentaatio johtaisi liian pitkiin tekstin sisäisiin viitteisiin.

Alaviitejärjestelmän etu on, että viittauksen kohdetta voi myös kommentoida viitteessä, **esimerkiksi näin**¹. Alaviitteeseen voi myös helpommin rakentaa tutkimuksen lähdepohjaa kommentoivia **yhdistelmäviitteitä**.²

Alaviitejärjestelmässä myös toisten tutkijoiden teokset merkitään alaviitteisiin. Tutkimuskirjallisuus kuvaillaan alaviitejärjestelmässä samojen sääntöjen mukaan kuin tekstin sisäisessä viittausjärjestelmässä. Tutkimuskirjallisuuden kuvailusääntöjä selostetaan edempänä.

Viitteen kattavuusalue osoitetaan yläindeksinumeron sijainnilla, ja periaatteessa noudatetaan samoja sääntöjä kuin tekstin sisäisessä viittausjärjestelmässä. Viitteen vaikutusalue on aina

¹ Sivula 2006a on tyypillinen esimerkki väitöskirjasta, jossa on liikaa alaviitteitä. Tämä nimenomainen viite ulottaa kattavuutensa ainoastaan sanaan **näin**, koska yläindeksinumero on kiinni tässä sanassa.

² Sivula 2006a on täynnä erilaisia kommentoivia yhdistelmäviitteitä, kun taas Sivula 2006b sisältää niitä huomattavasti vähemmän. Katso esim. Sivula 2006b, 12–13.

takautuva. **Alaviitemerkinnän takautuva vaikutusalue ei koskaan ylitä tekstin kappaleiden välistä rajaa.**

Tekstin sisäistä viitejärjestelmää esiteltyt esimerkkikappale näyttää alaviitejärjestelmässä tällaiselta:

Historiakulttuuri muovaa kulttuuriperintöä. Historiakulttuuria koskevan keskustelun eurooppalaiset juuret ulottuvat 1980-luvun Saksaan. Hannu Salmen mukaan historiakulttuurin käsite viittaa niihin tapoihin, joilla menneisyyttä koskevia mielikuvia ja tietoja tuotettiin ja käytettiin: miten menneisyyttä 'ylläpidetään' esimerkiksi kouluopetuksen, museoiden, arkistojen ja näyttelyiden kautta.³ Ruotsalaisella historiakulttuurikeskustelulla on omat ominaispiirteensä. Peter Aronssonin mukaan ruotsalainen historiakulttuurikeskustelu orientoituu vahvasti vastustamaan Fukuyaman vuonna 1992 *The End of History*ssa esittelemää kuvitelmaa liberaalin yhteiskunnan huipentumisesta historian päättymisen tilaan.⁴ Historiakulttuurikeskustelu on eri puolilla Eurooppaa painottunut eri tavoin. Aiheesta ei ole vielä tehty vertailevaa tutkimusta.

Viitenumero näkyy tekstissä pienennettynä yläindeksinumerona. Viitteen teksti taas on alamarginaalissa pienellä, yleensä 10-9 pisteen kirjasinkoolla. Alaviitteet numeroidaan juoksevin numeroin. Numerointi voi olla joko sivukohtaista tai tekstikohtaista. Tekstikohtainen numerointi on nykyisin yleisempää. Tekstikohtainen viitteiden numerointi tarkoittaa sitä, että kaikilla tekstin viitteillä on oma juokseva numeronsa. Sivukohtainen numerointi taas tarkoittaa sitä, että numerointi alkaa uudestaan joka sivulla.

Alaviitteen kattama alue osoitetaan viitenumeron ja välimerkin välisellä suhteella tekstin sisäisen viitteen kattavuusaluetta koskevien periaatteiden mukaisesti. Yläindeksinumerolla on kolme mahdollista sijaintia. Siis:

1. Yhtä virkettä koskevan viitteen yläindeksinumero merkitään virkkeen sisäpuolelle, **välilyönnin jälkeen, ennen virkkeen päättävää pistettä.**
2. Yläindeksinumeron osoittama viite ulottaa kattavuusalueensa useampaan virkkeeseen, siis joko edelliseen indeksinumeroon tai kappaleen alkuun asti, kun indeksinumero merkitään **virkkeen loppupisteen jälkeen, välilyönnin päähän loppupisteestä.**
3. Sanaa selittävän alaviitteen yläindeksinumero on **kiinni selitettävässä sanassa.**

³ Salmi 2001, 134–135. Katso myös Salmi 2004, 513.

⁴ Aronsson 2000, 8.

Tässä esimerkissä alaviite selittää ainoastaan edeltävää sanaa:

...se ei suinkaan ollut sellainen heikko valtakunta kuin Kazan ja Astrahan⁵, joihin Venäjällä oli tuntuva ote ja aivan reaalisella pohjalla olevia "legitiimejä" vaatimuksia.

2.3 Alaviitteiden käyttö tekstin sisäisen viittausjärjestelmän tukena ja sulkuviitteiden käyttö alaviitejärjestelmän täydennyksenä

Sekatyyppisiä viittausjärjestelmiä kannattaa yleensä välttää. Viittausjärjestelmä kannattaa alusta lähtien rakentaa jommankumman päätyypin mukaiseksi.

Alaviitteiden käyttö tekstin sisäisen viittausjärjestelmän tukena on perusteltua silloin, kun viittaukseen sisältyy esimerkiksi tutkimustilannetta koskevia huomautuksia, käännöksiä tai termiselityksiä tai kun viite jostain muusta syystä muodostuisi niin pitkäksi, että se tekstiin sijoitettuna vaikeuttaisi tekstin lukemista. Jos termiselitys tai käännös kohdistuu yhteen sanaan, on yläindeksi merkittävä kiinni tähän sanaan, ilman välilyöntiä.

Esimerkiksi:

Artikkelissaan Taina Syrjämaa pohtii Italian barokkijuhlien poliittista luonnetta. (Syrjämaa 2003, 118–133.) Juhlat olivat Roomassa⁶ keskinäisen valtakamppailun välineitä siinä missä sodatkin.

Nyrkkisääntönä voi pitää, että jos tekstin sisäisestä termiä selittävästä viitteestä tulisi yli rivin mittainen, se kannattaa sijoittaa erilliseksi alaviitteeksi. Jos tällaisia pitkiä viitteitä on paljon, kannattaa käyttää alaviitejärjestelmää koko tekstissä.

Termien tai käsitteiden selittämiseen ei aina tarvita erillisiä viitteitä. Usein ne kannattaa selittää tekstissä.

⁵ Astrahanin osalta ei ole tehty vielä kunnollista selvitystä, Pelenskin vuonna 1967 julkaisema tutkimushan käsittelee ainoastaan...

⁶ Rooma ei tässä tarkoita antiikin valtakuntaa vaan 1600-luvun kaupunkia. Rooman kaupungin historiaa on 1600-luvun osalta tutkittu suhteellisen vähän.

Esimerkiksi:

Taina Syrjämää ei tutki antiikin Roomaa, vaan 1600-luvun kaupunkia. Hänen näkökulmansa on omaperäinen. Artikkelissaan Syrjämää pohtii Italian barokkijuhlien poliittista luonnetta. (Syrjämää 2003, 118–133.) Juhlat olivat 1600-luvun Roomassa keskinäisen valtakamppailun välineitä siinä missä sodatkin.

Alaviitejärjestelmän täydennyksenä taas voi käyttää lyhyitä sulkuviitteitä silloin kun viitataan tekstin ohessa oleviin numeroituihin kuviin, taulukoihin tai muihin graafisiin esityksiin.

Esimerkiksi:

Artikkelissaan Taina Syrjämää pohti Italian barokkijuhlien poliittista luonnetta.⁷ Juhlat olivat 1600-luvun Roomassa keskinäisen valtakamppailun välineitä siinä missä sodatkin. Tätä juhlinnan poliittisuutta havainnollistaa hyvin kuva Klemens IX:n kulkueesta vuodelta 1667. (Kuva 5.) Kuten kuvasta näkyy...

Tämä käytäntö esitellään yksityiskohtaisesti kuviin viittaamisen yhteydessä. Tässä esimerkissä kirjoittajan kannattaisi luultavasti ilmaista asia yksinkertaisemmin:

Esimerkiksi:

Artikkelissaan Taina Syrjämää pohti Italian barokkijuhlien poliittista luonnetta.⁸ Juhlat olivat 1600-luvun Roomassa keskinäisen valtakamppailun välineitä siinä missä sodatkin. Tätä juhlinnan poliittisuutta havainnollistaa hyvin kuva Klemens IX:n kulkueesta vuodelta 1667. Kuten alla olevasta kuvasta näkyy...

⁷ Syrjämää 2003, 118–133.

⁸ Syrjämää 2003, 118–133.

3. Primaarilähteet ja sekundaarilähteet

3.1 Todistusvoima ja tutkimuskysymys

Tutkimusta ohjaa **tutkimuskysymys**. Se, mitä tutkimuskysymys koskee, on **tutkimuskohde**. Millainen kysymys, sellainen vastaus. Aloittelevan tutkijan on hyvä muistaa, että kaikki **tutkimustulokset** on tuotettu vastauksina tutkimuskysymyksiin. Tutkija esittää kysymyksen, ja tutkija vastaa **tutkimusaineiston** perusteella itse esittämänsä kysymykseen.

Tutkimusaineisto edustaa tutkimuskohdetta, ja sitä käytetään tutkimustulosten tuottamiseen. Tutkija perustelee tutkimustuloksensa tutkimusaineistonsa avulla. Hän tuottaa tutkimuskohdetta koskevaa tietoa.

Tutkija käy tieteellistä keskustelua toisten tutkijoiden kanssa. Tieteellisessä keskustelussa on pohjimmiltaan kyse siitä, että tutkija vertailee tuottamaansa tietoa toisten tutkijoiden tuottamaan tietoon. Hän voi vertailla myös omaa tiedon tuottamisen tapansa toisten tutkijoiden tiedon tuottamisen tapoihin ja keinoihin. Erilaisia tiedon tuottamisen tapoja ja keinoja on paljon. Niitä kutsutaan **metodeiksi**. Menetelmät voidaan kuvata *työkaluiksi*, joista valitaan sopivimmat halutun työtuloksen aikaansaamiseksi. Tutkijan kannattaa aina verrata omia metodejaan toisten tutkijoiden metodeihin. Hänen kannattaa myös verrata omaa tutkimusaineistoa analysoimalla itse tuottamaansa tietoa toisten tutkijoiden vastaavien aineistojen perusteella tuottamaan tietoon.

Erilaisissa tietolähteissä olevan tiedon luotettavuutta on arvioitava. Tutkijan on arvioitava jokaisen tietolähteensä **todistusvoima**. Todistusvoima määräytyy sen perusteella, miten välitöntä informaatiota kyseinen lähde voi antaa tutkimuskysymyksen kohteesta.

Todistusvoiman perusteella aineisto jaotellaan **primaari- ja sekundaarilähteisiin**.

Primaarilähteen todistusvoima on suurempi kuin sekundaarilähteen. Tästä syystä esimerkiksi historiantutkijat pitävät alkuperäisaineiston aina erillään ns. toisen käden lähteistä tai sekundaarimateriaalista.

Lähteen todistusvoima arvioidaan sen perusteella, miten läheinen suhde lähteellä on tutkimusta ohjaavaan kysymyksenasetteluun. Jos kysymyksenasettelu jotain tiettyä tapahtumaa, on tapahtumaa koskeva silminnäkijähavainto yleensä luottavampi tietolähde kuin tapahtumaa koskeva kuulopuhe. Jos kysymyksenasettelu taas koskee huhupuheiden leviämistä, on kuulopuhe tietenkin todistusvoimaisempi lähde kuin silminnäkijähavainto itse tapahtumasta.

Jos tietolähde on tutkimuskohteen suoranainen jäänne tai syntynyt muuten tutkimuskohteena olevan ilmiön välittömässä yhteydessä, se on **primaarilähde**. **Primaarilähde antaa tutkimuskysymyksen kohteesta ensi käden tietoa.** Primaarilähde on sellainen lähde, jota tulkitsemalla voit vastata tutkimuskysymykseesi. Jos tulet omassa tutkimuksessasi eri tulokseen kuin aiemmat tutkimukset, on sinun hyvä perustella oma näkemyksesi viittaamalla omaa käsitystäsi tukevaan primaarilähteeseen.

Jos lähde ei ole tutkimuskohteena olevan ilmiön suoranainen jäänne tai se on syntynyt muussa kuin tutkimuskohteena olevan ilmiön yhteydessä, se on **sekundaarilähde** eli **toisen käden lähde**. Sekundaarilähteen sisältämä tieto voi olla kiinnostavaa ja sopia vaikkapa vertailumateriaaliksi, mutta se ei suoraan anna vastausta sinun esittämääsi tutkimuskysymykseen. **Tutkimuskysymys siis ratkaisee, onko lähde sinun näkökulmastasi primaari vai sekundaari.** Jos toinen tutkija on vastannut oman tutkimusaineistonsa avulla samaan tutkimuskysymykseen kuin minkä sinä esität omalle tutkimusaineistollesi, on tämän tulkinnan sisältävä teos sinulle toisen käden lähde.

Sama lähde voi siis olla tutkimuskysymyksestä riippuen joko primaari- tai sekundaarilähde. Esimerkiksi Aino Järnefeltin Jean Sibeliukselle 1800-luvun lopulla kirjoittama kirje on primaarilähde, mikäli tutkimuskysymys koskee vaikkapa Ainon ja Jannen henkilöhistoriaa tai 1800-luvun lopun kirjeissä käytettyjä tunteiden ilmauksia. Aino Järnefeltin Jean Sibeliukselle 1800-luvun lopulla kirjoittama kirje on sekundaarilähde, mikäli tutkimuskysymys koskee vaikkapa eurooppalaisen lehdistön suhtautumista suomalaisiin säveltäjiin 1800-luvun lopulla. Lähde ei tällöin anna ensi käden tietoa tutkimuskysymyksen kohteesta, mutta se antaa taustatietoa.

Esimerkiksi haastattelu voi siis olla joko primaari- tai sekundaarilähde. Se on primaarilähde, kun haastateltava antaa sinulle tutkimuskohdettasi koskevaa tietoa, joka perustuu hänen omiin

kokemuksiinsa tai havaintoihinsa. Haastattelu on sekundaarilähde, jos käytät esimerkiksi toisen tutkijan asiantuntemusta tietolähteenäsi (esimerkiksi jos haastattelu on julkaistu jossain tutkimuksessa). Toinen tutkija välittää tällöin sinulle tiedon omasta tulkinnastaan. Hänen tulkintansa perustuu tietenkin siihen primaariaineistoon, jota hän on itse käyttänyt.

Primaari- ja sekundaarilähteiden jaottelu on ensisijaisesti tutkimuksen tekoa ohjaava työväline. Niitä ei tarvitse kuitenkaan otsikkomuodossa merkitä lähdeluetteloon, vaikka ne auttavat tarkentamaan lähdeluettelon lopullista jaottelua (katso tarkemmin luku 8).

3.2 Haastatteluin kerätyt, julkaistut ja julkaisemattomat lähteet

Haastatteluin kerätty tieto on tuotettu vastaamaan tutkijan omaan tutkimuskysymykseen, eikä todistusvoiman arviointi tuota haastatteluaineiston kohdalla samanlaisia ongelmia kuin esimerkiksi arkistolähteiden kohdalla. Haastatteluaineiston todistusvoima perustuu siihen, miten hyvät kysymykset olet tutkijana osannut esittää haastateltaville ja miten hyviä vastauksia olet kysymyksiisi saanut.

Arkistolähdettä taas ei ole tuotettu vastaamaan sinun tutkimuskysymykseesi. Jotta voit käyttää lähdettä omiin tarkoituksiisi, sinun on aina selvitettävä, mikä on ollut arkistosta löytämäsi lähteen alkuperäinen tehtävä. Ensimmäinen kysymys on, onko lähteen alkuperäinen tehtävä **ehdottaa tulkintaa tutkimuskohteestasi** vai onko se vain **sattumalta säilynyt jälki** tutkimuskysymyksesäsi kohteesta?

Ehdotetun tulkinnan oikeellisuutta on arvioitava kriittisesti. Säilynyttä jälkeä taas voi käyttää johtolankana, jonka avulla voi tehdä päätelmiä siitä, mikä jäljen on jättänyt. Tästä syystä arkistolähteiden käyttäjän kannattaa aina erottaa toisistaan **julkaistaviksi tarkoitetut ja julkaisemattomiksi tarkoitetut lähteet**. Tämä jako ei tarkoita joissakin tutkimuksissa tehtyä painettujen lähteiden ja painamattomien lähteiden erottelua. Julkaistaviksi tarkoitetut lähteet saattavat olla painamattomia, (kuten esimerkiksi poliittisen, julkisesti esitetyn puheen muistiinpanot) ja toisaalta saatat löytää julkaisemattomiksi tarkoitettuja lähteitä painetussa muodossa (esimerkiksi kirjekokoelmista).

Tutkimuksen tehtävä on tuottaa uutta tietoa, joten tutkijat ovat usein kiinnostuneita sellaisista julkaisemattomiksi tarkoitetuista lähteistä, joihin tutkijat eivät aiemmin ole päässeet tutustumaan. Suljettuja arkistoja avataan, kun tietojen salassapitoaika umpeutuu. Kun esimerkiksi pitkään suljettuina olleet DDR:n arkistot avasivat ovensa, oli paikalla useita suomalaisiakin tutkijoita tutustumassa tällaisiin julkaisemattomiin lähteisiin.

Jako julkaistuihin ja julkaisemattomiin lähteisiin eroaa jaosta primaari- ja sekundaarilähteisiin. Julkaistu lähde voi olla primaarilähde, sillä lähteen todistusvoima määräytyy tutkimuskysymyksen perusteella. Uutta tietoa voi tuottaa myös esittämällä jo tutkituille lähteille uudenlaisia kysymyksiä. Niinpä esimerkiksi sarjakuvakulttuurin teknologiarepresentaatioiden tutkijan aineistonaan käyttämät Aku Ankat ovat julkaistuja lähteitä. Ne ovat aivan varmasti primaarilähteitä, sillä niitä käyttämällä tutkija voi vastata kysymykseen, joka koskee sitä, miten teknologiaa on sarjakuvissa esitetty.

4. Tutkimuskirjallisuuteen ja tutkimusaineistoon viittaaminen

4.1 Tutkimuskirjallisuus ja tutkimusaineisto

Tutkimuskirjallisuudeksi nimitetään sellaista kirjallisuutta, jota käytämme sekundaarilähteinä ja vertailumateriaalina, kun teemme omaa tutkimustamme. Yleensä nämä teokset ovat toisten tutkijoiden tekemiä tutkimuksia ja tieteellisiä artikkeleita. Tutkimuskirjallisuuteen kuuluviksi luetaan usein myös erilaisia viranomaisraportteja, yleisteoksia ja selvityksiä, ja toisinaan jopa kaunokirjallisuutta.

Tutkimuskirjallisuuteen kohdistuva viite on muodollisesti samanlainen kuin muuhunkin kirjallisuuteen kohdistuvat viitteet. Tutkimuskirjallisuuteen voi viitata seuraavan esimerkin kaltaisella alaviitteellä, josta käy ilmi teoksen tekijä, julkaisuvuosi ja viitatun tiedon sijainti.⁹ Tekstin sisäisessä viitejärjestelmässä samat tiedot on sijoitettu sulkuihin tekstin sisään.

Esimerkiksi: (Braudel 1981, 187–224.)

Tutkimuskirjallisuudeksi nimitetään sekundaarina tietolähteenä käytettyjä toisten tutkijoiden tekstejä. **Tutkimuskirjallisuuden** käyttö eroaa siis **tutkimusaineiston** käytöstä.

Tutkimuskirjallisuutta on se tieteellinen kirjallisuus, jota tutkija kommentoi osallistuessaan tieteelliseen keskusteluun. Tutkimuskirjallisuuden käyttö on siis sitä, että tutkija keskustelee tasavertaisesti muiden samaa aihepiiriä käsittelevien tai käsitelleiden tutkijoiden kanssa. Hän vertailee ja suhteuttaa omia menetelmiään, aineistojaan, näkökulmiaan ja tutkimustuloksiaan toisten tutkijoiden menetelmiin, aineistoihin, näkökulmiin ja tuloksiin. Viitoitettujen tutkimustulosten esittely ja kommentointi on tieteellistä keskustelua. Taito keskustella tutkimuskysymyksistä, analyysimenetelmistä, aineiston keruumenetelmistä, aiheen rajauksesta ja tutkimustulosten merkityksestä on olennainen osa tutkijan ammattitaitoa. Humanistisissa tieteissä tutkijan on erityisen tärkeää tuntee oman tutkimuskysymyksensä ympärillä käyty tieteellinen keskustelu ja osallistua siihen. Vaikka jokaisen tutkimuksen tehtävä onkin tuottaa uutta tietoa, pitää tuotettu tieto myös kyetä liittämään osaksi laajempaa tieteellistä

⁹ Braudel 1981, 187–224.

keskustelua. Tämä ei onnistu, ellei tutkija kerro lukijoilleen, millaisia opinnäytteitä tai tulkintoja hänen tutkimusalueellaan on aiemmin tuotettu.

Tutkimuskirjallisuusviitteellä on kaksi tehtävää: Osoitat tuntevasi **tutkimustilanteen** ja toisaalta tunnustat **intellektuaalisen velkasi** aiemmalle tutkimukselle. Et voi merkitä toisen tekemää tulkintaa omiin nimiisi!

Voit kuitenkin kohdistaa tutkimuskysymyksesi sellaiselle primaariaineistolle, jota joku toinen tutkija on käyttänyt vastatessaan omaan kysymykseensä. Tällöin sinun kannattaa kuitenkin esittää uudenlainen kysymys, ja perustella, miten oma kysymyksesi eroaa aiemmin esitetyistä kysymyksistä.

Tutkimuksissa ja tieteellisissä artikkeleissa käyty tieteellinen keskustelu dokumentoidaan tutkimuskirjallisuusviitein. Viite kertoo, kenen kanssa keskustellaan. Alaviitteeseen tutkija voi sisällyttää myös tiedon siitä, miten hän suhtautuu keskustelukumppaniinsa.

Esimerkiksi:

Mäki-Örmyn kylässä ei enää vuonna 1889 ollut jäljellä ainuttakaan lasiruukin rakennusta. Viimeiset lasiruukkiin kuuluneiden rakennusten kivijalat oli käytetty Ylä-Köllön navetan seinien rakentamiseen vuonna 1871¹⁰.

Toisinaan on vaikea erottaa, mitkä ajatukset olet referoinut toisilta, ja mitkä ovat omia tulkintojasi. Omia ajatuksia ei tutkijalla yleensä ole liikaa, ja niitä kannattaakin korostaa. Aloittelevan tutkijan on viisainta sijoittaa omat tutkimuskysymyksensä, näkökulmansa, tutkimustuloksensa ja tulkintansa joko selkeästi erillisiin kappaleisiin tai kappaleen loppuun, siis lähdeviitteen (tai alaviitettä käytettäessä viitenumeron) jälkeen. Tällöin ne erottuvat selvästi niistä toisten tutkijoiden ajatuksista, joita aloitteleva tutkija esityksessään referoi tai siteeraa.

¹⁰ Navetan piirustukset. YKK. Kupiainen 1923, 76, esitti, että Yhmyräjoen mutkassa sijaitseva kivikasa olisi jäänne lasiruukin päärakennuksen kivijalasta. Hastattelun 22/2006 mukaan kivikasa on kuitenkin laiturin raunio.

Esimerkiksi:

Mäki-Örmyr kylässä ei enää vuonna 1889 ollut jäljellä ainuttakaan lasiruukin rakennusta. Viimeiset lasiruukkiin kuuluneiden rakennusten kivijalat oli käytetty Ylä-Köllön navetan seinien rakentamiseen vuonna 1871¹¹. Virheellinen tulkinta lasiruukin sijainnista on siis todella saattanut syntyä jo vuonna 1889.

4.2 Tutkimuskirjallisuuden kuvailu lähdeluettelossa

Tutkimuskirjallisuus muodostaa lähdeluettelossa suuren yhtenäisen ryhmän, jonka sisällä ei erotella toisistaan julkaistua ja julkaisematonta aineistoa. Ryhmään sisällytetään tutkimuksessa käytetty sekundaarimateriaali. Tämän ryhmän voi halutessaan otsikoida vaikkapa sanalla **kirjallisuus**.

Kaikki tutkimuskysymyksen näkökulmasta sekundaari materiaali sijoitetaan yleensä tähän ryhmään. Julkaisemattomat pro gradu -tutkielmat ja lisensiaattityöt sijoitetaan painetun tutkimuskirjallisuuden yhteyteen ja ne kuvaillaan kuten muutkin **monografiat** eli erillisteokset. Sähköisesti julkaistut tutkimukset sijoitetaan muiden tutkimusten joukkoon.

Tutkimuskirjallisuutena käytetty kaunokirjallisuus ja yleisteokset sijoitetaan muun kirjallisuuden joukkoon.

Julkaisun kuvailu tehdään yleensä julkaisun kielellä. Tutkimuskirjallisuus kuvaillaan yleisten kirjan kuvailun periaatteiden mukaisesti. Kirjan kuvailu laaditaan aina **nimiösivulla tai sen kääntöpuolella olevien tietojen perusteella**.

Ensin kerrotaan, kuka on viittauksen kohteen tekijä. **Artikkelin tekijä on aina artikkelin kirjoittaja. Teoksen toimittaja ei yleensä ole tekijä.**

Jos viittauksen kohteena olevalla teoksella on useita tekijöitä, heidät erotellaan toisistaan joko pilkulla, kuvailussa käytetyn kielen ja-sanalla tai &-merkillä. Kuvailussa kannattaa käyttää &-merkkiä, jos tekijöiden nimiluettelo alkaa käydä vaikeasti avautuvaksi. Näin saattaa olla

¹¹ Navetan piirustukset. YKK. Kupiainen 1923, 76, esitti, että Yhmyräjoen mutkassa sijaitseva kivikasa olisi jääne lasiruukin päärakennuksen kivijalasta. Hastattelun 22/2006 mukaan kivikasa on kuitenkin laiturin raunio.

esimerkiksi aasialaisten nimien kohdalla: Jos tekijät ovat Wong, Fei Hung, Lee, Lau ja Lin, Siu Sin, kannattaa erotella tekijät toisistaan &-merkillä. Siis: Wong, Fei Hung & Lee, Lau & Liu, Siu Sin.

Kirjoittajaa koskevan tiedon jälkeen kuvailuun merkitään käytetyn teoksen nimi. Jos teoksella on toimittajia, heidät luetellaan teoksen nimen jälkeen joko aakkosjärjestyksessä tai nimiösivun mukaisessa järjestyksessä. Tämän jälkeen kerrotaan sarja-, painos- tai muut lisätiedot. Lopussa luetellaan kustantaja, kustannuspaikka ja käytetyn painoksen ilmestymisvuosi. Teoksesta kuvaillaan aina se painos, jonka sivuihin viittaukset kohdistuvat. Kuvailussa *kursivoidaan* tieto siitä mistä teoksesta viittauksen kohde löytyy. Jos kuvailun kohde kirja, kursivoidaan kirjan nimi. Jos viittauksen kohde on artikkelikokoelmassa julkaistu artikkeli, kursivoidaan artikkelikokoelman nimi. Ensipainoksen julkaisuvuotta koskeva tieto on lisätieto, jonka voi sijoittaa lisätietoalueelle, mikäli se on tarpeen. Näyttä hiukan oudolta, jos lähdeluettelossa on Karl Marxin Pääoma vuodelta 2000! Tällaisessa tapauksessa kannattaa mainita myös teoksen alkuperäinen julkaisuvuosi. Seuraavassa osiossa esitellään yksityiskohtaisemmin kaksi yleisintä tutkimuskirjallisuuden esittelytapaa. Peruskaavat ovat merkitty erillisiksi laatikoiksi.

Monografiat

Erillisteoksista eli monografioista merkitään siis lähdeluetteloon vähintään seuraavat tiedot:

Tekijä: *Teoksen nimi*. Muut tekijät, esim. toimittajat ja kääntäjät, mikäli sellaisia on. Painos (mikäli ei käytetä ensimmäistä painosta). Sarjanumero, kustantaja, kustannuspaikka, julkaisuaika.

Tavallinen monografia, jolla on yksi tekijä kuvataan siis lähdeluettelossa näin:

Lappalainen, Mirkka: *Jumalan vihan ruoska: suuri nälänhätä Suomessa 1695–1697*. Siltala, Helsinki, 2012.

Usein monografioilla voi olla useampikin kirjoittaja, jolloin kirjoittajat ilmoitetaan tavallisesti aakkosjärjestyksessä seuraavalla tavalla (tässä tapauksessa on käytetty &-merkin sijaan pilkkua erottamaan kirjoittajat toisistaan):

Saarikoski, Petri, Suominen, Jaakko, Turtiainen, Riikka, Östman, Sari: *Funetista Facebookiin: Internetin kulttuurihistoria*. Gaudeamus, Helsinki University Press, Helsinki, 2009.

Artikkelit

Artikkelista merkitään lähdeluetteloon vähintään seuraavat tiedot:

Tekijä: Artikkelin otsikko. *Artikkelikokoelman otsikko*. Artikkelikokoelman toimittaja tai toimittajat ja muut kohdetta koskevat tarpeelliset lisätiedot. Painos (mikäli ei käytetä ensimmäistä painosta). Kustantaja, kustannuspaikka, julkaisuaika. Lisäksi voidaan vielä lähdetietojen perään laittaa sivutiedot artikkelin sijainnista kokoomateoksessa. Sivutietojen ilmoittaminen on lukijaystävällistä, koska artikkeli on merkinnän perusteella helpompi etsiä esimerkiksi laajasta teoksesta. Verkossa julkaistujen lähteiden perään merkitään vielä osoitetiedot ja lähteen hakupäivämäärä (lisää aiheesta luvussa 6).

Toimitettuihin teoksiin kohdistuvat viittaukset kohdistuvat yleensä yksittäiseen artikkeliin, joten ensin kerrotaan aina, kuka on **artikkelin kirjoittaja**. Jos artikkelin kirjoittaja on myös teoksen toimittaja, mainitaan hänen nimensä kuvailussa kahdesti.

Esimerkiksi:

Grahn, Maarit: Noormarkun ruukki. *Menneisyyden jäljistä kulttuuriperinnöksi. Kulttuurituotanto: kehykset, käytäntö ja prosessit*. Toim. Maarit Grahn, Maunu Häyrynen. Tietolipas 230. SKS, Helsinki, 2010, 107–126.

Tavallinen artikkeli kuvaillaan lähdeluettelossa näin:

Turtiainen, Riikka: ”Faniuden rajoilla. Aktiivisuus ja puhetapa mediaurheilun kuluttajuuden määrittäjinä.” *Raja: kohtaamisia ja ylityksiä*. Toim. Petri Saarikoski, Päivi Granö ja Riikka Turtiainen. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisu 8. Turun yliopisto, Pori, 2006, 61–84.

Turtiainen, Riikka: ”Miten penkkiurheilijasta tuli virtuaaliurheilija?” Teoksessa Toim. Heikki Roiko-Jokela ja Sironen, Esa. *Alussa oli vesi. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2006*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä, 2006, 165–172.

Jos kuitenkin olet käyttänyt useita Riikka Turtiaisen vuonna 2006 tuottamia artikkeleita, sinun täytyy erotella nämä artikkelit toisistaan. Erottele artikkelit toisistaan kirjaimilla, ja viittaa niihin siten, että lukija tietää, mihin artikkeliin viittaa.

Viite-esimerkki:

Turtiainen 2006a, 62.

Merkitse nämä samana vuonna ilmestyneet ja kirjaimilla erotetut artikkelit lähdeluettelossa näin:

Turtiainen 2006a: Turtiainen, Riikka: "Faniuden rajoilla. Aktiivisuus ja puhetapa mediaurheilun kuluttajuuden määrittäjinä." *Raja: kohtaamisia ja ylityksiä*. Toim. Petri Saarikoski, Päivi Granö ja Riikka Turtiainen. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja 8. Turun yliopisto, Pori, 2006, 61–84.

Turtiainen 2006b: Turtiainen, Riikka: "Miten penkkiurheilijasta tuli virtuaaliurheilija?" *Alussa oli vesi. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2006*. Toim. Heikki Roiko-Jokela ja Sironen, Esa. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä, 2006, 165–172.

Lisää esimerkkejä tutkimuskirjallisuuden kuvailusta:

Deleuze, Gilles: *Autiomaan Kirjoituksia vuosilta 1967–1986*. Gaudeamus, Helsinki, 1992.

Graham, Brian & Ashworth G. J. & Tunbridge, J. E: *Geography of Heritage. Power, Culture and Economy*. Arnold, London, 2000.

Kemppainen, Jaakko: Genremetsä – peligenrejen käyttö digitaalisissa palveluissa. *Pelitutkimuksen vuosikirja 2012*. Toim. Jaakko Suominen (päätoimittaja), Raine Koskimaa, Frans Mäyrä, Riikka Turtiainen, 56–70, <<http://www.pelitutkimus.fi/vuosikirja2012/ptvk2012-06.pdf>>. (11.8.2012)

Burgess, Jean & Green, Joshua: *YouTube: online video and participatory culture*. Polity, Cambridge, 2009.

Häyrynen, Manu: Selkämeren saaristomaisema. *Tuntematon saaristo: Selkämeren saariston eletty maisema*. Toim. Maunu Häyrynen, Elina Luotonen, Elina Mustalampi, Elisa Bruk. Otava, Helsinki, 2006, 8–17.

Huom! Digitaalisessa muodossa julkaistut artikkelit ja muut tekstit kuvaillaan aivan samojen periaatteiden mukaan kuin muutkin julkiasut. **Kuvailun pääsana on aina tekijän nimi, mikäli tekijän nimi on tiedossa.** Ainoastaan silloin, kun tekijän nimeä ei tiedetä, voi kuvailun pääsana olla artikkelin tai muun tekstin otsikko. Lähdetiedoissa pitää löytyä myös maininta siitä milloin lähteen osoite on viimeksi tarkistettu. Digitaalisessa muodossa julkaistun lähteen kohdalla ei riitä pelkän verkko-osoitteen ilmoittaminen (aiheesta tarkemmin luvussa 6)

4.3 Kirjallisuusviitteen rakentaminen

Tutkimuskirjallisuuteen viittaamisen dokumentointitapa valitaan viitteen kattavuuden perusteella:

Jos referoit tutkimuksessasi tai tieteellisessä artikkelissasi useiden kappaleiden tai jopa sivujen verran yhtä ja samaa teosta, on aiheellista sijoittaa lähdeviite referoivan osuuden ensimmäisen lauseen jälkeen. Tekstistäsi tulee käydä ilmi, että käytät toisen tutkijan teosta varsin laajasti hyväksesi.

Esimerkiksi:

Fernand Braudel painottaa kulutuksen historiassaan ylellisyystuotteiden ja massakulutustuotteiden eroa.¹² Hän tarkastelee erityisesti sellaista kulutusta, jolla on ollut vaikutusta uuden ajan eurooppalaisen arkielämän rakenteiden muotoutumiseen...

tai

Fernand Braudel (1981, 187–224) painottaa kulutuksen historiassaan ylellisyystuotteiden ja massakulutustuotteiden eroa. Hän tarkastelee erityisesti sellaista kulutusta, jolla on ollut vaikutusta uuden ajan eurooppalaisen arkielämän rakenteiden muotoutumiseen...

Seuraavassa, mahdollisesti useiden kappaleiden pituisessa referoivassa, Braudelin tulkintaa esittelevässä osuudessa ei samaan lähteeseen enää tarvitse viitata, kunhan tekstistä käy selvästi ilmi, koska toisen tutkijan referointi päättyy.

¹² Braudel 1981, 187–224. Perustan tässä artikkelissa esittelemäni käsityksen ylellisyystuotteiden ja massakulutustuotteiden erosta Braudelin tulkintaan.

Toisen tutkijan tekemään kirjaan ja artikkeliin viitataan samojen periaatteiden mukaisesti. Viite rakennetaan tekijän nimestä, teoksen julkaisuvuodesta ja sivunumerosta tai sivunumeroista.

Alaviite näyttää tällaiselta.¹³

Jos viittaat esimerkiksi useisiin Jaakko Suomisen vuonna 2005 ilmestyneisiin kirjoihin tai artikkeleihin, kirjat tai artikkelit erotetaan toisistaan kirjaimella sekä viitteessä että lähdeluettelossa.

Viitteessä tämä samana vuonna ilmestyneiden teosten erottelu näkyy näin:

¹ Suominen 2005a, 223–272.

² Suominen 2005b, 143.

Jos viittaat samassa viitteessä kolmeen Suomisen artikkeliin, rakenna **yhdistelmäviite** vaikkapa näin:

¹ Suominen 2005a, 151; 2002b, 143 ja 2002c, 131–122.

Jos taas viittaat sekä Suomisen artikkeliin että Sivulan kirjaan, rakenna yhdistelmäviite näin:

¹ Suominen 2006a, 151; Sivula 2006, 235–245.

Sulkuviitteen teksti rakennetaan samojen periaatteiden mukaan kuin alaviitteiden teksti.

¹³ Sivula 2006, 13.

4.4. Aineiston käytön dokumentointi

Lukijalle on tässä vaiheessa varmasti tullut selväksi, että aineiston käyttö on dokumentoitava viittaamalla siihen aineistoon, jota on käytetty. Erilaisiin aineistotyyppihin viittaamista esitellään luvussa 5.

4.4.1 Suorat lainaukset

Suora lainaus viitoitetaan aina erikseen. Lukijan on tärkeää tietää, mistä sitaatti on peräisin. Mikäli suora lainaus on lyhyt, se voidaan sijoittaa lainausmerkeissä keskelle tekstiä; pitemmät lainaukset kannattaa sisentää: **Esim.**

Puhuessaan siitä, kuinka livana IV torjui lännen houkuttelut Nörretranders päättelee: "Had Russian foreign policy been purely ideologically motivated, Russia must have seized the chance to represent the Byzantine tradition in so concrete a way." (Nörretranders 1981, 209.) Tämä on totta, jos puhutaan Kolmannen Rooman ideologiasta.

tai

Puhuessaan siitä, kuinka livana IV torjui lännen houkuttelut Nörretranders päättelee:

"Had Russian foreign policy been purely ideologically motivated, Russia must have seized the chance to represent the Byzantine tradition in so concrete a way." ¹⁴

Tämä on totta, jos puhutaan Kolmannen Rooman ideologiasta

¹⁴ Nörretranders 1981, 209.

Suoran lainauksen on tietysti oltava sanatarkka. Tämä tarkoittaa sitä, ettei mitään saa muuttaa. Lainauksen saa kääntää, mutta käännöksen on oltava tarkka. Jos lainaus on käännetty tulee mainita, kuka sitaatin on kääntänyt.

Suoraa lainausta saa lyhentää. Lyhentäminen tehdään sijoittamalla lainauksen keskelle suluissa kolme pistettä.

Esimerkki:

”Had Russian foreign policy (...) Byzantine tradition in so concrete a way.“¹⁵

¹⁵ Nörrestrand 1981, 209.

Parafraasi on eri asia kuin suora lainaus. **Parafraasi tarkoittaa sitä, että tutkija referoi omin sanoin joko toisen tutkijan tekstiä tai tutkimusaineistoaan.** Parafraasin tulee olla sisällön suhteen tarkka. Parafraasia ei tekstissä sisennetä eikä parafraasia saa sijoittaa lainausmerkkeihin, sillä se ei ole suora lainaus.

Jos tutkimuksessa käytetään aineistona toisen tutkijan tekemiä taulukoita, karttoja tai graafisia esityksiä, niiden lähteeseen tulee viitata jo taulukon otsikossa, jotta ei erehdy esittelemään toisen tutkijan työn tuloksia ominaan. Taulukon otsikko voi olla esimerkiksi tällainen:

Taulukko 10. Suomeksi julkaistu käännöskirjallisuus 1928, 1933 ja 1938 alkuperämaittain. (Kupiainen 2001, 121.)

Sähköisesti julkaistuun tutkimukseen viitataan samojen periaatteiden mukaan kuin paperilla julkaistuun tutkimukseen. Poikkeustapauksissa, kuten keskeneräisen tutkimuksen tietoja käytettäessä, voi viitata myös asiantuntijan haastatteluun, jonka voi tehdä esimerkiksi sähköpostitse. Haastattelu on tällöin tulostettava ja merkittävä lähdeluetteloon.

4.4.2 Aineisto tekstin sisäisessä viittausjärjestelmässä

Tekstin sisäinen viittausjärjestelmä soveltuu erityisen hyvin sellaisiin tutkimuksiin, joiden tekijä osallistuu aktiivisesti aineiston tuottamiseen ja viittaa tekstissä lähinnä omiin, systemaattisiin aineistoa esittäviin liitteisiinsä. Aineistoviitteistä ei tule kovin raskaita, sillä ne ovat usein tyyppiä (Liite 4) tai (Taulukko 5). Tutkimusprosessin dokumentaatio esitellään tällaisissa tutkimuksissa yleensä tutkimuksen liitteenä tai tekstin lomassa esitettynä koodattuina taulukoina tai graafisina kuvaajina.

Aineisto on usein koodattava, koska aineiston kerääjän on kunnioitettava tietolähteidensä yksityisyyttä. Arkistoista vapaasti saatavilla oleviin asiakirjoihin ei liity tällaista tietolähteen suojaa. Myös arkistoaineiston käyttöä on kuitenkin saatettu rajoittaa.

Taulukot, kartat tai graafiset esitykset voivat olla teoksessa joko kuvien tavoin tekstiin sijoitettuina tai ne voivat olla tutkimuksen liitteinä. Tutkimuksen liitteiden määrä kannattaa pitää kohtuullisena. Tutkimuksen liitteisiin viitataan samojen sääntöjen mukaan kuin tutkimuksen kuviin. Kuviin viittaamisesta katso lähemmin tämän oppaan kappaletta 5.9.

Tekstin sisäisessä sulkuviittausjärjestelmässä tutkimusaineistoon kohdistuvat lähdeviitteet ovat hyvin lyhyitä ja vasta lähdeluettelossa tai sen liitteissä esitetään mahdollisimman tarkat tiedot viittauksen kohteesta. Muodollista sulkuihin tai sivun alareunaan sijoitettua viitettä ei välttämättä edes tarvita, jos lukija muutenkin ymmärtää, mihin teksti viittaa.

Tekstissä voi olla esimerkiksi tällainen lause:

Yllä oleva taulukko osoittaa, että vuonna 1938 käännettiin suomeksi huomattavasti enemmän saksalaista kirjallisuutta kuin vuonna 1928.

Lause dokumentoi viittauksen ”yllä olevaan taulukkoon”, mutta muodollista sulkuviitettä ei tarvita.

Kaikkia erilaisia viittauskäytäntöjä yhdistävä periaate on se, että tutkimuksessa käytettyä informaatioyksikköä koskeva tarkka tieto on koottu joko viitteeseen, lähdeluetteloon tai

esimerkiksi erilaisia haastatteluaineistoja esitteleviin koodattuihin taulukoihin, esiintymäkarttoihin tai muihin graafisiin esityksiin.

4.4.3 Alaviitejärjestelmä: yksilöidyt dokumentit, kokoelmat ja arkistot

Jos tutkija käyttää lähteenään paljon yksilöityjä haastatteluja, arkistoaineistoa tai esineitä, tulee viitteistä helposti pitkiä. Tällöin kannattaa käyttää alaviitejärjestelmää. Erityisen käyttökelpoinen alaviitejärjestelmä on sellaisissa tutkimuksissa, joissa viitataan runsaasti kirjalliseen arkistoaineistoon. Arkistoaineisto kuvaillaan viitteessä tarkkaan. Koska arkistoista löytyy varsin monenlaista aineistoa, rakennetaan arkistoaineistoon kohdistuva viite siten, että ensin annetaan lukijalle tieto käytetyn arkistolähteen luonteesta. Lukijalle kerrotaan, onko kyseessä muistio, luonnos, suunnitelma, kirje tai vaikkapa rakennuksen pohjapiirros.

Arkistolähteen käyttöä dokumentoivan alaviitteen tulee sisältää seuraavat tiedot: Lyhyt luonnehdinta lähteestä, lähteen päiväys tai muu ajoitus, vakiintunut arkiston lyhenne ja arkistosarja. Kun tutkija argumentoi väitettään viittaamalla useisiin yksilöityihin dokumentteihin, tulee viitteestä helposti pitkä.

Esimerkkejä kirjalliseen arkistoaineistoon kohdistetuista alaviitteistä:

¹ Holstin muistio 6.10.1920, KA, Holsti 29.

² Pfistermeisterin kirje Ludvig II:lle 25.10.1866, Ludvig II:n kirje Pfistermeisterille 1.11.1866, BHGH, Nachlass Pfistermeisters.

³ Svante Olssonin ehdotus Helsingin kaupunginpuutarhan edustaistutuksiksi 1912. Kuulto. Helsingin rakennusviraston viherosaston arkisto 395.

Ensimmäisessä viite-esimerkissä KA tarkoittaa Kansallisarkistoa (entinen Valtionarkisto, VA), ja viittauksen kohteena oleva muistio löytyy sieltä Holstin kansioista numero 29. Toinen viite on yhdistelmäviite, ja lyhenne kertoo, että molemmat tässä lähteinä käytetyt kirjeet löytyvät saksalaisesta arkistosta, jonka nimi on Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Abt. III: Geheimes Hausarchiv. Arkiston koko nimi paljastetaan lukijalle lähdeluettelossa. Kolmas viite on hyvä esimerkki siitä, että lähteenä käytetty asiakirja on helpointa jäljittää silloin, kun jo viitteessä kerrotaan suoraan, mistä arkistosta se löytyy.

Arkistolähteitä julkaistaan **lähdekokoelmina**. Viittaus kohdistetaan kuitenkin aina tutkimuksessa käytettyyn dokumenttiin, ei lähdekokoelmaan. Viittaus tehdään siis aina **lähdeyksikkökohtaisesti**. Lähdeyksiköllä tarkoitetaan yhtä arkistodokumenttia, esimerkiksi kirjettä, valokuvaa, runoa, sopimusta, muistiota tai muuta sellaista yksikköä, joita lähdejulkaisuun on koottu. Lähdeyksikkö on siis se kohde, jonka tutkija tutkimuskysymyksellään on tunnistanut dokumentiksi tutkimuskohteestaan.

Lähdekokoelmassa julkaistuun arkistolähteeseen viitataan samojen periaatteiden mukaan kuin muihinkin arkistolähteisiin. Painettuun tai sähköisesti julkaistuun alkuperäisaineistoon viitattaessa olennaista on kertoa lukijalle lähteen alkuperäinen ajoitustieto ja lähteen alkuperäinen funktio. Tutkimuksen argumentaatio tukeutuu näihin tietoihin, ei siihen, missä kokoelmassa vuonna 1611 kirjoitettu kirje mahdollisesti on 1900-luvulla julkaistu! Niinpä viitteessä mainittu **dokumentin ajoitus** otetaan aina esimerkiksi kirjeen tai muun dokumentin päiväyksestä, ei koskaan lähdekokoelman julkaisuvuodesta.

Esimerkiksi:

Kalle Mäkisen päiväkirjamerkintä 6.5.1925. (MKA)

Lyhenne MKA viittaa Mäkisen kotiarkistoon, joka kuvataan tarkemmin lähdeluettelossa. Jos Kalle taas on myöhemmin julkaissut päiväkirjansa, voidaan viitettä laajentaa esimerkiksi näin:

Kalle Mäkisen päiväkirjamerkintä 6.5.1925. Mäkinen 1972, 23.

Julkaistun päiväkirjan tarkka kuvailu löytyy lähdeluettelosta.

Käytetty julkaisu on siis toisarvoinen ja ilmoitetaan vain, jotta tutkimuksen lukija voi halutessaan tarkistaa lähteestä otetun tiedon. **Lähdejulkaisun, sen enempää kuin muunkaan julkaisun toimittajaa ei missään tapauksessa mainita lähdeviitteessä.** Toimittaja mainitaan ainoastaan lähdeluettelossa. Lähdejulkaisuun kohdistuva viite rakennetaan samojen sääntöjen mukaan kuin arkistomateriaaliin kohdistettu viite:

Ensin kuvaillaan ja ajoitetaan lähde. Tämän jälkeen esitellään lähdekokoelma ja sivunumerot tai tieto siitä, että kyse on sähköisestä lähdejulkaisusta.. Useilla lähdekokoelmilla on pitkät nimet,

joista viitteissä käytetään vakiintuneita kirjainlyhenteitä. Kokoelman nimen voi lyhentää itsekin, jos viittaa usein samaan lähdejulkaisuun. Esimerkkejä:

¹ Iivana IV:n kirje Juhana III:lle 1573, Poslanija, 337.

² Saksan valtakunnanhallituksen istunnon pöytäkirja 30.3.1920, KM, 7.

³ Vasili I:n testamentti, n. 1423, TGPM, 236.

Myös lähdejulkaisuista käytetyt lyhenteet on tietenkin avattava joko lähdeluettelossa asianomaisen julkaisun tai kokoelman kuvailun kohdalla tai tutkimuksen loppuun liitettyssä on liitettyssä erillisessä lyhenneluettelossa.

Sanoma- tai aikakauslehteen viitattaessa mainitaan ensin kirjoittaja (mikäli tiedossa) ja kirjoituksen otsikko tai laatu sekä lehden nimi ja päiväys. Sähköisesti julkaistuun lehteen viitataan kuten vastaavaan painettuun julkaisuun. Aikakauslehdestä voidaan ilmoittaa myös numero.

Esimerkkejä sanomalehtiin kohdistuvista alaviitteistä:

¹ Yksilön vaikutusmahdollisuudet historiassa. Pääkirjoitus. Turun Sanomat 12.12.1964.

² Karjalaan menijöille. Työmies 24.5.1931.

Huomaa, että vieraskielisen julkaisun tiedot merkitään yleensä ao. julkaisun kielellä. Esimerkiksi:

³ L'inquadramento del Commissariato per il Turismo e dell'ENIT nel Sottosegretariato per la Stampa e la Propaganda. Le Vie d'Italia gennaio 1935, 77.

Jos tutkimuksen lähteinä käytetyt dokumentit on edellä olevien esimerkkien mukaisesti yksilöity alaviitteissä, ei yksilöityjä dokumentteja enää erikseen luetella lähdeluettelossa. Lähdeluettelossa kuvaillaan ainoastaan se arkisto ja arkistosarja, kokoelma tai lähdejulkaisu, jossa yksittäiset dokumentit sijaitsevat.

4.4.4 Lyhenteiden käyttö viitteissä

Sekä tekstin sisäisessä sulkuviittausjärjestelmässä että alaviitejärjestelmässä voidaan arkistossa tai lähdejulkaisussa olevaan asiakirjaan viitata lyhenteellä. Kaikki viitteissä käytetyt lyhenteet on kuitenkin avattava lähdeluettelossa siten, että tutkimuksen lukija tietää tarkasti, mistä asiakirjasta on kysymys.

Sanomalehdistä käytetään usein lyhenteitä. Viitattaessa sanomalehtiin mainitaan ala- tai sulkuviitteessä ainakin lehden nimi tai sen vakiintunut lyhenne ja päiväys. Pääkirjoituksesta, artikkelista tai pakinasta ilmoitetaan tekstissä lisäksi otsikko sekä kirjoittajan nimi tai nimimerkki, mikäli se on lehdessä mainittu. **Esimerkiksi:**

Nimimerkki Aarne Ahne käsitteli tätä aihetta mielipidekirjoituksessaan (HS, 11.7.1989.), jonka otsikko *Verotusta voisi vielä hiukan keventää* kiteytti hyvin hänen ironiansa...

Tällaiset lyhenteet on avattava lukijalle viimeistään lähdeluettelossa tai erillisessä lyhenneluettelossa. Ei pidä olettaa, että lukija tietää, mitä lyhenne tarkoittaa.

Alaviitteissä kannattaa käyttää lyhenteitä, kun asiakirja edustaa aineistossa runsaasti käytettyä tyyppiä. Usein on tapana avata viitteessä käytetty lyhenne, kun asiakirjaan tai asiakirjasarjan yksikköön viitataan ensimmäistä kertaa.

Ensimmäinen viite tehdään näin:

¹ Berättelsen om Åbo Stads kommunalförvaltning (BÅSK) 1885, 61.

Tämän jälkeen lukijan pitäisi tietää, mistä asiakirjasta on kyse, kun viitteessä lukee:

² BÅSK 1887, 120.

Lähdeluettelosta hän voi tarkistaa asian, sillä siellä lukee:

Berättelsen om Åbo Stads kommunalförvaltning 1880-1890. Åbo, 1890. (BÅSK).

Lähdeluettelon yhteydessä voi olla myös erillinen lyhenneluettelo, jossa lyhenteet esitellään aakkosjärjestyksessä. B:n kohdalta siitä löytyy seuraavanlainen merkintä:

BÅSK: Berättelsen om Åbo Stads kommunalförvaltning

5. Monenlaisia aineistoja, viitteitä ja kuvailuja

Tutkimusaineistoon kohdistuva viittaus voi osoittaa monenlaisiin kohteisiin. Viittauksen kohteena voi olla jossain informaatio-organisaatiossa, kuten arkistossa, museossa tai kirjastossa säilytettävä informaatioyksikkö. Kohde voi aineellinen lähde, joka voi sijaita vaikkapa maastossa. Kohde voi olla sähköinen merkkijono, jolla on tietyt koordinaatit, tai se voi olla kirjoitetun tekstin osa. Viite voi osoittaa myös tutkijan itsensä laatimaan, aineistoa esittelevään taulukkoon, karttaan tai muuhun graafiseen esitykseen. Viitteen tehtävä on yksilöidä kohde. Lähdeluettelon tehtävä taas on kertoa, mistä kohde löytyy.

Viitteen ja lähdeluettelon välisen työnjaon painotuskäytännöt saattavat vaihdella. Toisinaan aineistoviitteet ovat hyvin kevyitä ja lähdeluettelo vastaavasti erittäin yksityiskohtainen. Toisinaan taas tieteellisiin artikkeleihin taas ei liitetä lainkaan erillistä lähdeluettelo, vaan kaikki lähdetiedot kuvataan artikkelin ala- tai loppuviitteissä.

Esittelen tässä ainoastaan muutamia periaatteita. Tärkeintä on, että tieteellisen tekstin lukija löytää tekstissä olevien viittausten avulla sen aineiston, johon vedoten tekstin kirjoittaja esittää väitteitä.

5.1 Kirjallinen arkistoaineisto

Kirjallisen arkistoaineiston informaatioyksiköitä nimitetään asiakirjoiksi. Nimitys ei ole aina aivan osuva, sillä asiakirjalla tarkoitetaan myös esimerkiksi valokuvia ja karttoja.

Tutkimuksen lähteenä käytetty asiakirja tulee yksilöidä joko alaviitteessä tai lähdeluettelossa niin, että tiedoista käyvät ilmi asiakirjan nimeke ja sen sijainti arkistossa. Jos tutkimuksen aineistoon sisältyy paljon arkistomateriaalia, kannattaa käyttää alaviitejärjestelmää ja kuvailla jokainen asiakirja yksityiskohtaisesti siinä alaviitteessä, jossa se mainitaan ensimmäisen kerran. Tällöin riittää, että lähdeluettelossa kuvataan ne arkistot, joiden kokoelmia tutkija on hyödyntänyt. Jos kirjalliseen arkistomateriaaliin kohdistuvia viitteitä on vain muutama, voi asiakirjojen yksityiskohtaisen kuvailun jättää myös lähdeluetteloon.

Yksilöidyn asiakirjan lisäksi mainitaan yksityiskohtaisessa kuvailussa aina asiakirjan sijaintiarkiston nimi (esimerkiksi jokin Kansallisarkistolle *deponoitu* eli säilytettäväksi luovutettu sukuarkisto), tämän arkiston mahdollinen alasarja arkistoluettelon esittämässä muodossa, sekä kokoelmaa säilyttävä arkisto (esimerkiksi Kansallisarkisto).

Arkistoaineiston voi lähdeluettelossa ryhmitellä esimerkiksi maittain. Arkiston nimen perässä ilmoitetaan suluissa lyhenne, jolla aineistoon on viitattu lähdeviitteissä. Lyhenteet ovat yleensä vakiintuneita. Arkiston nimen yhteydessä ilmoitetaan myös arkiston sijaintipaikka. Arkiston nimen alle sijoitetaan **sisennettynä** käytetyt kokoelmat, arkistoyksikkö ja muut identifioinnin kannalta välttämättömät tiedot, kuten **signum eli paikkamerkki**.

Kun käytetty dokumentti on yksilöity alaviitteessä, kuvallaan dokumentin sijaintipaikka seuraavan säännön mukaan: Arkiston nimi, pilkku, sijaintipaikka, lyhenne suluissa, piste, uusi rivi, sisennys, kokoelman nimi ja numero, piste, arkistoyksikön nimi ja numero, piste. Tarvittaessa toinen uusi rivi, sisennys, toisen kokoelman nimi ja numero, piste, toisen arkistoyksikön nimi ja numero, piste.

Esimerkiksi:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Joensuun perinnearkisto, Joensuu (SKS:J).
Äänitteet KarTL 87.1-39.

tai

Archives du Ministère des Affaires Etrangères, Paris (AMAE).
Série Europe 1918-1929. Finlande 16.

tai

Kansallisarkisto, Helsinki (KA).
Rudolf Holstin kokoelma 29.
U.L. Lehtosen kokoelma 77.

tai

Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Abt. III: Geheimes Hausarchiv, München (BHGH).
Kabinettsakten, König Ludwig II. Nachlass Pfistermeisters.

Arkistolähteitä voi tietenkin olla muuallakin kuin arkistoiksi kutsutuissa laitoksissa, esimerkiksi yliopistojen kirjastoissa tai perhearkistoissa. Sijaintipaikka ilmoitetaan esimerkiksi näin:

Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki (HYK).
Richard Faltin's brevväxling. Coll. 52.
Z. Topelius' brevväxling. Coll. 244.

ja

Turo Unhon perhearkisto, Mikkeli.
Ilmari Unhon leikekirja.
Ilmari Unhon valokuva-albumi.

Arkistotietojen merkinnässä kannattaa muistaa, että lähdeluettelon tiedot suljetaan aina pisteellä. Sen sijaan pisteitä ei laiteta lähdeluettelon otsikoihin tai alaotsikoihin.

5.2 Haastattelut ja kyselyt

5.2.1 Anonyymi haastatteluaineisto

Kulttuurin tutkija kerää usein aineistonsa haastattelemalla. Haastattelun käyttöön kannattaa aina hankkia haastateltavan kirjallinen suostumus. Äänitetyt haastattelut kannattaa yleensä litteroida, mutta haastattelusta tehty äänite on aina säilytettävä. Esimerkiksi lauluperinteen tai kertomusten tutkijan laatimat haastattelutallenteet sisältävät usein runsaasti sellaista informaatiota, jota litterointi tai referointi ei välitä. Alkuperäisiä äänitteitä säilytetään arkistoissa, ja niinpä haastatteluaineistoon kohdistuvassa viitteessä on yleensä arkistolyhenne.

Litterointi tarkoittaa sitä, että haastattelu kirjoitetaan puhtaaksi. Toisinaan riittää, että haastattelusta laaditaan referoiva sisällysluettelo. Viite rakennetaan kohdistumaan sisällysluettelon kautta alkuperäiseen tallenteeseen. Siis esimerkiksi:

¹ Ulkomaalaisen opettajan kuvaus kolmasluokkalaisten aineiden stereotypioista. Anonyymi haastattelu. KMLA, KVKS 2003-2004, UnI 5/30.

Tämän esimerkin ensimmäinen lyhenne viittaa siihen arkistoon, jossa alkuperäistä tallennetta säilytetään. Toinen lyhenne viittaa siihen kokoelmaan, johon kyseinen tallenne kuuluu. Kolmas merkintä on haastattelun koodi, ja koodin tulisi löytyä myös aineistokokoelmassa olevan alkuperäisen tallenteen kotelosta. Viite siis johdattaa tutkimuksen lukijan alkuperäiselle tallenteelle, jotta hän voi halutessaan arvioida viittajan tekemän tulkinnan pätevyyttä.

Haastatteluaineistoa tulee käsitellä siten, ettei haastateltavien intymiteettisuoja vaarannu. Haastateltavan nimi ei saa esiintyä tutkimuksessa, vaan haastattelut tulee koodata siten, että koodi kertoo tutkimuksen **kysymyksenasettelun näkökulmasta** merkittävät tiedot haastateltavasta.

Koodaus tulee aina tehdä siten, ettei henkilöllisyys paljastu. Jos haastattelet pienen kaupungin ainoaa ulkomaalaista opettajaa kulttuurien välistä kommunikaatiota koskevaan tutkimukseesi, älä koodaa tietoja niin, että lukija pystyy päättelemään, kuka on tietolähteesi!

Haastattelut numeroidaan juoksevasti. Juoksevan numeroinnin yhteydessä ilmoitetaan samaan ryhmään koodattujen haastattelujen kokonaismäärä. Niinpä 30 haastattelun ryhmän viides haastattelu saa siten tunnuksen 5/30.

Eli kun koodiavain on esimerkiksi tällainen:

U = ulkomaalainen

P = paikalliseen väestöön kuuluva

n = nainen

m = mies

1 = Pori

2 = Rauma

3 = Ulvila

4 = Kokemäki

5 = Harjavalta

6 = Nakkila

voi dokumentaatiossasi viidentenä olevaan porilaisen haastatteluun kohdistuva viitemerkintäsi olla vaikkapa tällainen: (Un1 5/30, KMLA.) KMLA on lyhenne, joka on muodostettu sanoista Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen aineistokokoelma. Lähdeluettelossa lukijalle kerrotaan tarkemmin kyseisen aineiston sijainti.

Tutkimuksen liitteessä tai aineistoesittelyssä on kerrottava haastattelujen kokonaismäärä ryhmittäin. Haastattelukoodien avain tulee aina olla tutkimuksen liitteenä. Lähdeluetteloon merkitään tällöin ainoastaan se arkistokokonaisuus, jossa haastattelujen dokumentaatiota säilytetään. **Esimerkiksi:**

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen aineistokokoelma.
(KMLA), Pori.

Kulttuurien välinen kommunikaatio Satakunnassa -projektin
litteroidut haastattelut 2003–2004.

Jos käytät useita samassa arkistossa olevia kokonaisuuksia, käytä alaviitteitä tai viittaa sulkuviitteessä lyhenteen lisäksi ainakin käyttämäsi arkistoyksikön signumiin eli paikkamerkkiin.

Anonyymia haastattelua varten voi myös hankkia kirjallisen luvan. Lupa on muuten samanlainen kuin asiantuntijahaastatteluissa (ks. 5.2.2) käytetyn mallin lupa, mutta siinä on maininta, että haastattelua käytetään anonyymisti.

Anonyymeja haastatteluja ei tietenkään merkitä lähdeluetteloon. Anonyymiin haastatteluun viitataan aina koodatun taulukon tai graafisen esityksen kautta.

Anonyymia haastattelua varten voi myös hankkia kirjallisen luvan. Lupa on muuten samanlainen kuin edellisen mallin lupa, mutta siinä on maininta, että haastattelua käytetään anonyymisti.

Anonyymeja haastatteluja ei tietenkään merkitä lähdeluetteloon. Anonyymiin haastatteluun viitataan aina koodatun taulukon tai graafisen esityksen kautta.

5.2.2 Asiantuntijahaastattelu tai muu yksilöity henkilöhaastattelu

Asiantuntijahaastattelua Asiantuntijahaastattelulla voi hankkia tietoja esimerkiksi keskeneräisistä tutkimuksista.

Esimerkiksi Teppo Tietäjän 22.2.2002 antamaan asiantuntijahaastatteluun voi viitata näin:

Teppo Tietäjän mukaan Köyryn Museo sai alkunsa, kun paikalliset isännät päättivät rakentaa köyryläisten museoaktiivien keräämälle kirnukokoelmalle pysyvän varastorakennuksen.¹⁵

Lähdeluetteloon tällainen asiantuntijahaastattelu merkitään tavallisesti tutkimusaineiston joukkoon, vaikka siinä on toisen käden (sekundaari)aineistoon viittaavia piirteitä.

Tietäjä, Teppo. Köyryn museon alkuvaiheita koskeva asiantuntijahaastattelu 22.2.2002. (Haastattelija Greta Gradu, muistiinpanot tekijän hallussa).

¹⁵ Tietäjän haastattelu 22.2.2002.

Tutkimuksen kohteena olevien ilmiöiden näkijöiden, kokijoiden ja tekijöiden yksilöityjä henkilöhaastatteluja käytetään myös primaarilähteenä tai historiallisen aikalaislähteen kaltaisena toisen käden aineistona. Muistitiedon käyttämisestä tutkimusaineistona on olemassa erillisiä oppaita.

Mikäli haastateltavan henkilötiedot kerrotaan tutkimuksessa, on haastateltavalta hyvä hankkia **yksilöity** kirjallinen lupa henkilötietojen paljastamiseen (ks. luku 5.2.3). Luvassa tulee olla haastateltavan allekirjoitus. Luvassa kannattaa mainita myös haastattelun aihe.

Lähdeluetteloon merkityistä henkilöhaastattelun tiedoista on käytävä ilmi haastateltavan nimi, ammatti, haastattelun ajankohta, haastattelun tekijä ja haastattelun tapa sekä haastattelun dokumentaation säilytyspaikka. Kirjallista lupaa säilytetään aina dokumentaation yhteydessä. Haastattelun litteroinnista tulee olla merkintä lähdeluettelossa.

Kun tutkimuksessa viitataan yksilöityyn henkilöhaastatteluun, siihen viitataan kuten arkistolähteeseen, tutkimuskirjallisuuteen tai muuhun henkilötiedoilla yksilöityyn materiaaliin.

Esimerkiksi:

¹ Risto Orkon haastattelu 24.3.1991. (TYKHOA).

tai

(Tuomi 29.3.1986.)

Nämä yksilöidyt henkilöhaastattelut merkitään lähdeluetteloon näin:

Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineen arkisto, Turku. (TYKHOA)
Orko, Risto, tuotantopäällikkö. 24.3.1991 (Haastattelu, Hannu Salmi, muistiinpanot). Mediasarja 3/55.

ja

Tuomi, Anu, taidemaalari. 29.3.1986 (Totti Tuhkanen, nauhoite, litteroitu). Tekijän hallussa.

Lähdeluettelo on merkityistä henkilöhaastattelun tiedoista on käytävä ilmi haastateltavan nimi, ammatti, haastattelun ajankohta, haastattelun tekijä ja haastattelun tapa sekä haastattelun dokumentaation säilytyspaikka. Kirjallista lupaa säilytetään aina dokumentaation yhteydessä. Haastattelun litteroinnista tulee olla merkintä lähdeluettelossa.

Kun tutkimuksessa viitataan yksilöityyn henkilöhaastatteluun, siihen viitataan kuten arkistolähteeseen, tutkimuskirjallisuuteen tai muuhun henkilötiedoilla yksilöityyn materiaaliin.

Esimerkiksi:

¹ Risto Orkon haastattelu 24.3.1991. (TYKHOA).

tai

(Tuomi 29.3.1986.)

Nämä yksilöidyt henkilöhaastattelut merkitään lähdeluetteloön näin:

Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineen arkisto, Turku. (TYKHOA)
Orko, Risto, tuotantopäällikkö. 24.3.1991 (Haastattelu, Hannu Salmi, muistiinpanot). Mediasarja 3/55.

ja

Tuomi, Anu, taidemaalari. 29.3.1986 (Totti Tuhkanen, nauhoite, litteroitu). Tekijän hallussa.

5.2.3 Esimerkki haastattelun käyttöluvasta

Teppo Tietäjä
Syrjäkuja 5
09876 KÖYRY

2013-03-15

Greta Gradu
Turun yliopisto
Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos
28101 PORI

LUPA HAASTATTELUN KÄYTTÄMISEEN

Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman opiskelija Greta Gradu saa käyttää opinnäytteessään 22.2.2013 antamaani asiantuntijahaastattelua, joka koski Köyryn museokokoelman alkuvaiheita käsittelevää väitöskirjatutkimustani.

Teppo Tietäjä
Tutkija
Köyryn museo

5.2.4 Kyselyt

Kyselyt muistuttavat aineistona hyvin paljon anonyymeja haastatteluja, joten niihin kohdalla voidaan soveltaa edellä käytettyjä viittauskäytäntöjä. Kyselyissä pyritään tavallisesti keräämään iso määrä vastaajia, minkä vuoksi kyselyjä levitetään erityisesti Internetin eri palveluissa.

Varsinaisen kyselyn laatimiseen käytetään tavallisesti valmiita kyselypalveluja (SurveyMonkey, Webropol), mutta esimerkiksi sähköpostikyselyt ovat niin ikään yleisiä. Aikaisemmin kyselyjä jaettiin myös täytettävänä paperilomakkeilla, mutta niiden käyttö on harvinaistunut. Toisinaan paperilomakkeita käytetään vielä esimerkiksi erilaisten tapahtumien ja koulutustilaisuuksien yhteydessä. Aiheesta tarkemmin luvussa 6.

5.3 Kirjat ja kirjoissa tai muissa kokoelmissa julkaistu alkuperäisaineisto

Painetulla tai digitalisoidulla alkuperäisaineistolla tarkoitetaan sellaisia lähdekokoelmia, jotka on koottu ja painettu tai julkaistu digitaalisena kokoelmina niihin kerättyjen lähteiden syntyajankohdan jälkeen. Tällaisen kokoelman aineistoa voivat olla esimerkiksi kirjeet, runot, valokuvat, pöytäkirjat, hallinnolliset raportit, kunnalliskertomukset muistiot, tilastot, käskyt ja tiedonannot.

Tällaisessa kokoelmassa julkaistuu dokumenttiin viitataan yksikkökohtaisesti, siis samoin, kuin arkistossa säilytettäviin dokumentteihin. Julkaistut lähdekokoelmat ovat kirjoja, joten ne merkitään lähdeluetteloon kuin kirjat.

Mieti tarkkaan, kuka on kirjoittanut tai muuten laatinut sen lähteen, jota käytät! Toimittaja on ainoastaan koonnut lähdekokoelman. Hänen tietonsa esitellään vasta kuvailun loppupuolella.

Kokoelmassa sijaitsevaan dokumenttiin viitataan yksikkökohtaisesti: Kirjeeseen kohdistuva viite voi olla **esimerkiksi tällainen**.

Jean Sibelius Aino Sibliukselle 12.5.1903. (SA).

Kirje tulee yleensä yksilöityä riittävästi päivämäärän perusteella. Viite tehdään kirjeeseen, ja lähdeluettelossa kuvataan se kokoelma, jossa viittauksen kohteet sijaitsevat. Lyhenne tarkoittaa tässä kokoelmaa Sydämen aamu, joka on Sibliuksen kirjeistä toimitettu kirjekokoelma.

Painetun lähdekokoelman pääsana on **kokoelmassa olevien tekstien kirjoittajan (tai kirjoittajien) nimi**. Viite tehdään siten, että kirjoittajan nimi on pääsana.. Jos kirjoittajan nimi ei ole tiedossa, kokoelman pääsana on kokoelmassa olevan tekstin tai teoksen otsikko.

Yksittäisen kokoelmassa olevan artikkelin tai muun tekstin, johon viitataan, tiedot merkitään lähdeluetteloon seuraavasti: kirjoittajan sukunimi, pilkku, etunimi, kaksoispiste, artikkelin tai muun tekstin täydellinen otsikko, piste, *kokoelman tai aikakauskirjan nimi kursivoituna*, piste, jne.

Esimerkiksi:

Görres, Joseph: Teutschland und die Revolution (1819). *Die politische Romantik in Deutschland*. Eine Textsammlung. Hrsg. von Klaus Peter. Stuttgart 1985.

Tappert, Wilhelm: Richard Wagner in Berlin. *Bayreuther Festblätter in Wort und Bild. Zum Besten der Bayreuther Festspiele* herausgegeben von der Central-Leitung des Allgemeinen Richard Wagner -Vereines. München 1884.

Jos kirjan tai kokoelman aineiston kirjoittaja ei ole tiedossa tai jos aineiston kirjoittajia on yli kolme, otetaan lähdeluetteloon tehtävän kuvailun pääsanaksi kokoelman pääotsikko.

Kokoelma kuvaillaan lähdeluetteloon tässä tapauksessa seuraavasti: kokoelman pääotsikko, piste, kirjan alaotsikko, piste, volyymi, piste, toimittajat, piste, julkaisusarja ja -numero, piste, julkaisusarjan mahdolliset toimittajat, piste, painos, piste, kustantaja, pilkku, kustannuspaikka, pilkku, painovuosi ja sulussa viitteissä kokoelmasta käytetty lyhenne, piste.

Esimerkiksi:

Documents on British Foreign Policy 1919-1939. First Series IX. Edited by Rohan Butler and J.T.P. Bury. Sage publications, London, 1960 (DBFP).

König Ludwig II. und Richard Wagner. Briefwechsel. Vierter Band: *Ergänzende Urkunden*. Mit anderen Urkunden in vier Bänden hrsg. vom Wittelsbacher Ausgleichsfonds und von Winifred Wagner. Bearbeitet von Otto Strobel. Karlsruhe 1936.

Kirjekokoelmia, kuten muitakaan toimitettuja kokoelmia, ei koskaan luetteloida lähdeluettelossa toimittajan mukaan. Jos teoksella on **kirjoittaja**, hänen nimensä on aina mainittava ensimmäiseksi. Tämä sääntö koskee myös kirjaksi toimitettujen kirjeiden kirjoittajaa.

Kirjekokoelma kuvaillaan lähdeluetteloon seuraavaa sääntöä noudattaen:

kirjeiden kirjoittajan sukunimi, pilkku, etunimi, kaksoispiste, kirjan pää- ja alaotsikko, jne.

Jos kirjekokoelmaan otettujen kirjeiden kirjoittajia on kaksi tai kolme, heidän nimensä sijoitetaan kuvailuun peräkkäin aakkosjärjestyksessä:

Siis:

Yhden kirjoittajan sukunimi, pilkku, etunimi, pilkku, toisen kirjoittajan sukunimi, pilkku, etunimi, jne.

Esimerkkejä kirjekokoelman kuvailusta:

Liszt, Franz, Wagner, Richard: *Briefwechsel*. Verlag, Leipzig, 1986.

Wagner, Richard: *Lettres françaises*. Recueillies et publiées par Julien Tiersot. Gallimard, Paris 1935.

Wagner, Richard: *Sämtliche Briefe. Band I: Briefe der Jahre 1830-1842*. Herausgegeben im Auftrage des Richard-Wagner-Familien-Archivs Bayreuth von Gertrud Strobel und Werner Wolf. RWS, Leipzig, 1967.

Kirjan bibliografiset tiedot löytyvät kirjan nimiölehdeltä. Jos nimiölehdellä mainitaan useita kustannuspaikkoja, otetaan kuvailuun ensimmäinen, joka yleensä on kustantajan pääkonttori. Mikäli kustannuspaikkaa ei ole ilmaistu, ilmoitetaan kirjan painopaikka, joka ilmenee nimiölehdeltä, sen kääntöpuolelta tai kirjan lopusta. Jos tätäkään tietoa ei löydy, merkitään lähdetietoon lyhenne s.l. (**sine loco** = ilman paikkaa). Jos myös painovuosi puuttuu, merkitään s.a. (**sine anno** = ilman vuotta). Jos kirjoittajan nimi puuttuu, teos merkitään lähdeluetteloon vain otsikkonsa mukaan, johon myös lähdeviitteessä viitataan. Joskus voi puuttuvan kirjoittajan paikalle merkitä lyhenteen anon. (= **anonymi**), s.n. (**sine nomine** = ilman nimeä).

5.4 Sanoma- ja aikakauslehdet

Sanoma- ja aikakauslehtiä käytetään usein tutkimusaineistona. Sanomalehteen viitataan kuten muihinkin monen kirjoittajan teoksiin. Viite aloitetaan kirjoittajan nimellä. Jos se ei ole tiedossa, aloitetaan uutisen tai muun tekstin otsikolla. Viitteessä on mainittava sanomalehden nimi ja ilmestymispäivämäärä, mutta yleensä ei sivunumeroita. Aikakauslehdestä mainitaan lehden numero ja vuosi, usein myös sivunumerot. Sanoma- ja aikakauslehdistä voi käyttää myös lyhenteitä.

Esim.

¹ Lehtonen, Ulla: Missä mennään? Avotakka 5/1983, 11–12.

ja

¹ Ilma saastuu. HS 12.5.2001.

Lähdeluettelossa sanoma- ja aikakauslehdet voi jaotella maittain, jos katsoo ryhmittelyn tarpeelliseksi. Muutoin lehdet mainitaan aakkosjärjestyksessä. Lähdemerkintä suoritetaan seuraavasti: lehden nimi, pilkku, julkaisupaikkakunta, vuodet, sulussa lyhenne jos tarpeen, piste.

Esimerkkejä:

Allgemeine Zeitung, Augsburg 1865. (AZ).
 Neue Freie Presse, Wien 1874, 1898. (NFP).
 Turun Sanomat, Turku 1962–1964 (TS).
 Uusi Suomi, Helsinki 1971 (US).

Informatiivisuuden kannalta sanoma- ja aikakauslehtien yhteydessä kannattaa mainita julkaisupaikkakunta, ei painopaikkaa. Esimerkiksi Helsingin Sanomia painetaan useilla paikkakunnilla, ja mikäli viittaat verkkolehteen, ei sillä ole painopaikkaa lainkaan!

Julkaisupaikkakunnan merkitseminen on tärkeää myös siksi, että samannimistä lehteä on voitu julkaista monessa paikassa samanaikaisesti. Esimerkiksi Saksassa ja Itävallassa oli 1800-luvulla useita Deutsche Zeitung -nimisiä sanomalehtiä. Julkaisupaikkakunnan mainitsemisella voi siis olla lähteen identifioinnin kannalta olennainen merkitys.

Sanomalehtien kohdalla kannattaa muistaa myös, että lehdestä saattaa olla olemassa useita eri painoksia, esimerkiksi turkulaisten päivittäinen Helsingin Sanomat poikkeaa sisällöltään helsinkiläisten saamasta painoksesta. Valitettavasti näitä painostietoja ei ole merkitty kirjastojen ja sanomalehtiarkistojen bibliografisiin tietoihin.

5.5 Aikalaiskirjallisuus ja vertailuaineisto

Aikalaiskirjallisuutta käytetään valottamaan tutkimuskohteena olevan aikakauden luonnetta. Niitä käytetään eräänlaisena taustamateriaalina. 1930-luvun naisten vaatemuodin tutkija voi hyvin käyttää aikalaiskirjallisuutena 1930-luvun kaunokirjallisuutta tai vaikkapa isoäitinsä päiväkirjaa. Aikalaiskirjallisuus tai vertailumateriaali eivät ole tutkimuskirjallisuutta. Ne eivät osallistu samaan tieteelliseen keskusteluun kuin tutkija. Tällainen tutkimusta avustavassa roolissa oleva aineisto on toisinaan syytä esitellä varsinaisesta tutkimuskirjallisuudesta erillisenä aineistoryhmänä. Aikalaiskirjallisuuteen kuuluvat sellaiset teokset, jotka eivät ole juuri tämän tutkimuksen primäärimateriaalia, mutta jotka ovat jollain tavoin primäärimateriaalin kaltaisia. Aikalaiskirjallisuuteen voi rinnastaa kulttuurintutkijan käyttämän muun kuin tieteellisen oheismateriaalin.

Aikalaiskirjallisuuteen viitataan kuten muihinkin kirjoihin.

Kun historiallista tarkastelutapaa soveltava tutkimus käyttää sekundaarisesti jotain tutkimuksen aikarajauksen puitteissa kirjoitettua teosta, puhutaan aikalaiskirjallisuuden käytöstä. Aikalaiskirjallisuus, muistelmat, päiväkirjat ja muu sekundaarisesti käytetty alkuperäisaineisto, joka ei ole tutkimuskirjallisuutta, merkitään lähdeluetteloon omaksi ryhmäkseen. Ryhmä kuuluu oikeastaan tutkimusaineistoon, mutta sitä käytetään sekundaarilähteinä. Tällaisen aineistoryhmän voi lähdeluettelossa otsikoida siten, että otsikko kertoo, minkä tyyppisestä aineistosta on kysymys. Mikäli nämä teokset ovat esimerkiksi matkakertomuksia, voi ryhmän otsikko olla ”Matkakertomukset”.

Aikalaiskirjallisuudeksi voidaan katsoa kaikki tutkimuskohteen aikarajauksen sisällä syntynyt kirjallisuus, mikäli sitä käytetään antamassa tietoa tutkimuskohteesta. Tällaista kirjallisuutta voi olla esimerkiksi kaunokirjallisuus, mutta myös tieteelliset tekstit, mikäli niitä käytetään aikalaiskirjallisuuden, vertailumateriaalin tai oheismateriaalin tapaan. Aineiston käyttötapaa siis ratkaisee sen, mikä luokitellaan aikalaiskirjallisuudeksi tai oheismateriaaliksi.

Lähdeluettelossa aikalaiskirjallisuuden tai vertailuaineiston paikka on primaarimateriaalin jälkeen, ennen tutkimuskirjallisuutta. Aikalaiskirjallisuuden yhteyteen voidaan sijoittaa myös muistelmat ja päiväkirjat, jotka ovat aikalaisluontoista lähteistöä, vaikka ne olisikin julkaistu vasta tutkimuskohteen aikarajauksen jälkeen. Päiväkirja- ja muistelmakirjallisuuden voi sijoittaa myös omaksi ryhmäkseen., mikäli se on kysymyksenasettelun ja aiheen rajauksen näkökulmasta perusteltua.

Esimerkki aikalaiskirjallisuudesta lähdeluettelossa:

2. Aikalaiskirjallisuutta ja vertailumateriaalia

Arndt, Ernst Moritz: *Geist der Zeit*. Zweite Auflage. S.I. 1807.

Barrington, E.: *Loistava Apollo. Byronin elämä*. Suomentanut Aino Tuomikoski. Helsinki, WSOY, 1926.

Flodin, Karl och Ehrström, Otto: *Richard Faltin och hans samtid*. Helsingfors, 1934.

Förster, Bernhard: *Deutsche Colonien in dem oberen Laplata-Gebiete mit besonderer Berücksichtigung von Paraguay. Ergebnisse eingehender Prüfungen, praktischer Arbeiten und Reisen, 1883-1885*. Zweite Auflage. Leipzig 1886.

Aikalaiskirjallisuuteen voi sisältyä myös kirjoissa tai aikakauskirjoissa ilmestyneitä artikkeleita. Teoksiin viitataan yleisten viittaussäntöjen mukaan.

5.6 Elokuvat, TV-ohjelmat ja radio-ohjelmat

Elokuvaan viittaamisessa kannattaa käyttää alaviitteitä, mikäli viittaus kohdistuu tiettyyn kohtaukseen, joka on yksilöitävä materiaalina käytettävän tallenteen systematiikan mukaisesti. (DVD-levyn systematiikka perustuu kohtausjakoon tai minuutteihin, filmin systematiikka perustuu joko juonisynopsiksessa esiteltyyn kohtausjakoon tai minuutteihin.)

Jos elokuva ainoastaan mainitaan tekstissä ja maininta on yleisluontoinen, ei elokuvaa tarvitse merkitä lähdeluetteloon eikä siitä tehdä lähdeviitettä. Sama periaate koskee myös kaunokirjallisuutta:

Esimerkiksi:

Ridley Scottin Blade Runner on ollut esikuvana useille tulevaisuuden kaupunkia kuvaaville elokuville.

Mutta:

Ridley Scottin Blade Runnerin aloitusjakson kuuluisa avaruusvaikutelma toistuu lähes identtisenä Uolevi Kyhääväisen vuonna 2006 valmistuneessa Futuristisessa speктаakkelissa (vert. BR I ja FS I).

Viittaus kohdistuu tässä joko DVD-tallenteen kohtauksiin tai juonisynopsiksen kohtausnumerointiin. Tutkimuksen lähdeluettelosta ja liitteistä selviää, kumpaan. Jos elokuvien nimistä käytetään lyhenteitä, on lyhenteet avattava lähdeluettelossa.

Miten elokuva tulisi merkitä lähdeluetteloon? Perusperiaate on sama kuin kirjojen merkitsemisessä. Kun kirjoista merkitään nimiölehden tiedot, elokuvista voisi kirjata alkutekstien antamat tiedot (nimi, ohjaaja, tuottaja, tuotantoyhtiö, leikkaaja, säveltäjä, äänittäjä, lavastaja, kuvaaja, näyttelijät, jne.). Elokuvan laadusta riippuu, miten paljon tietoja alkuteksteissä on annettu. Esimerkiksi uutiskatsauksissa ei yleensä ole nimeä lukuun ottamatta muita tietoja. Tarvittavat tiedot (krediittitiedot) löytyvät yleensä filmografoista. Elokuvan krediittitiedot aloitetaan elokuvan alkuperäisellä, ensi-illassa käytetyllä nimellä. Sulkuihin voidaan lisätä elokuvan muut mahdolliset nimet. Krediitit ilmaistaan lyhentein seuraavassa järjestyksessä:

Sk = käsikirjoitus
 O = ohjaus
 Ao = apulaisohjaaja
 K = kuvaus
 Le = leikkaus
 La = lavastus
 P = puvustus
 M = musiikki
 Ä = äänitys
 N = näyttelijät (suluissa roolinimi)
 T = valmistamo/tuottaja
 E = ensi-illan ajankohta

Näiden tietojen jälkeen kirjoitetaan ajatusviivan jälkeen tutkimuksessa käytetyn videokopion pituus minuutteina (tai erityistapauksessa käytetyn filminkopion pituus metreinä). Tämän jälkeen voidaan ilmoittaa vielä elokuvan tarkastusnumero ja -päivämäärä ja kertoa suluissa, miten sensuuri on elokuvaa leikannut.

Esimerkiksi:

Villi Pohjola (Den vilda Norden). Sk: Aarne Tarkas. O: Aarne Tarkas. K: Esko Nevalainen. Le: Kauko Vuorensola. La: Kai Lappalainen. M: Harry Bergström. Ä: Gösta Salminen-Tuomo Kattilakoski. N: Tapio Rautavaara (Tundra-Tauno), Elina Pohjanpää (Karin Turkka), Aino-Maija Tikkanen (Maija), Matti Oravisto (nimismies), Matti Tamminen (pormestari Markus), Leo Jokela (korttihuijari), Uljas Kandolin (konstaapeli Hurja), Jalmari Parikka (Musta-Pekka), Lasse Pöysti (kapakapianisti). T: Fennada-Filmi/Mauno Mäkelä. E: 30.9. 1955. - 5882/29.9.1955. Videokopion pituus 99 min.

Näin tarkkojen tietojen antaminen ei aina ole tarpeen. Koska lähdeluettelon rakentamisen periaatteena on lähteen identifioitavuuden vaatimus, ei esimerkiksi näyttelijöiden luettelemisessa aina ole mieltä. Näyttelijöitä voi mainita itse tutkielmassa tarpeellisissa kohdissa, mutta lähdeluettelosta tiedot voi jättää pois. Sen, miten tarkat tiedot elokuvasta lähdeluettelossa annetaan, määrää tutkimuksen kysymyksenasettelu. Jos tutkimuksen kohteena on vain yksi elokuva, se kannattaa kuvailla tarkasti.

Yleensä elokuvan identifioimiseksi riittävät kuitenkin **elokuvan nimi, käsikirjoittaja, ohjaaja, tuotantoyhtiö, tuottaja ja ensi-illan ajankohta**. Tutkimuksen argumentaation luotettavuuden kannalta tärkeää on lisäksi aina mainita **elokuvan kesto minuutteina**. Elokuva

on teknisen jäljentämisen aikakauden tuote. Kaikki elokuvat ovat kopioita. Jokaisella kopiolla on historiansa. Samasta elokuvasta voi olla liikkeellä useita erilaisia versioita. Kopion todellisen pituuden ja alkuperäisen pituuden merkitseminen on siis tärkeää.

Jos elokuvalähteet saadaan haltuun elokuva-arkistoista, ne kannattaa ryhmitellä lähdeluetteloön arkistoittain samalla tavoin kuin muutkin arkistolähteet. Jos kopion alkuperä on jokin muu, esimerkiksi televisio, tällaiset lähteet voi merkitä omaksi ryhmäkseen.

Uutiselokuvalähteen kuvailusta hyvän esimerkin tarjoaa Anthony Altgaten kirja *Cinema and History. British Newsreels and the Spanish Civil War* (1979), jonka lähdeluettelossa sadat uutisfilmit on järjestetty arkistoittain. Kustakin elokuvasta kerrotaan sarjanumero, ensi-illan päivämäärä ja lyhyesti uutiskatsauksen Espanjaa koskevien osuuksien sisältö. Näiden perään Altgate on sijoittanut numerosarjan, joka kuvaa katsauksen rakennetta. Tähän numerosarjaan on merkitty Espanjasta kertovien tekstiruutujen määrä, Espanjaa kuvaavan filmin määrä, uutiskatsauksessa käsiteltyjen aiheiden määrä, koko uutiskatsauksessa käytettyjen tekstiruutujen määrä, uutisaiheita kuvaavien osuuksien yhteispituus ja katsauksen kokonaispituus (otsikko- ja tekstiosuudet mukaan lukien). Ohjaajia tai muita tekijöitä Altgate ei ilmoita, koska uutiskatsaukset ovat anonyymeja.

Eli esimerkiksi:

Gaumont British News Issue No. 350, 6 May 1937. Ruins of Guernica after air-raid in Spanish Civil War. 5; 51; 9(2); 98; 760; 858.

Jos sovellamme tätä tapaa suomalaiseen Finlandia-katsaukseen ja käytämme sulkuviitteitä, on viite (Finlandia-katsaus I, 5.3.1943). Alaviitteeseen laitetaan tietenkin vastaavat tiedot.

Lähdeluetteloön tämä kyseinen katsaus merkitään huolellisesti eriteltynä:

Finlandia-katsaus I, 5.3.1943. Mannerheim-ristin ritarien mitalien jakotilaisuus, Saksan kauppavaltuuskunnan vastaanotto Malmin lentokentällä, Suomen ja Ruotsin välinen jääpallomaaottelu, Helsingin kaupungin liikennelaitoksen ohjeet raitiovaunuissa liikkumisesta, lennokkinäytös Helsingin Messuhallissa. 225 m (8 min).

Uutiskatsausten yhteydessä ensi-iltapäivämäärä mainitaan heti nimen jälkeen, koska se on tärkein uutista luonnehtiva ja identifioiva tieto.

Tutkimukseen liitetty elokuvan rakenneanalyysi helpottaa viitteen paikantamista.

Näytelmäelokuvien kohdalla tämä voi tapahtua jakamalla elokuva kohtauksiin tai otoksiin.

Vaikka kohtausjakoa ei tehtäisi, saattaa elokuvien synopsisten (juonireferaattien) esittäminen tutkimuksen liitteinä olla paikallaan.

Televisio- ja radio-ohjelmiin viitattaessa kannattaa lähdemerkintään soveltaa samoja periaatteita kuin elokuvaan. Identifiointin kannalta tärkeimpiä tekijöitä ovat:

ohjelman nimi, toimittaja (lyhenne To), ohjaaja, tuotantoyhtiö, tuottaja ja ensiesityksen ajankohta.

Lähdeluettelo on voi televisio-ohjelman kuvailla esimerkiksi tähän tapaan:

A-studio. To: Markus Leikola. T: YLE-I/Jyrki Koulumies. E: 28.12.1989.

Viite näin kuvattuun ohjelmaan taas rakennetaan näin: (A-studio 28.12.1989.)
Alaviitteeseen tulee täsmälleen sama teksti.

5.7 Äänitteet

Julkaistun äänitteen lähdemerkinnän periaatteena on kirjata kaikki äänitteen kansitiedot eli esiintyvän henkilön/yhtyeen/orkesterin (ja kapellimestarin) nimi, levyn nimi, kustantaja, tuotenumero ja äänitteen julkaisuvuosi.

Kustantajalla tarkoitetaan tässä yhteydessä äänitteen kustantajaa, ei äänitteessä esitetyn musiikin kustantajaa. Näiden tietojen lisäksi voidaan ilmoittaa myös arkistonumero (esim. Yleisradion äänilevystön kartuntanumero), jos lähde on saatu käsiin äänitearkistosta. Siis: esiintyjä, kaksoispiste, äänitteen nimi, piste, kustantantaja, tuotenumero, piste, julkaisuvuosi, piste, ajatusviiva, arkistonumero, piste.

Esimerkiksi:

Karady, Katalin: Add a kezed. Qualiton LPM 16728. 1988.

tai

Mrs. Miller: Will Success Spoil Mrs. Miller. Capitol T 2579. 1968. - +LP 8.576.

Äänitteiden lähdemerkintöjä kannattaa soveltaa luovasti sen mukaan, millaisia äänitteitä lähteenä käyttää. Äänitearkistojen materiaali merkitään lähdeluetteloon kuten muukin arkistoaineisto. Äänitettyyn haastatteluun kohdistuvan viitteen tiedot merkitään samoin kuin muidenkin haastattelujen tiedot. **Huom!** Ainutkertaisen arkistoaineiston arkistonumero on tärkein lähteen identifiointiin liittyvä tieto! Niinpä esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) äänitearkiston nauhoitteet tulee kuvailla samalla tavoin kuin muutkin arkistolähteet.

Yksittäiseen levyllä olevaan kappaleeseen viitataan kuten kokoelmassa olevaan artikkeliin. Tiettyyn soittajaksoon voi myös viitata soittoaikalaskennallisesti, esim. (Karady 1988, A, 6,25 min.-8,25 min.)

5.8 Kartat ja maastohavainnot

Maastohavaintoon viitataan sen dokumentin kautta, johon havainto on tallennettu.

Dokumentti voi olla esimerkiksi valokuva. Viittauksen tulee myös sisältää aina tieto kohteen sijainnista, esimerkiksi koordinaatit tai yksilöity peruskarttaviittaus. Dokumentaatiosta tulee ilmetä myös tarkka dokumentaatioajankohta ja kuvaajan nimi. Valokuvaan liitetään yleensä pohjakartta, johon on merkitty kuvauskohteen tai näkymän suunta.

Kartastoon viitataan kuten kirjaan. Isojakokarttoihin ja muihin arkistoista löytyviin karttoihin viitataan kuten muihinkin arkistolähteisiin. Yksittäisestä kartasta merkitään lähdeluetteloon karttasarjan nimi ja mittakaava, karttalehden indeksi- tai sarjanumero sekä karttalehden nimi, jos sellainen on.

Esimerkiksi:

Peruskartta 1:20 000. Lehti 2043 08 Kerava. Helsinki: Maanmittaushallitus, 1967.

tai:

Venäläinen topografikartta 1:42.000, XVII L, [1911].

Edellisessä esimerkissä vuosiluku on sijoitettu hakasulkeisiin, sillä julkaisuviden tieto on saatu muualta kuin kuvailun kohteena olevasta asiakirjasta.

Viite kannattaa sijoittaa kuvan otsikkoon kokonaisuudessaan.

Painettuihin yleiskarttoihin taas viitataan seuraavien esimerkkien osoittamalla tavalla:

Suomen suuriruhtinaskunta, koulukartta 1893. 1:800.000.

Kun karttoja käytetään runsaasti, riittää viitteeseen lyhenne,

esim.

Pk 3221 11, 1984.

Lyhenteet tulee mielellään avata ensimmäisellä käyttökerralla, mutta viimeistään lähdeluettelossa. **Konseptikartoista ja yksittäiskappaleina säilytettävistä painetuista kartoista** ilmoitetaan kartoituksen nimi, mittakaava, karttalehden numero ja nimi sekä kartoitusvuosi (jos tiedossa). Säilytyspaikka ja signum on myös mainittava. Viitteen voi sijoittaa kokonaisuudessaan kuvatekstiin tai käyttää alaviitettä.

Esimerkiksi:

Pitäjänpitäjän kartta 1:20.000, 1132 02 Eurajoki, 1843. KA/MMHA.

tai:

Kalmbergin kartta 1:100.000, 1855. Satakunnan museon arkisto.

tai:

Kalmbergin kartta 1:100.000, 1855. KA/TVH EI 65:6.

tai:

Kirkkonummen pitäjän kartta 1:100.000, 1850. HYK III.3.b./4 & 6.

Vastaavalla tavalla viitataan historiallisiin ilmakuviin, silloin kun kuvat ovat lehtijaossa. Muussa tapauksessa kuviin viitataan arkistoyhteyden perusteella tai, mikäli arkistoyhteyttä ei ole, paikannimellä ja sijaintitiedoilla.

Arkistoissa säilytettäviin karttoihin ja muihin maastoa dokumentoiviin lähteisiin viitataan samojen periaatteiden mukaan kuin muihinkin arkistolähteisiin. Tarvittaessa käytetään asiakirjan yksilöintiin alaviitettä. Siten esimerkiksi yksittäisiin ilmakuviin viitataan historiallisina arkistolähteinä:

Esimerkiksi:

Porkkalan alueen ilmakuvat 1:20.000, 1956. KA/KAOS Ib 2:4.

Lähdeluetteloon merkitään muiden arkistolähteiden joukkoon tässä esimerkkitapauksessa se Kansallisarkistossa säilytettävä karttasarja, jota on käytetty.

Veromittaus-, jako- ja uudistuskartoista ilmoitetaan kartan otsikko (käytännössä usein lyhennettynä), tekijä, mittakaava ja kartoitusvuosi/-vuodet sekä säilytyspaikka ja **signum** eli paikkamerkki.

Esim:

Geometrisk Afrijtningh öfver Wuohioki Gårdh, Samuel Broterus 1695.
1:4000. KA/MMHA, Mf MH 3.

Jos jakokartta- tai muuta vastaavaa aineistoa käytetään hyvin runsaasti, siihen viitataan pelkällä signumilla.

Alaviitteen tai sulkuviitteen teksti on tällöin esimerkiksi:

KA/MMHA B19 23/1.

tai

KA/Yleisk. 7 & 155.

tai

KA/RA, rulla 16: 9/1. RA:n fotostaatti.

Arkistot ja kirjamuotoiset kokoelmat merkitään lähdeluetteloon arkistoja ja kirjoja koskevien kuvailusääntöjen mukaisesti.

Itse laadittuun karttaan viitataan ikään kuin se olisi artikkelin kuvitusta. Artikkelin numeroituihin kuviin viittaamista esitellään seuraavassa kappaleessa.

5.9 Kuvat

Tutkimusaineistoon voi kuulua hyvin erilaisia kuvia, maalauksia, valokuvia, sinettejä tai vaakunoita ja tietenkin myös kuvaa ja sanaa yhdistäviä kulttuurintuotteita kuten sarjakuvia, etikettejä, seteleitä, mainoksia. Yksityisomistuksessa olevien kuvien julkaisemiseen tarvitaan omistajan lupa. Lupa kannattaa hankkia kirjallisena. Kuva-arkistoissa olevien kuvien käyttö on yleensä maksullista, mikäli kuvat julkaistaan.

Tekstissä ei aina lainkaan viitata kuvitukseen. Toisinaan kuvitus muodostaa oman, leipätekstistä irrallisen kertomuksensa. Tällaisen esityksen kuvia ei tarvitse numeroida. Artikkelin tai tutkimuksen kuvat numeroidaan juoksevin numeroin, mikäli kuvilla on tutkimuksen argumentaatiota palvelevia tehtäviä. Kuvateksti aloitetaan tällöin kuvan numerotiedolla. Kopioidun kuvan lähde merkitään joko alaviitteeseen tai kuvatekstiin ilman sulkuja. Kuvaan viitataan tekstissä kuvanumerolla ja yleensä sulkuviitteellä.

Kuvateksti voi olla esimerkiksi tällainen:

Kuva 9: Benois'n suunnitelma Nijinskyn asuksi Gisellen ensimmäisessä näytöksessä. Benois 1945, 319.

Tekstiin liitetyt kartat, taulukot tai kaaviot kannattaa numeroida kuvien tavoin, mikäli niitä on runsaasti ja niihin viitataan usein. Ensimmäinen kartta on siis kartta 1, toinen kartta on kartta 2 jne. Yksittäiset kartat voi numeroida kuvina tai jättää numeroimatta.

Artikkeliin tai tutkimukseen piirrettyyn, kopioituun tai skannattuun kuvaan viitataan aina kuvanumerolla joko tällaisella lyhyellä tekstin sisäisellä viitteellä (Kuva 9.) tai suoraan tekstissä.

Esimerkiksi:

...ja kuten kuvasta 9 voi nähdä, on Benois'n vuoden 1945 suunnitelmissa varsin niukasti venäläisyyttä korostavia piirteitä.

Kuvaa voi toki kommentoida myös alaviitteessä. Pääasia on, että argumentaatiota palvelevat kuvat on numeroitu, numero on selvästi esillä kuvatekstissä, ja kuviin viitataan näiden numeroiden avulla.

Kuvien lähdemerkinnöissä noudatetaan arkisto- ja kirjalähteiden periaatteita, mutta koska kuvien laatu ja sijainti voivat vaihdella suuresti, niitä on paras ryhmitellä mielekkäiksi kokonaisuuksiksi. Jos käytetään kuva-arkistoja tai museoiden kuvakokoelmia, lähdetieto merkitään samalla tavoin kuin arkistolähteissä. Jos taas käytetään painettuja kuvakokoelmia, ne voidaan tulkita lähdejulkaisuiksi ja käyttää kirjan lähdemerkinnän periaatteita. Samaan tapaan esimerkiksi sarjakuvat merkitään kirjan tapaan: kirjoittajan (tekstittäjän) lisäksi lähdetietoon liitetään myös piirtäjän nimi.

Aina kuvalle ei löydy arkiston, museon tai kirjan kaltaista sijoituspaikkaa. Esimerkiksi kirkkoista löytyy paljon sukujen vaakunoita, joita voi käyttää lähteenä. Tällaisen lähteen osalta kirjataan lähdeluetteloon arkistolähteen tapaan rakennuksen nimi, sijaintipaikka ja kyseisen suvun nimi.

Yksityisomistuksessa olevien taideteosten sijaintipaikkaa ei saa kertoa ilman teoksen omistajan lupaa. Taideteoksista kannattaa yleensä myös mainita se tekniikka, jolla teos on valmistettu (esim. öljy, hiilipiirros, vesiväri).

Viite yksittäiseen taideteokseen voidaan rakentaa esimerkiksi näin:

(von Wright, Magnus: Erkylän kartano. 1827. Öljy.)

Kaikkia kuvia ei suinkaan aina tarvitse ryhmitellä samaan lähderyhmään. Jos käytämme hyväksemme esimerkiksi sanomalehtien mainoskuvia, riittää, että lähdetiedot löytyvät sanomalehtien kohdalta. Samoin voimme viitata matkakirjan ohessa julkaistuun kuvaan ja sijoittaa lähdetiedon aikalaiskirjallisuuden yhteyteen.

Suunnitelmapiirustuksiin ja luonnoksiin viitataan samojen pääsääntöjen mukaan kuin muihinkin kuviin, vaikka ne olisivat keskeneräisiä. Viitteeseen on tapana merkitä myös tallenteen

materiaali sekä piirustus- tai kopiointitekniikka (tussi muovilla tai kuultopaperilla, laveeraus paperilla tai kankaalla (rulla), sini- tai ruskokopio etc.) sekä signeeraus ja mahdollinen attribuointi. Silloin, kun esimerkiksi teknisessä tai arkkitehtonisessa suunnitelmapiirustuksessa on puhtaaksi piirtäjän signeeraus, kannattaa tekijäksi kuitenkin merkitä suunnitelmasta vastaava henkilö, esimerkiksi arkkitehti tai pääsuunnittelija.

Esimerkkejä tavoista merkitä yksilöity kuva lähdeluetteloon:

Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel (HAB). *Wie sick een Muniur a la mode kleeden sal.* 1628. Radeeraus 21,0 x 29,3.

Musée d'Orsay, Paris (MdO). Vittore Grubicy: *Mattina-Lago Maggiore.* 1894. Öljy. 47,4 x 41,1.

Turun Tuomiokirkko, Turku (TT). Tottin suvun vaakuna.

von Wright, Magnus: *Erkylän kartano.* 1827. Öljy. Yksityisomistuksessa.

Esimerkkejä kuvakokoelman kuvailusta lähdeluettelossa:

Deutsche Illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts. Hrsg. von Wolfgang Harms. Band I. Die Sammlung Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel. Kommentierte Ausgabe. Teil I: *Ethica. Physica.* Hrsg. von Wolfgang Harms und Michael Schilling zusammen mit Barbara Bauer und Cornelia Kemp. Tübingen 1985.

Ottocento/Novecento. Italiaanse kunst 1870-1910. Samenstelling tentoonstelling: Gianna Piantoni, Fred Leeman. Zwolle 1988.

5.10 Esinelähteet ja materiaaliset lähteet

Esinelähteisiin ja materiaaliin lähteisiin viitataan usein kuvien kautta. Teknisesti viite tehdään tällöin samalla tavoin kuten kuvitukseen, mutta kuvatekstistä tulee käydä ilmi, missä viittauksen kiinteä tai irtain kohde sijaitsee. Talosta on mainittava paikkakunta ja osoite vähintään kylän tarkkuudella. Kaupunkitalot yksilöidään katuosoitteella.

Museoiden kokoelmissa oleviin esineisiin viitataan samojen periaatteiden mukaan kuin arkistolähteisiin: Esineestä on kerrottava sen sijaintipaikka, kokoelma johon

esine kuuluu sekä esineen signum. Yksityiskokoelmassa olevien esineiden sijaintia ei saa kertoa ilman kokoelman omistajan lupaa.

Kansallismuseon kokoelmassa säilytettävään esinelähteeseen viitataan näin:

Liukuslahden kivikautiselta asuinpaikalta löydetty kvartsikappaleet (KM 32355:39 ja KM 32355:41) saattavat olla esineitä, mutta varmuutta tästä ei ole.

Esimerkin viite koostuu Kansallismuseon kokoelman lyhenteestä (KM) sekä esineiden yksilökohtaisesta kokoelmanumerosta.

Viittauksen kohteena voi olla hyvin erilaisia esineitä eri aikakausilta, mutta museon kokoelmissa oleviin esineisiin viitataan aina samojen periaatteiden mukaan.

Esimerkiksi:

Tampereen museoiden Kullervo-traktori (HM 1259:17) edustaa uudenlaista konservointiajattelua.

Esine voi olla myös yksityisomistuksessa. Yksityisomistuksessa olevien esineiden tarkan sijaintipaikan ilmoittamiseen tarvitaan omistajan lupa. Ellei lupaa ole, ei omistajaa tai sijaintipaikkaa kerrota, vaan ilmoitetaan esineen olevan yksityisomistuksessa tai yksityiskokoelmassa.

Jos siis viittaat esimerkiksi kuvan kautta Pihtiputaan mummon omistamaan tyhjään viinapulloon, käytä kuvaviitettä (KUVA 5) ja laadi esimerkiksi seuraavanlainen kuvateksti:

KUVA 5. Vihertävästä lasimassasta puhallettu viinapullo on 1890-luvulta. Pullon omistaa Amalia Vanhala, Pihtipudas.

Lähdeluetteloön esinekokoelmat merkitään samojen periaatteiden mukaisesti kuin arkistokokoelmat. Yksityisomistuksessa olevat esinekokoelmat merkitään lähdeluetteloön samalla tavoin kuin yksityisomistuksessa olevat kirjalliset lähteet.

6. Viittaaminen digitaalisiin lähteisiin

6.1 Yleistä digitaalisten lähteiden käyttötavoista

Digitaaliset lähteet ovat lähteitä muiden joukossa! Tutkimuskysymykset määräävät käytetäänkö niitä esimerkiksi aineistona vai tutkimuskirjallisuutena. Erilaisissa julkaisuissa lähteiden merkintätavat vaihtelevat todella paljon. Digitaaliset lähteet ovat valtava ja alati muuttuva lähderyhmä, minkä vuoksi tässä luvussa esitellään vain aihepiiriä valaisevia esimerkkejä ja periaatteita.

Aluksi: Ei ole olemassa sellaista lähderyhmää kuin ”Internet-lähteet”!

Turhankin usein opinnäytetöissä verkosto löydetty aineisto ja tutkimus kipataan kuin kaatopaikalle ”Internet-lähteet” -nimisen alaotsakkeen alle. Tämä tarkoittaa, ettei tekijä ole kovin tarkkaan miettinyt lähteiden käyttötarkoitusta, mikä puolestaan taas on merkki siitä, että tutkimuskysymyksissä ja rajauksessa voi olla vikaa. Aivan samalla tavalla tekijä voisi esimerkiksi luokitella tutkimuskirjallisuuden ”kirjahyllylähteiksi”. Internet-tietoverkossa ja muulla tavoin digitaalisessa muodossa olevien lähteiden luokitustavat ovat periaatteessa yksinkertaiset:

- Digitaalisessa muodossa olevat tutkimukset merkitään ”tutkimusten” alle
- Digitaalisessa muodossa olevat haastattelut merkitään ”haastatteluiden” alle
- Digitaalisessa muodossa olevat lehdet merkitään ”lehtien” alle
- Digitaalisessa muodossa olevat kartat merkitään ”karttojen” alle

ja niin edelleen

On mahdollista, että sinulla on lähderyhmä nimeltä ”Web-sivut” tai ”verkkosivut”, mutta siinä tapauksessa niiden on oltava tutkimuksesi *aineistoa*.

Vaikeinta digitaalisten lähteiden käytössä on, miten lähteet dokumentoidaan ja miten niissä oleviin tietoihin viitataan. Vastaavasti tutkijaeettiset kysymykset digitaalisten lähteiden käytössä saattavat tuottaa hankaluuksia opinnäytetöiden tekijöille.

Toisin kuin esimerkiksi kirjoissa, digitaalisessa muodossa olevissa lähteissä ei ole usein löydettävissä sivunumeroa. Tähän on toki olemassa merkittäviä poikkeuksia, kuten taitetut ja verkossa julkaistut tutkimukset tai digitoidut aineistodokumentit.

Yksinkertaisia peruseriaatteita merkintätavoista

Valtaosa digitaalisista lähteistä sijaitsevat globaalissa Internet-tietoverkossa. Tässä tapauksessa *käytetään aina nettisivun osoitetta tai muuta tunnistetta*. Toisinaan nettilähteelle ei ole löydettävissä selkeää tekijää. Tällöin *käytetään tavallisesti dokumentin otsikkoa ja siihen liitettävää foorumia tai mediaa lisämäärittäjinä*. Tämä pätee myös jos lähteen tekijä on piiloutunut nimimerkin taakse. Verkkolähteen osoitteen perään laitetaan tavallisesti päivämäärä jolloin linkki on viimeksi tarkistettu. Tiedon voi merkitä kootusti myös lähdeluettelon yläosaan.

Digilähteiden merkinnöissä kannattaa käyttää tervettä järkeä. Jos esimerkiksi nettisivun osoite on kovin pitkä, niin tällöin voidaan viitata pelkästään domain-nimeen ja helpottaa tunnistusta jollain muulla merkinnällä (esimerkiksi median nimi, keskustelupalstan nimi, otsikko, päivämäärä jne).

Lähdemerkinnöissä ja viitteissä voi halutessaan jättää Web-sivujen osoitteesta pois http:// -pääteen (tuo usein tekstiin mukaan turhaa tautologiaa). Hakasulkujen (> <) käyttö on myös vapaaehtoista.

Julkaisuissa näkee toisinaan digitaalisten lähteiden yhteydessä seuraavanlaisia merkintöjä: [WWW], [Web], [Online]. Tämän oppaan mukaan tällaiset hakusulkuun tehtävät lisämerkinnät *eivät ole tarpeellisia*, koska niissä turhaan alleviivataan, että lähde on julkaistu verkossa. Verkkolähteiden nettiosoitteiden käytön pitäisi tässä yhteydessä riittää. Kysymyksessä on siis turhan toiston välttämisen periaatteesta. Hakasulkujen käyttö lienee ”vanhoja peruja” 1990-luvun lopusta ja 2000-luvun alusta, jolloin esimerkiksi CD-ROM -muodossa olevan väitöskirjan yhteyteen merkittiin lisämääritteenä [CD-ROM]

Tavallisesti jokin osa tiedoista kannattaa kursivoida, jotta lukija on helpompi hahmottaa viitteen tietoja. Kursivointia kannattaakin ajatella lähinnä viitteen luettavuuden näkökulmasta. Tässä

tapauksessa suositellaan, että esimerkiksi verkkosivun nimi kursivoidaan, tutkimusten tapauksessa kursivoidaan pääsääntöisesti alkuperäinen julkaisufoorumi (ks. alla).

Muuten digitaaliset lähteiden kohdalla noudatetaan samoja merkintätapoja, joita on esitelty muualla Nota Bene -oppaassa. Otetaan esimerkki digitaalisessa muodossa olevasta tutkimusartikkelista:

Lähdeluettelo: Kemppainen, Jaakko: Genremetsä – peligenrejen käyttö digitaalisissa palveluissa. *Pelitutkimuksen vuosikirja 2012*, Toim. Jaakko Suominen (päätoimittaja), Raine Koskimaa, Frans Mäyrä, Riikka Turtiainen, 56–70, <<http://www.pelitutkimus.fi/vuosikirja2012/ptvk2012-06.pdf>>. (13.11.2012).

Viite: Kemppainen 2012, 42–44.

Merkinnässä on huomioitava, että tässä tapauksessa sivunumerot olivat löydettävissä, koska kyseessä oli taitettu tieteellinen aikakausjulkaisu. *Koska kyseessä on kokonainen tutkimusartikkeli, joka nyt sattuu olemaan nettijulkaisu, ei verkkosoitteen lisääminen viitteeseen ole välttämätöntä.* Lukija löytää helposti sukunimen perusteella artikkelin tutkimuskirjallisuuden joukosta lähdeluettelosta. Suora linkki lähdetietojen perässä on sen sijaan pakko löytyä.

Nettilinkin liittämistä viitteeseen

Toisinaan nettilinkin lisäämistä viitteeseen voi tietyissä tilanteissa harkita. Esimerkiksi edellinen viite olisi hyvin voitu merkitä seuraavalla tavalla:

Viite: Kemppainen 2012, 42–44, <<http://www.pelitutkimus.fi/vuosikirja2012>>.

Nettiosoitteen liittäminen viitteeseen palvelee lukijaa, joka näkee välittömästi millaisesta julkaisusta on kysymys. Tässä tapauksessa merkinnässä on huomioitu vain Pelitutkimuksen vuosikirjan 2012 pääsivu (kysymys on tutkimusjulkaisusta). Toinen tapa käyttää linkkiä on tehdä siihen suora linkki (edellä mainitussa tapauksessa koko Web-sivun osoite <http://www.pelitutkimus.fi/vuosikirja2012/ptvk2012-06.pdf>). Tämä merkintätapa palvelee lukijaa, joka haluaa löytää tutkimuksen aktiivimalla suoraan linkin viitteestä, eikä hänen tarvitse käydä hakemassa sitä varten lähdetietoja lähdeluettelosta. Merkintätapaa voi suositella esimerkiksi silloin kun tutkimus julkaistaan verkossa.

Kuten edellä viitattiin, *suoran linkin käyttö on harkinnan varaista*, koska hyvin pitkien suorien linkkien lisääminen viitteisiin on taitollisesti ongelmallista ja viitteestä tulee helposti sotkuinen. Lisäksi tekstinkäsittelyohjelman automaattitoiminnot saattavat käsitellä linkkejä ei-toivotulla tavalla. *Tutkija itse päättää kuinka linkkimerkintöjä käyttää, kunhan muistaa pitää käytännön yhtenäisenä koko tutkimuksessa*. Seuraava viite on esimerkki liian pitkästä linkkiviitteestä, joka on myös sisällön suhteen väärin merkitty (ks. tarkemmin esimerkki nettivideon merkintätavoista sivulla 77).

Viite:

http://www.youtube.com/results?search_query=social+and+media&oq=social+%26gs_l=youtube-reduced.l.0.0l4.3656.47l4.0.7345.4.4.0.0.0.0.73.252.4.4.0...0.0...l.ac.l.UYUkqHf8JgE.

Internet isolla vai pienellä?

Nota Bene ei ota kantaa siihen, käytetäänkö Internetiä vai internetiä. Kysymys on siitä käytetäänkö Internetinä tunnetusta tietoverkosta erisnimeä vai pidetäänkö sitä television kaltaisena medianä. Molemmat käyttötavat ovat oikein, kunhan valittua tapaa sovelletaan systemaattisesti läpi koko työn. Tällä hetkellä (2013) on ehkä yleisempää käyttää internetiä pienellä. Puhekielessä tosin internetin käyttö on huomattavasti harvinaistunut ja puhutaan vain ”verkosta”.

Nettisivun osoitteen tarkistuspäivämäärä

Digitaalisten ja Internetissä julkaistujen Web-lähteiden dokumentaation kannalta on oleellista ilmoittaa, milloin tutkija on viimeksi verkkosivun URL-osoitteen tarkistanut.

Tarkistuspäivämäärää ei tarvitse merkitä viitteeseen, mutta lähdeluettelosta sen on syytä löytyä. Jos olet tarkistanut kaikki nettiosoitteet samana päivänä voit merkitä lähdeluettelon alkuun seuraavan merkinnän:

Lähteet

Kaikki Internet-osoitteet on tarkistettu (päivämäärä)

Tämän jälkeen sinun ei tarvitse merkitä jokaisen Internetistä löytyvän lähteen perään tarkistuspäivämäärää. Kaikissa muissa tapauksissa päivämäärän on syytä löytyä erikseen jokaisen lähteen perästä sulkumerkeissä.

6.2 Digitaalisten lähteiden kerääminen ja säilytys

Tutkijan kannattaa lähes aina ottaa kopio digitaalisesti julkaistuista lähteistä, riippumatta siitä onko kopio esimerkiksi paperituloste vai tallennettu tiedosto. Kysymys on tällöin tutkimustyön etenemisen kannalta välttämättömästä arkistointityöstä. *Pääasia on, että tutkimuksen lähdetiedot ovat aina tarkistettavissa.*

Voit aina tarvittaessa esimerkiksi Web-lähteiden tapauksessa käyttää myös Internetin arkistopalveluja verkosta poistuneiden sivujen etsimiseen (esimerkiksi *Internet Archive* - palvelu), vaikka läheskään kaikki verkkosisällöt eivät arkistopalveluihin tallennu. Palautuksen yhteydessä aineiston yhteydessä kannattaa mainita lisätietona arkistopalvelun tarjoamat tiedot esimerkiksi seuraavalla tavalla.

Viite: Turun yliopiston verkkosivut 11.5.2001, (Internet Archive 18.2.2013).

Lähdeluettelo: Turun yliopiston verkkosivut 11.5.2001. Haettu Internet Archive -palvelusta 18.2.2013. <<http://web.archive.org/web/20010511043100/http://www.utu.fi/>>.

In English

Yliopisto lyhyesti

Tiedekunnat ja hallinto

Tutkimus

Opiskelu

Muut yhteydet

- [TYKSiin uudet puhelinnumerot](#)
- [Britannian suurlähettilään luento](#)
- [Härkätieseminaari Vanhalinnassa](#)
- [Abi-info](#)
- [Lisää uutisia](#)

Ajankohtaista
Avoimet virat
Juhlavuoden rahasto
Yliopistoalueen kartta

Hakupalvelut

Kirjasto

ATK-palvelut

Muut palvelut

FIN-20014 TURUN YLIOPISTO, Finland ; Tel. +358 - (0)2 - 333 51

[Tiedotus <tiedotus@utu.fi>](mailto:tiedotus@utu.fi)

Turun yliopiston pääsivut näyttivät tältä toukokuussa 2001. Kuntien, kaupunkien ja eri valtion instituutioiden kotisivut olivat tuohon aikaan vielä hyvin pelkistettyjä ja staattisia.

Mikäli verkkolähteet eivät ole enää palautettavissa edes arkistosta, mutta ne ovat tekijän hallussa arkistoituna, voidaan puute korvata seuraavalla merkinnällä:

Verkkosivujen osoitteet eivät enää toiminnassa. Aineisto tekijän hallussa.

6.3 Tutkijaeettiset kysymykset

Et voi täysin vapaasti hyödyntää Internetistä löytääsi materiaalia. Sinun on pohdittava omia tutkimuseettisiä valintojasi. *Perussääntönä on, että mitä henkilökohtaisemmasta ja arkaluontoisemmasta materiaalista on kysymys, sitä varovaisempi täytyy olla, varsinkin jos aineistossa käsitellään lapsia ja nuoria.* Otetaan esimerkkejä:

- 1) Suorittaessasi haastattelu- ja kyselytutkimuksia sinun on selkeästi ilmaistava mihin ja millä tavalla saamiasi vastauksia käytetään. Suositeltavinta on, että vastaukset tulevat suoraan sinulle sähköpostilla, eikä niitä postiteta julkiselle palstalle, ellet halua tutkia nimenomaan jostain aiheesta käytävää keskustelua. Sinun on myös kysyttävä haluavatko tutkimukseen osallistuneet henkilöt tulla identifioituksi nimimerkillä. Anonyymien

nimimerkin käytön yhteydessä voit tuoda esiin lähdeluettelossa tarpeellista lisäinformaatiota (esimerkiksi ”haastateltu X, mies, ikä 22 vuotta”). Samat periaatteet koskevat myös pidempiä syvähaastatteluja. *Henkilön oikeaa nimeä on kuitenkin syytä käyttää jos hän on asiantuntijahaastateltava.* Jos esimerkiksi haastattelet tietokirjailija Petteri Järviä hänen toimistaan Internet-oppaiden tuottajana, ei ole mahdollista tehdä haastattelua anonyymisti.

- 2) Henkilökuvien ja videomateriaalin käytössä on oltava erityisen tarkkana. Esimerkiksi verkosta löytyvien kuvagallerioiden kohdalla on usein suositeltavaa, että henkilöiden oikea identiteetti ei tule ilmi. Kasvokuvien kohdalla jotkut suosittelivat ”mustan laatikon” vetämistä silmien yli.
- 3) Julkisella keskustelupalstalla, blogissa tai chatissa esitettyjen kommenttipuheenvuorojen käytön tapauksessa nimimerkin salaamista kannattaa harkita. Keskustelupalstojen nimimerkkien muuttaminen tai muuttamatta jättäminen riippuu paljon kontekstista. Oleellista on koskeeko tutkimus itse keskustelupalstoja / nettikeskustelun erityisyyttä niin kuin oppiaineemme kohdalla usein on, vai tutkitaanko jotain ihan muuta asiaa keskustelujen ollessa vain ”helposti” saavutettava aineistomuoto. Erityisen arkaluontoisten aiheiden kohdalla kannattaa pohtia onko välttämätöntä peitellä nimimerkkejä (esimerkiksi jos teet tutkimusta sairauksiin liittyvästä keskustelusta). Tästä huolimatta varsinkin esimerkiksi keskustelupalstat ja blogit ovat pääsääntöisesti julkista, mediavälitteistä materiaalia. Oikean nimimerkin löytäminen on usein helppoa, koska sinun on tavallisesti annettava tarkat viitteet keskustelupalstalla esitettyihin kommentteihin. Kannattaa myös harkita mitkä kommentit ovat tutkimuksesi kannalta järkeviä ja mitkä eivät. Tietyissä tapauksissa voit käyttää kiertoilmaisuna myös passiivista viittausta palstan tai blogin keskustelualueelle, mutta sitä ei voi tavallisesti käyttää systemaattisesti koko tutkimuksen ajan.
- 4) Facebookissa ja muilla vastaavatyypisillä sosiaalisen verkottumisen kanavilla julkaistulla materiaalilla on erityisen tiukat käyttöehdot, varsinkin jos kyse on yksityishenkilöiden statuspäivityksistä. Muista aina kysyä lupa jos käytät esimerkiksi ystäväsi tai ystäväsi viestejä tai muuta materiaalia tutkimuskäyttöön!

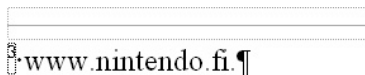
Digitaalisen kulttuurin osalta tutkimuseettisiä periaatteita opiskellaan peruskurssien yhteydessä sekä myöhemmin aineopintojen opintojaksolla *A3b Tutkimuseettiset erityisvalmiudet*.

6.4 Esimerkkejä digitaalisen aineiston viittaus- ja lähdeluettelomerkinnöistä

Verkossa julkaistuihin aineistokokonaisuuksiin viitataan hieman toisistaan poikkeavilla tavoilla. Tässä luvussa näytetään joitain käytännön esimerkkejä niiden viittaus- ja lähdeluettelomerkinnöistä. Uusimpia sosiaalisen median nettipalveluja (esim. Facebook, Twitter, YouTube) voidaan käyttää aineistona vähän samaan tapaan kuin keskustelupalstoja ja verkkosivuja, vaikka suurimmat käytännön ongelmat liittyvät aineiston käytön yksityisyyteen (ks. tutkimusetiikkaa koskeva osio luvussa 6.3). Eri palveluissa käytetyt aineistot kannattaa otsikoida lähdeluettelossa oman otsikoiden alle.

Verkkosivut

Verkkosivu toimii tutkimuksen *aineistona*, mikäli sillä ei ole tutkimuksellista roolia työssä (tutkimusartikkelien merkitsemiskäytännöistä katso edellä ”tutkimusartikkelit”). Verkkosivut kannattaa merkitä lähdeluetteloon sen mukaan mitä ne pitävät sisällään. Usein opinnäytetöissä näkee seuraavan kaltaisia viitemerkintöjä:

www.nintendo.fi

Merkintä on koominen, koska se ei kerro lähteestä oikeastaan mitään. Viitteen käyttötarkoitus on vähän samanlainen kuin viittaisi tutkijaan hänen katuosoitteensa perusteella. Tätä lyhyttä merkintää voidaan käyttää ainoastaan jos halutaan välittää lisäinformaatiota jostain muusta. Esimerkiksi tekstissä voi lukea ”Nintendo käyttää Suomessa markkinointiin myös verkkosivujaan.” Tässäkin tapauksessa lähempi tarkastelu paljastaa, että verkkosivuille löytyy myös otsikko ”Nintendo Suomi”, jota voi käyttää otsikkona viitteessä. Lisäksi viitteestä puuttuu vielä vuosiluku (2013).

Jos sen sijaan viittaat mihin tahansa muuhun ”Nintendo Suomi” -sivuston osa-alueeseen kuin yleiseen index-osoitteeseen, joudut laajentamaan viitettä. Siis jos haluat viitata esimerkiksi Nintendon Suomi-sivustolla löytyvään Wii-käyttöoppaaseen merkintätavat ovat seuraavat:

Lähdeluettelo: *Nintendo Wii-kokemus*, Nintendo Suomi 2013,
<<http://www.nintendo.fi/wii/ominaisuudet/>> (14.2.2013).

Viitteeseen: *Nintendo Wii-kokemus* 2013,
<<http://www.nintendo.fi/wii/ominaisuudet/>>.

Tässä tapauksessa oppaan suoran Web-osoitteen ilmoittaminen viitteessä oli hyödyllistä, koska se oli kohtuullisen lyhyt ja helpotti oppaan löytymistä. Opa löytyy silti pääotsikon perusteella hyvin lähdeluettelosta.

Lehtiartikkelit verkossa

Jos käytetään aineistoa, joka on julkaistu pelkästään verkossa (esimerkiksi tietyn lehden verkkoversion artikkelia), se merkitään seuraavalla tavalla:

Lähdeluettelo: *Kokkolan kaupunki julisti porttikiellon Facebookiin*, Ilta Sanomat 18.3.2009
<<http://www.iltasanomat.fi/uutiset/kotimaa/uutinen.asp?id=1665837>> (13.2.2013)

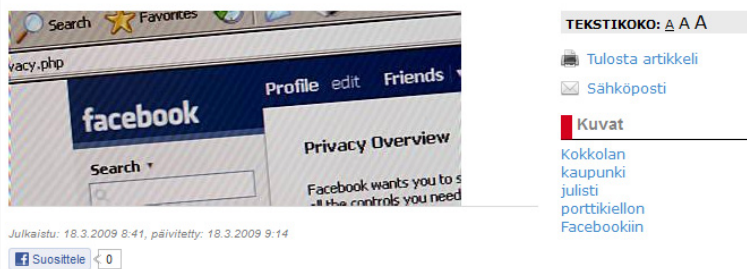
Viitteeseen: Ilta Sanomat 18.3.2009,
<<http://www.iltasanomat.fi/uutiset/kotimaa/uutinen.asp?id=1665837>>.

Tai jos käytetään laajemmin Ilta Sanomien verkkoaineistoa kannattaa lähdeluettelomerkintä tehdä seuraavalla tavalla:

Lähdeluettelo: Ilta Sanomien verkkolehti joulukuu 2008 - maaliskuu 2009,
<<http://www.iltasanomat.fi>>, (13.2.2013)

Edellä esitetystä esimerkistä uutisen kirjoittajaa ei ole ollut löydettävissä. Muuten käytetään samaa peruskaavaa kuin sanoma- ja aikakauslehtien kanssa yleensä, eli tapauskohtaisesti ilmoitettavia tietoja voidaan lyhentää tai laajentaa (ks edellä ”Sanoma- ja aikakauslehdet”). Esimerkiksi edellisessä viitteessä artikkelin otsikkoa ei ollut tarpeen merkitä viitteeseen.

Kokkolan kaupunki julisti porttikiellon Facebookiin

Kokkolan kaupungin lähes 3 000:ltä tietokoneelta ei pääse enää yhteisö sivusto Facebookiin, kertoo *Keskipohjanmaa*-lehti.

Vuosi 2009 muistetaan monista julkisyhteisöjen ja yritysten tavoista rajoittaa some-toimintaa. Kiinnostavaa aihetta voidaan tutkia monesta eri näkökulmasta vielä vuosienkin jälkeen, sillä vanhat verkkouutiset löytyvät yllättävän hyvin lehtien sähköisistä arkistoista. Lähde: *Ilta Sanomat* 18.3.2009, <<http://www.iltasanomat.fi/uutiset/kotimaa/uutinen.asp?id=1665837>>.

Verkossa julkaistu lehtimateriaalia merkitään aina omaksi lähdekokonaisuudeksi. Esimerkiksi tällä tavalla:

Verkkolehdet

Uusi Suomi maaliskoukokuu 2012, <<http://www.uusisuomi.fi>> (18.12.2012).

Ilta-Sanomat maaliskoukokuu 2012, <<http://www.iltasanomat.fi/>>(18.12.2012).

Tässä niin kuin muissakin tapauksissa suluissa oleva päivämäärä voidaan korvata lähdeluettelon alkuun tulevalla merkinnällä ”Kaikki Internet-osoitteet on tarkistettu (päivämäärä)”.

Verkkosivun kirjoittajan ilmoittaminen

Melko usein verkkosivulle löytyy myös kirjoittaja. Monessa tapauksessa verkkosivua voidaan käsitellä hieman samaan tapaan kuin sanoma- tai aikakauslehtiartikkeliä:

Lähdeluettelo: Kajantie, Nora: *Suomen pelialan loistoajat jatkuvat - silti ”99 % hyvistä ideoista jää toteuttamatta”*, Yle Uutiset, 10.2.2013, <http://yle.fi/uutiset/suomen_pelialan_loistoajat_jatkuvat_-_silti_99_hyvista_ideoista_jaa_toteuttamatta/6487733>. (10.2.2013)

Viite: Kajantie, Nora: *Suomen pelialan loistoajat jatkuvat - silti ”99 % hyvistä ideoista jää toteuttamatta”*, Yle Uutiset, 10.2.2013, <<http://yle.fi/uutiset>>.

Jälleen kerran viitettä voidaan lyhentää mikäli tarvittavat tiedot löytyvät helposti muualta tutkimustekstistä tai lähdeluettelosta. Edellistä uutista voisi käyttää esimerkiksi seuraavalla tavalla:

Tekesin tietojen mukaan Suomen peliteollisuuden liikevaihto on vuosina 2010–2012 yli kaksinkertaistunut 105 miljoonasta 250 miljoonaan. Alkuvuodesta 2013 peliteollisuuden kasvunäkymiä tarkasteltiin mediassa hyvin myönteisessä valossa. Esimerkiksi Yleisradio käsitteli aihetta laajasti verkkouutisissa helmikuussa 2013, jolloin samassa yhteydessä haastateltiin Suomen pelialan keskuksen Neogamesin johtajaa KooPee Hiltusta.¹ Taustalla vaikutti epäilemättä Nokia-vetoisen elektroniikkateollisuuden vaikeudet, mistä voidaan päätellä....

Viite: ks. Kajantie, Nora: *Suomen pelialan loistoajat jatkuvat - silti ”99 % hyvistä ideoista jää toteuttamatta”*, Yle Uutiset, 10.2.2013, <<http://yle.fi/uutiset>>. Tekesin tiedoista tarkemmin katso myös. *Pelit ovat valtava bisnes*, Tekes, 30.9.2012, <<http://www.tekes.fi/>>.

Tutkimusaihetta käsittelevän verkkouutisen lisäksi tutkijan kannattaa ehdottomasti kaivella esiin myös alkuperäislähteitä (uutisen yhteydessä julkistettu tilasto). Tässä tapauksessa keskeisenä toimijana on mainittu Tekes ja lähdetietoja on täydennetty Tekesin verkkosivuilta löydetyillä lähdetiedoilla.

Sähköposti

Sähköpostiviestejä voi tutkimuksissa käyttää aineistona samaan tapaan kuin esimerkiksi kirjepostia. Yksinkertaisimmillaan ne voidaan merkitä seuraavalla tavalla:

Lähdeluettelo: Petri Saarikosken sähköpostiviestit Jaakko Suomiselle tammi-helmikuu 2013.

Viite: Petri Saarikosken sähköpostiviesti Jaakko Suomiselle 11.2.2013.

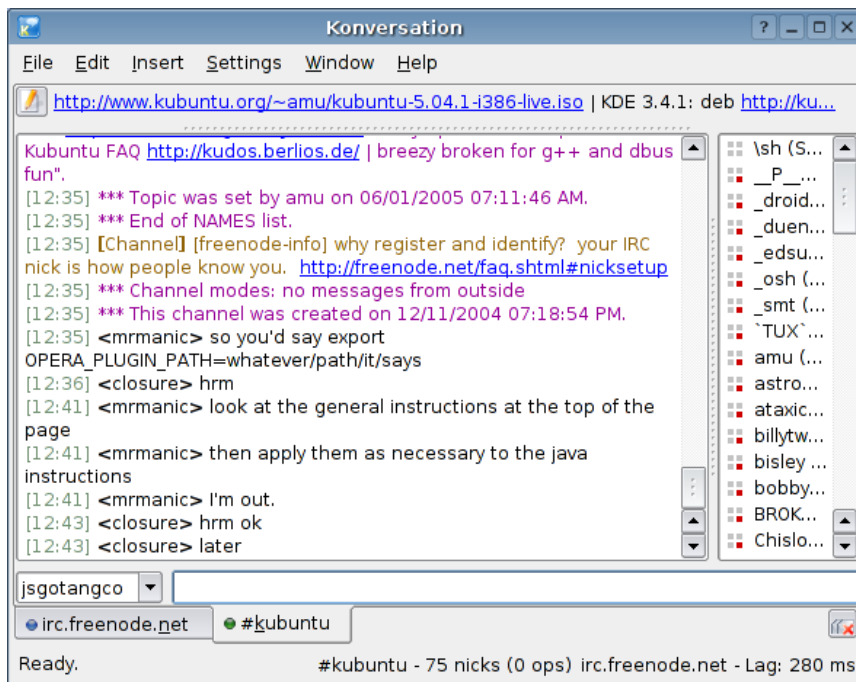
Historian havinaa. Tämän oppaan kirjoittajan ensimmäinen vastaanotettu sähköposti yli kahdenkymmenen vuoden takaa. Stillkuva alkuperäisestä sähköpostiviestistä toukokuulta 1992. Huomatkaa, että tuohon aikaan skandinaaviset kirjaimet eivät toimineet Turun yliopiston sähköpostijärjestelmissä.

Chatit

Verkossa tapahtuvat reaaliaikaiset chatit toimivat lähteinä hieman puhelinkeskustelujen tai ryhmäkeskustelujen tavoin. Perustietojen lisäksi tärkeitä mainitsemisen arvoisia tietoja ovat käytetty media ja keskustelufoorumi. *Tutkijan on lisäksi syytä ottaa chatista itselleen logi, jotta tietojen tarkistaminen on myöhemmin mahdollista.*

Lähdeluettelo: Byterapersin demoscene-keskustelu. IRC-chat, EUNET Finland, #demoscene, 21.9.2011.

Viite: Jukka Kauppinen IRC-chat 21.9.2011.

Linux-harrastajien chat-keskustelua IRC.Freenode.net -palvelun #kubuntu -kanavalla 2000-luvun puolivälissä.

Internet-puhelut

Skypen tai Google Talkin avulla tapahtuvat puhelut ovat suoraan verrannollisia esimerkiksi tavallisiin kännykkäpueluihin. Puhelun käyttötarkoitus ratkaisee sen luokittelu tutkimuksessa. Jos olet esimerkiksi haastatellut jotain Skypen avulla, merkitään tämä puhelu ”haastattelujen” joukkoon ja lähdemaininnan perään laitetaan korkeintaan lisätieto siitä miten haastattelu on suoritettu (välttämätöntä tämä ei sen sijaan ole). Jos puheluun on liittynyt myös chat-osuus kannattaa se tuoda esiin (ks. edellä).

Kyselyt

Netissä suoritettut kyselyt ovat (vähän liiankin) suosittuja aineistonkeruumenetelmiä. Kyselyitä voidaan suorittaa monella eri tapaa, esimerkiksi levittämällä kyselylomaketta sähköpostilla tai sosiaalisen median eri kanavilla. Usein kuitenkin suositellaan erillisen *kyselypalvelun* käyttämistä. Turun yliopistolla on käytössä Webropol-kyselypalvelu, mutta sen käyttö ei ole suositeltavaa tutkielmaseminaarin kaltaisen suppean tutkimuksen yhteydessä. Webropolia käytetään eniten tutkimushankkeissa, mutta satunnaisesti myös pro gradu -töissä. Tutkielmaseminaarin yhteydessä helpointa on käyttää Internetin ilmaisia kyselypalveluja (esimerkkinä *Survey Monkey*,

<http://www.surveymonkey.com/>). Kyselyitä voi järjestää myös esimerkiksi Facebookin kaltaisten yhteisöpalvelujen avulla. Nettikyselyyn vastanneiden käyttäjien identifiointi on tärkeää. Suositeltavaa olisi käyttää esimerkiksi lyhenteitä. Hyvin harvoin käytetään vastaajien oikeita nimiä (niitä ei kannata edes kysellä). Esimerkiksi M (mies) ja N (nainen) ja vastaajan ikä. Tietoja voi vielä täydentää tai selventää esimerkiksi maantieteellisellä rajauksella tai vastauksen päivämäärällä. Perustietojen osalta täysin identtiset informantit voidaan vielä numeroida erikseen.

Lähdeluettelo: *Milloin käytin ensimmäisen kerran Facebookia?* -nettikysely (Survey.Monkey.com) toukokuu 2010-tammikuu 2011. Vastaajia: 24 (14 miestä, 10 naista). Aineisto tutkijan hallussa.

Viite: M, 24 vuotta, Pori 20.1.2011.

Laajoissa kyselyissä (esimerkiksi Webropolia käytettäessä) näkyy myös yksilöllisiä numeroiteja, jotka helpottavat niiden löytämistä kyselyn joukosta. Suppeissa tutkielmissa niiden käyttö ei ole tarpeellista (otannat ovat usein suppeita). Muuten kyselyaineiston koodaamisessa voi käyttää samoja perusperiaatteita kuin haastattelujen yhteydessä (ks. luku 5.2).

ENSIMMÄISET TIETOKONEKOKEMUKSET
Kerro ensimmäisestä kotinne tietokoneesta, jonka muistat:

Minkälainen tietokone oli?

Kuka tietokoneen hankki?

☐ minä itse
☐ isä
☐ äiti
☐ sisko
☐ veli
☐ mies
☐ vaimo
☐ tytär
☐ poika
☐ joku muu, kuka?

Mistä tietokone hankittiin ja miten hankintaa perusteltiin?

Kuva digitaalisen kulttuurin syksyllä 2013 toteuttaman *Tietokonekerhoista blogosfääriin, pöytäkoneista älypuheliin* – kokemuksia tietokoneharrastamisen arkipäiväistymisestä -kyselyn Webropol-lomakkeesta.

Nettivideot

Lähdeluettelo: *STS-129 HD Launch*. (Launch of Space Shuttle Atlantis, November 16, 2009) YouTube, <<http://www.youtube.com/watch?v=zsJpUCWfyPE&hd=1>>, Nasa Television <<http://www.nasa.gov/multimedia/nasatv/>>). Running time 11:32
Added: November 16, 2009. (30.11.2009).

Viite: *STS-129 HD Launch* (2009), 5:50-6:30, <<http://www.youtube.com>>.

Tässä esimerkissä kyseessä on YouTube-videovälitysportaalille lisätty video avaruussukkula Atlantiksen laukaisusta, joka tapahtui 16. marraskuuta 2009. Video on lähetetty alun perin samana päivänä streemattuna NASA TV:ssä.

Osoitteen tarkistuspäivämäärä on nähtävissä suluissa - ja sen voi siis jättää pois mikäli merkitsee lähdeluetteloön merkinnän ”Kaikki Internet-osoitteet on tarkistettu (päivämäärä)”. Viitteessä kursivointi paljastaa heti, että kyseessä on videon otsikko (tässä tapauksessa alkuperäisen videon lähettäjä ei tunneta tai se ei ole merkinnän kannalta oleellista). Video on helppo löytää otsikon avulla YouTube-kanavalta. Halutessaan tutkimuksen tekijä voi lisätä myös videon koko <http://> -osoitteen (kuten tässä tapauksessa). Lähdeluettelomerkinnoissa on käytetty englantia, koska ne vastasivat YouTube-kanavalla käytettyjä ilmauksia ja helpottivat edelleen videon tunnistettavuutta.

Jos video on saatavilla tiedostona esimerkiksi Web-sivulla, siihen viitataan samaan tapaan kuin esimerkiksi kirjalliseen pdf-tiedostoon (ks. edellä kohta ”Tutkimuskirjallisuus”). Tarkemmin videossa esiintyvään kohtaan viitataan *kellonajalla*. Samaa menetelmään käytetään myös viitattaessa esimerkiksi tallennettuun elokuvaan tai televisio-ohjelmaan.

Mikäli viitataan nettivideosta käytyyn keskusteluun tai muuhun yhteisölliseen vuorovaikutteisuuteen käytetään esimerkiksi keskustelualueiden viittauskäytäntöjä.

Avaruusalusten lennot ovat vuosien ajan olleet hyvin merkittäviä sosiaalisen median tapahtumia, jotka keräävät miljoonittain katsojia ympäri maapalloa. Toiminnasta jää aina runsaasti videoaineistoa verkkoon käyttäjien katsottavaksi ja kommentoitavaksi. Kuva edellä mainitusta YouTube-videosta.

Blogit

Blogikirjoituksia on käytetty lähteinä 1990-luvun loppupuolelta lähtien, jolloin blogitekstejä käytetään samaan tapaan kuin verkkosivuja. Jos viitataan esimerkiksi tietyn henkilön blogikirjoitukseen, merkitään lähdetiedot ja viitteet esimerkiksi seuraavalla tavalla:

Lähdeluettelo: Kasvi, Jyrki J.J.: *Politiikkaa virtuaalisilla toreilla*. Kasvi.org 29.01.2013, <<http://www.kasvi.org/index.php?uname=blog&m=01&y=2013>>, Blogin ylläpitäjä Jyrki J.J. Kasvi. Perustettu 29.08.2005. (11.2.2013).

Viite: Kasvi, Jyrki J.J.: *Politiikkaa virtuaalisilla toreilla*. Kasvi.org 29.01.2013, <<http://www.kasvi.org/index.php?uname=blog&m=01&y=2013>>.

Blogikirjoituksissa oleviin keskustelupuheenvuoroihin viitataan samaan tapaan kuin nettikeskusteluihin noin yleensä (ks. edellä kohta ”keskustelualueet”), ainoana erona on lisätieto siitä, että keskustelu on tapahtunut nimenomaan blogissa. Suoran linkin lisääminen viitteeseen on jälleen harkinnan varaista. Sen lisääminen toisaalta palvelee lukijaa, mutta voi tehdä viitteen lukemisen varsinkin yhdistelmäviitteen tapauksessa hankalaa.

Tietotekniikka-asiantuntija ja poliitikko Jyrki J.J. Kasvi on ollut pioneeritason verkkokirjoittaja. Verkkosivujen yhteydessä löytyvät kielivalikosta ruotsin ja englanninkielisten versioiden lisäksi myös versio klingoniksi - Kasvin kansainvälistäkin huomiota kerännyt humoristinen viite Star Trek -tieteissarjaan.

Keskustelualueet

Vastaavaa viittaus- ja lähdemerkintäkaavaa voidaan soveltaa myös muita Internetin keskustelualueita käytettäessä. Esimerkkinä marraskuussa 2007 Satakunnan Kansassa käyty verkkokeskustelu, jossa aiheena oli Tehy:n työtaistelu:

Lähdeluettelo:

Verkkokeskustelut

Web-osoitteet eivät enää toiminnassa. Keskustelualueen aineisto tekijän hallussa.

Joukkoirtisanoutuminen vaarantaisi potilasturvallisuuden -keskustelu (Tehy-keskustelu). Satakunnan Kansan (SK)

verkkokeskustelut <<http://www.satakunnankansa.fi/keskustelut/>>, marraskuu 2007. Moderaattori: Verkko-Birgit. Keskustelualue perustettu 23.10.2007. (24.10.2007)

Viite: Nimimerkki "Vonkamiehen" puheenvuoro, Tehy-keskustelu (SK) 14.11.2007, <<http://www.satakunnankansa.fi/keskustelut/>>.

Tässä tapauksessa olemme turvautuneet lyhenteiden käyttöön. Suhteellisen pitkän keskusteluotsikon olemme viitteessä tiivistäneet lyhenteeksi "Tehy-keskustelu" ja Satakunnan

Kansasta käytämme kirjainyhdistelmää SK. Lyhenteet säästävät työaikaamme ja vältymme näin hankalalta leikkaa ja liimaa -metodilta, joka myös tekisi merkinnöistä pitkiä ja sekavia.

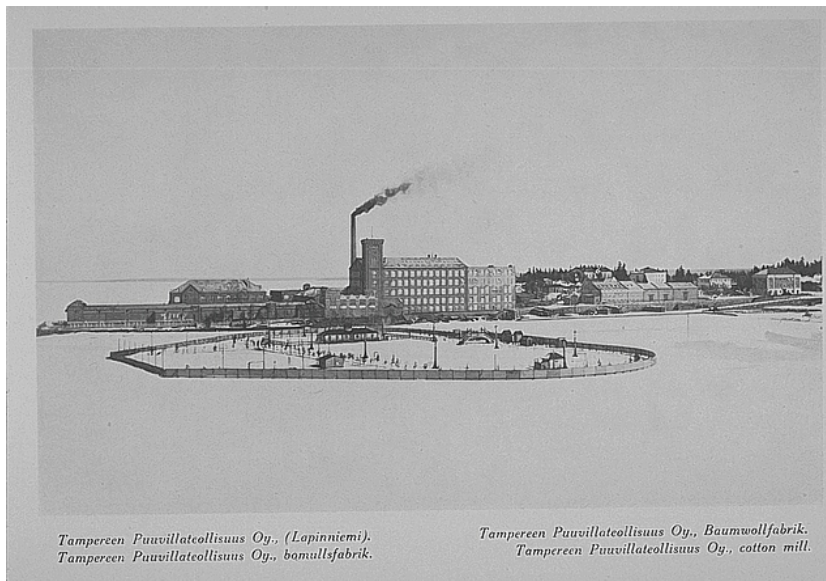
Keskustelualan täydellinen nimi toki kannattaa tuoda esiin käsittelytekstissä, mikä helpottaa lukijan työtä. *Lähteistä käytetyt lyhenteet on erikseen mainittava lähdeluettelossa!*

Mikäli sama nimimerkki on saman vuorokauden sisällä kirjoittanut useita kommenttipuheenvuoroja samalle keskustelufoorumille, voi puheenvuoron tunnistamisessa käyttää apukeinona logista löytyvää kellon aikaa.

Tässä tapauksessa kyseessä on hyvin vanha keskustelualue, jota ei ole enää saatavilla verkosta (lisätieto aiheesta on merkitty asiaan kuuluvalla tavalla). Oletuksena on, että kyseistä keskustelua tutkinut kirjoittaja on muistanut ottaa siitä kopion

Kuvallinen materiaali

Verkosta löytyvää kuvamateriaalia käytetään samaan tapaan kuin muuta kuvallistakin materiaalia (ks. edellä luku 5.9). Tärkeintä on viite- ja lähdeluettelomerkinnöissä osoittaa mistä kuvakokoelmasta on kysymys (esimerkiksi digitalisoitu vanha valokuva arkistopalvelusta) ja liittää siihen tarpeelliset linkkipolut. Esimerkiksi seuraavalla tavalla:

Tampereen Puuvillatehtaan kuva vuodelta 1932. Lähde: <<http://www.doria.fi/handle/10024/33041>>.

Lähdeluettelo

Tampereen Puuvillateollisuus Oy., (Lapinniemi), 1932, Helmi - näytteitä Kansalliskirjaston kokoelmista, <<http://www.doria.fi/handle/10024/33041>>.

Jos käytetään esimerkiksi still-kuvaa jostain verkkosivusta voidaan tiedot merkitä esimerkiksi seuraavalla tavalla:

Uudet viestit	Kirjoittaja
«45 lv pure etsii hyvää klaania!!!!	88th killer
Kotiteollisuus Lohjalla	Jack Bauer
StaffPoint- Ravintolatyöntekijät?	Näköjään tiskaaja
"VARAMIES"	EI SEKSIÄ!
Tappo itsensä	Karmee näky.
Dokumentti: Zeitgeist	New World Order
Kissan pissaongelma	Nimetön
*** R.I.P. Elvis ***	Dggari
elämä on raskasta	sekunda
Suomenkieliset suomalaiset	ei kiinnostanu
Ruusujuuri	äitix2
Pahalta	näyttää!
Downloads-kansio púuttuu :o	noreee~~
Se on semmonen juttu!	Postiluukusta kolahti
Lieksa	-niminen...

Viikon suosituimmat	Luettu
En mene enää Sedun yökerhoihin	59215
uusja	55013
Uskomaton tapaus	37951
parvekkeiden	33365
Miksi tämä ei kelpaa...	32430
Urheilijat pääsee helpommalla	30147
Hukassa	28193
Tupakoinnista...palstan lempiäih...	25667
Kahvi	21435
Ei voi kuin nauraa...	16850
Voiko yksi pilata kaikkien maineen?	16418
Nyt riittää	13036
RÄJÄHDYS SALOSSA!	11785
Avaruushotelli aikoo avata ovensa	9523
Voimia Ville	7897

Suomi24.fi-keskustelupalstan antia elokuulta 2007. Kuva:

<<http://web.archive.org/web/20070816151249/http://keskustelu.suomi24.fi/>>

Tässä tapauksessa on järkevää merkitä tiedot lähdeluettelossa ”verkkosivujen” alle:

Suomi24.fi-keskustelupalsta, 16.8.2007, Haettu Internet Archive -palvelusta 18.2.2013.

<<http://web.archive.org/web/20070816151249/http://keskustelu.suomi24.fi/>>.

Facebook

Facebook on suosituin sosiaalisen media palvelu, jota käytetään muun toiminnan ohella myös esimerkiksi nettikyselyjen keräämiseen. Kaiken kaikkiaan Facebook on verkkoyhteisöllisenä työkaluna ja viestintävälineenä ottanut monia sellaisia toimintoja, jotka ovat aikaisemmin keskittyneet verkkosivuille.

Lähdeluettelo:

Facebook-aineisto

Petri Saarikosken Facebook-statuspäivitykset,
syyskuu-lokakuu 2012, <<http://www.facebook.com/petri.saarikoski.9>>. (11.2.2013)

Viite: Petri Saarikosken Facebook-statuspäivitys 20.9.2012.

Viitteessä Facebook-palvelun verkko-osoitetta ei tarvitse toiston vuoksi mainita. Halutessaan voi viitteeseen lisätä vielä statuspäivityksen *otsikon tai muun tekstitunnisteen*, jos niitä on tullut saman päivän aikana useita ja oikean löytäminen on hankalaa. Päivityksen sisältö voi toki selvitä myös käsittelytekstissä. Jos viittaa statuspäivityksessä käytyyn keskusteluun, kannattaa keskustelija tuoda ilmi käsittelytekstissä tai kirjoittaa aihe auki viitetekstissä. Esimerkiksi näin:

Viite: Jaakko Suominen viittasi aiheeseen useita kertoja Petri Saarikosken Facebook-statuspäivityksessä 20.9.2012.

Jos päivitys on tapahtunut jossain Facebookin yhteisössä, esimerkiksi ryhmässä (group) tai sivulla (page), kannattaa tieto merkitä esimerkiksi seuraavalla tavalla:

Lähdeluettelo:

Facebook

Off Topic -sivusto helmi-maaliskuu 2012,

<<http://www.facebook.com/pages/Off-Topic/331965323515464>>. (11.2.2013)

Viite: Statuspäivitys Facebookin Off Topic -sivustolla 20.3.2012.

Verkkokeskustelukulttuureja simuloiva Off Topic -korttipelin statuspäivityksiä Facebook-sivulta maaliskuulta 2012

Mikäli Facebookissa toinen käyttäjä lähettää esimerkiksi yksityisviestin henkilöltä toiselle vertautuu sen käyttö sähköpostiviestin käyttöön. Esimerkiksi näin:

Lähdeluettelo:

Facebook

Petri Saarikosken yksityisviestit Jaakko Suomiselle tammi-helmikuu 2013

Viite: Petri Saarikosken Facebook-viesti Jaakko Suomiselle 20.3.2012.

Twitter

Twitterin tapauksessa käytetään samaa logiikkaa. Lisätietona voi mainita jos ”twiitti” tai viesti on kohdistettu jollekin toiselle käyttäjälle (@käyttäjänimi) tai toiselle kanavalle (#nimi).

Lähdeluettelo:

Twitter-aineisto

Jussi Parikan (@juspar) Twitter-viestit Petri Saarikoskelle (@luoti), syyskuu-lokakuu 2010. <<http://twitter.com>>, (11.2.2013).

Viitteeseen: Jussi Parikan Twitter-viesti Petri Saarikoskelle 10.9.2010, 9:32.

Jälleen kerran logista löytyvää kellon aikaa kannattaa käyttää viittausapuna, mikäli viestejä on ollut useita saman päivän aikana. Twitter-linkin lisääminen viitteen perään ei ole toiston kannalta järkevää.

Nämä sosiaalisen median viestit ja profiilit ovat yleensä osittain tai kokonaan suljettuja, jolloin tutkimuksen tekijän on syytä aina ottaa *viestiliikenteestä itselleen kopio, jotta tietojen tarkistaminen on myöhemmin mahdollista*. Viestien tutkimuskäyttöön täytyy olla ehdottomasti lupa, koska kyseessä ei ole julkinen media.

Digitaaliset pelit

Digitaalisten pelien lähde- ja viitetietojen etsiminen voi toisinaan olla hyvin hankalaa, mutta sopiva käytäntö on (elokuvien tapaan) laittaa lähdeluetteloon tiedot ainakin ilmestymisvuodesta, tuotantoyhtiöstä, levittäjästä ja pelialustasta. Henkilötietoja voi tarpeen mukaan kirjata ylös (käsikirjoittaja, ohjaaja, pääsuunnittelija, säveltäjä, pääanimaattori jne), mutta se ei ole aina välttämätöntä. Pelien tuotantoryhmissä on usein töissä kymmenittäin henkilöitä, joten lähdeluetteloon kannattaa kirjata ylös vain pelin tekemiseen ja tuottamiseen osallistuneet tärkeimmät toimijat. Pelistä saatavat tiedot voi tarvittaessa suomentaa. Tietojen etsimisessä kannattaa käyttää hyväksi esimerkiksi pelilehdistöä, pelin alkuperäispakkausta tai pelistä löytyvää ”credits” valikkoa. Verkon tietosanakirjoja (Wikipedia yms) ja pelin julkaisijan

verkkosivuja voi niin ikään käyttää hyväksi. Peliin voi viitata yleisesti, paikkaa yksilöimättä, mutta tavallisesti paikasta löytyy jokin selvästi tunnistettava tallennustieto, taso tai kohtauksen osa.

Viite: *Half-Life 2* (2004), Highway 17.

Lähdeluettelo: *Half-Life 2* (2004). Developer: Valve Corporation, Publisher: Valve Corporation (Steam) Electronic Arts, Distributor: Electronic Arts, Art Department: Dhabih Eng (lead artist), Animation Department: Miles Estes (lead animator), Original Music by Kelly Bailey. Platform: PC.

Kohtaus *Half-Life 2* -pelin osasta Highway 17. Usein pelejä koskeviin lähdeviittauksiin on syytä liittää mukaan stillkuva pelitilanteesta, jotka sijoitetaan joko erilliseksi liitteeksi tai mieluummin kuvatekstillä ja lähdetiedoilla varustettuna varsinaisen leipätekstin sekaan.

Wikipedia tutkimuslähteenä

Wikipedia on maailman tunnetuin verkossa ylläpidettävä tietosanakirja, jota käytetään nykyisin hyvin yleisesti tutkimustiedon hankintaan. Wikipedian asema ei ole ollut aina yhtä tunnustettu, vaan esimerkiksi vielä viitisen vuotta sitten tiedemaailmassa suhtauduttiin suurin varauksin sen käyttöön tutkimustyössä. Wikipediassa olevat tiedot luokiteltiin epäluotettaviksi, koska

periaatteessa kuka tahansa pääsi muokkaamaan tietosanakirjaa. Wikipedian käyttöön sisältyikin aikoinaan hyvin merkittäviä lähdekriittisiä ongelmia. Historia tuntuu tässä suhteessa toistavan itseään, sillä esimerkiksi 1990-luvun lopulla humanistisella alalla suhtauduttiin suurin epäilyksin internetissä julkaistuihin lähteisiin. Tästä syystä vuoden 2006 Nota Bene ei suositellut Wikipedian käyttöä opinnäytetöissä.

Vuosien varrella Wikipedia on kuitenkin kasvanut ja kehittynyt valtavasti. Varsinkin englanninkielinen versio (osoitteessa http://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page) on nykyisin niin laaja ja hyvin editoitu, että sen sivuuttaminen ei ole enää järkevää. Wikipedia on jatkuvasti muuttuva kokonaisuus, jolloin mikä tahansa artikkeli saattaa kehittyä ja parantua vuosien varrella merkittävästi. Wikipedian yleinen etu on sen nopea päivittyminen. Uudet julkistettut tutkimustiedot päätyvät palvelun sivuille lähes saman tien kun ne julkistetaan.

Wiki-artikkelien merkintätapa noudattelee samaa kaavaa kuin sähköisessä muodossa olevien artikkelien kohdalla noin yleensä. Otetaan tästä yksi esimerkki. Oletetaan, että olet tekemässä tutkimusta jossa käytät laajasti mediateoreetikko Marshall McLuhania ja etsit perustietoja Wikipediasta. Merkintätapa voisi olla seuraava:

Lähdeluettelo: Marshall McLuhan. *Wikipedia, the free encyclopedia*, <http://en.wikipedia.org/wiki/Marshall_McLuhan>. (13.2.2013).

Viite: Wikipedia 2013, <http://en.wikipedia.org/wiki/Marshall_McLuhan>

Notes

[\[edit\]](#)

1. [▲] "Programming: Getting the Message" . *Time*. October 13, 1967. Retrieved 3 March 2011.
2. [▲] "Television: Dann v. Klein: The Best Game in Town" . *Time*. May 25, 1970. Retrieved 3 March 2011.
3. [▲] ^a ^b Levinson, Paul (1999). *Digital McLuhan: A Guide to the Information Millennium* . Routledge. ISBN 0-415-19251-X.
4. [▲] Plummer, Kevin. "Historicist: Marshall McLuhan, Urban Activist" . www.torontoist.com. Retrieved September 20, 2011.
5. [▲] Stille, Alexander (14 October 2000). "Marshall McLuhan Is Back From the Dustbin of History; With the Internet, His Ideas Again Seem Ahead of Their Time" . *The New York Times*: p. 9. Retrieved 10 March 2011.
6. [▲] Beale, Nigel (28 February 2008). "Living in Marshall McLuhan's galaxy" . *The Guardian* (UK). Retrieved 21 March 2011.
7. [▲] ^a ^b ^c Wolf, Gary (January 1996). "The Wisdom of Saint Marshall, the Holy Fool" . *Wired* 4.01. Retrieved 2009-05-10.
8. [▲] Boxer, Sarah (3 April 2003). "CRITIC'S NOTEBOOK; McLuhan's Messages, Echoing On Iraq" . *The New York Times*: p. 1. Retrieved 10 March 2011.
9. [▲] Gordon, pp. 99–100.
10. [▲] Marchand (1998), p. 20.

Mitä kaikkea lähdetietoja täältä löytyykään?

Vuoden 2013 Nota Bene suosittaleekin Wikipedian käyttöä esimerkiksi tehtäessä yleiskartoitusta tutkimuskohteesta. Hyvin kirjoitettu ja lähdeviitteillä varustettua Wiki-artikkeli voidaan tarvittaessa merkitä lähdeluetteloon. On kuitenkin korostettava, että **Wiki-artikkeliä ei voi koskaan käyttää tutkimuskirjallisuuden korvaajana**. Digitaalisen kulttuurin oppiaineessa Wikipediaa käytetään yleisesti myös opetuksen yhteydessä esimerkkinä siitä, miten aineisto- ja tutkimuskirjallisuusvinkkejä on mahdollista etsiä nopeasti ja tehokkaasti.

Tutkittavaa aihetta tai ilmiötä käsittelevän Wiki-artikkelin viitteet ja muut lähdetiedot kannattaa käydä huolellisesti läpi:

- Mitä tutkijanimiä lähdetiedoissa mainitaan?
- Millaisia aineistoja on ollut käytössä?

Vastausten perusteella opiskelijat voivat helposti nähdä millaiseen aineisto- ja tutkimuskeskusteluun tutkittava kohde linkittyy. Tietojen perusteella opiskelija voi tehdä uusia aineisto- ja tutkimushakuja verkkotietokannoista (esimerkiksi Google Scholar, EBSCOhost tai Nelli-portaali).

Wikipediassa julkaistuja artikkeleja koskevat samat käytännöt kuin netissä olevia lähteitä noin yleensä. Ensimmäinen on saatavilla olevan tiedon tarkka dokumentointi ja arkistointi. On otettava myös huomioon milloin jokin tietty artikkeli on julkaistu, jotta lukija tietää mihin versioon kirjoittaja viittaa.

Opiskelijan kannattaa ottaa huomioon, että englanninkielisen version lisäksi Wikipediasta löytyy 284 eri kieliversiota, joiden laajuus ja sisältö vaihtelevat todella paljon. Yleensä eri kieliversioita kannattaa harkita tutkimuskohteen maantieteellisen sijainnin perusteella. Esimerkiksi Suomea koskevia artikkeleja kannattaa etsiä suomenkielisestä Wikipediasta osoitteesta <http://fi.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Etusivu>.

7. Miten lähdeluettelo laaditaan?

Tämä kappale käsittelee lähdeluettelon rakennetta. Lähdeluettelon rakennetta koskeva pääsääntö on, että tutkimuksen primaarimateriaali esitellään ennen sekundaarimateriaalia. Viimeisenä esitellään aina tutkimuskirjallisuus.

Lähdeluettelon tarkoitus on antaa aineiston sijainnista sellaiset tiedot, että lukija löytää halutessaan kaikki ne informaatioyksiköt, joihin tutkimuksessa, opinnäytteessä tai tieteellisessä artikkelissa on viitattu. Lähdeluetteloon merkitään kaikki ne arkistot ja kokoelmat, joissa tutkimuksessa käytettyä aineistoa säilytetään. Lähdeluetteloon ei saa merkitä sellaisia arkistoja, kokoelmia tai teoksia, joihin tutkimuksessa tai opinnäytteessä ei viitata. Yleensä lähdeluetteloon ei myöskään merkitä sellaisia yleisteoksia tai sanakirjoja, joita on käytetty tutkimuksen oheismateriaalina.

Lähdeluettelo sijoitetaan aina tutkimuksen loppuun, loppusanojen tai yhteenvedon jälkeen. Lähdeluettelon perään voi tarvittaessa sijoittaa **LYHENTEET**, **LIITTEET** ja **HAKEMISTOT**. Esimerkkilähdeluettelon perässä on lyhenneluettelo.

Lähdeluettelo aloitetaan aina uudelta sivulta otsikolla **LÄHTEET** tai **LÄHDELUETTELO**. Lähdeluettelossa on kaksi osaa: Ensimmäisessä osassa esitellään **tutkimusaineisto aineistoryhmittäin**. Toisessa osassa esitellään **tutkimuskirjallisuus**. Tutkimuskirjallisuutta esittelevän lähdeluettelon osan voi otsikoida myös sanalla **kirjallisuus**.

Aineistoryhmät esitellään siten että edetään primaarimateriaalista kohti sekundaarimateriaalia. Tutkimuskysymyksen kannalta tärkeimmät aineistoryhmät sijoitetaan siis lähdeluettelossa ensimmäiseksi.

Lähdeluettelon rakenne on aina tutkimuskohtainen, sillä primaarisuus määräytyy tutkimuskysymyksen perusteella. Jos tutkimuskysymys koskee esimerkiksi porilaisen hotelli Otavan työilmapiiriä, sijoitetaan ensimmäiseen lähderyhmään työntekijöiden haastattelut. Jos tutkimusaiheena taas on esimerkiksi englantilaisen varhaisromanttisen kaunokirjallisuuden kuva teollisesta vallankumouksesta, on sijoitetaan lähdeluettelon ensimmäiseksi ryhmäksi se kaunokirjallisuus, jota on käytetty primaariaineistona. Jos taas tutkitaan suomalaisessa

elokuvassa ja kirjallisuudessa esitettyjä näkemyksiä lokakuun vallankumouksesta, sijoitetaan analysoidut elokuvat ja kirjat lähdeluettelon ensimmäisiksi ryhmiksi. Jos tutkimuksen kohteena on 1600-luvun suomalainen puutarhataide, koostuu ensimmäinen lähderyhmä luultavasti kirjallisesta arkistoaineistosta.

Tutkimusaineiston viimeinen ryhmä on usein otsikoitu termillä **aikalaiskirjallisuus** tai **vertailuaineisto**. Tämän ryhmän ja tutkimuskirjallisuuden välinen raja on usein ”veteen piirretty viiva”.

Lähdeluettelo on merkittävien aineistoryhmien lukumäärä vaihtelee, ja aineiston ryhmittelyssä kannattaa aina käyttää tervettä järkeä! Aineistoryhmien lukumäärä kannattaa pitää pienenä.

Lähteet merkitään jokaisen ryhmän sisällä pääsanan mukaiseen aakkosjärjestykseen. Jos pääsana ei ole sukunimi, aakkosjärjestyksen määrää muun pääsanan ensimmäinen sana. Vieraiden kielten artikkelit jätetään aakkostaessa ottamatta huomioon. Lähteiden kuvailut voi erotella toisistaan tyhjällä rivillä. Kirjallisuuden kuvailukieli on yleensä sama kuin lähteenä käytetyn julkaisun kieli, sillä ”sekakielistä” kuvailua on vaikea ymmärtää. Englanninkielisen teoksen lähdetiedot merkitään siis kokonaisuudessaan englanniksi ja saksankielisen teoksen lähdetiedot saksaksi.

Laajapohjaisen, arkistoaineistoa ensisijaisesti käyttävän opinnäytteen lähdeluettelo voi sisältää esimerkiksi tällaisia aineistoryhmiä:

1. Kirjallinen arkistoaineisto
2. Haastattelut ja kyselyt
3. Verkkosivut ja blogit
4. Julkaistu kirjallinen aineisto
5. Materiaaliset lähteet, kartat ja kuvat
6. Elokuvat, TV-ohjelmat ja radio-ohjelmat
7. Äänitteet
8. Pelit
9. Aikalaismateriaali
10. Tutkimuskirjallisuus

Esimerkin lähdeluettelossa on paljon aineistoryhmiä. Perustutkintotasaisen opinnäytteen lähdeluettelossa on yleensä paljon vähemmän aineistoryhmiä. **Opinnäytetyön lähdeluettelossa ryhmittely näyttää yleensä tällaiselta:**

- 1 **Tutkimusaineisto**
- 2 **Kirjallisuus**

tai

1. **Tutkimusaineisto**
2. **Aikalaislähteet ja vertailumateriaali**
3. **Tutkimuskirjallisuus**

Esimerkilähdeluettelon ryhmissä 1-7. on kuvailtu tutkimusaineistoa. Ryhmä 8. on aikalaislähteiden ryhmä. Ryhmässä 9 kuvaillaan tutkimuskirjallisuutta.

Ei ole olemassa yhtenäistä lähdeluettelon kaavaa: Lähdeluettelo on yhtä yksilöllinen kuin tutkimuskin. Aineisto ryhmitellään aina tutkimuskysymyksen määrittämän primaarisuuden perusteella, ja niinpä esimerkiksi tietokonepelit voivat hyvin muodostaa oman lähderyhmänsä. Maisemantutkimuksen opinnäytteissä on usein tarkoituksenmukaista esitellä kartat omana ryhmänään. Kvantitatiivista tutkimusotetta edustavissa opinnäytteissä on paikallaan esitellä tilastot omana lähderyhmänään. Jos tutkimuksen aineistossa on paljon kirjeitä, kannattaa erottaa kirjekokoelmat omaksi aineistoryhmäkseen. Samaan tapaan voidaan erottaa omiksi alaryhmikseen esimerkiksi kaunokirjallisuus ja muu aikalaikirjallisuus.

Tutkimuskirjallisuus esitellään lähdeluettelossa aina viimeisenä. Tutkimuskirjallisuus esitellään aina yhtenäisenä ryhmänä, johon kuuluu sekä perinteisessä että sähköisessä muodossa oleva tutkimuskirjallisuus, yhtä hyvin artikkelit ja julkaisemattomat opinnäytteet kuin monografiatkin. Tähän ryhmään sijoitetaan toisinaan myös asiantuntijahaastatteluja ja kirjeitse saatuja asiantuntijalausuntoja.

8. Esimerkkilähdeluettelo

Tämä lähdeluettelo on fiktiivinen.

LÄHDELUETTELO

Kaikki Internet-osoitteet on tarkistettu <päivämäärä>.

Haastatteluaineistot

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman aineistokokoelma, Pori.
Kulttuurien välinen kommunikaatio Satakunnassa -projektin haastattelut 2003-2004.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Joensuun perinnearkisto, Joensuu (SKS:J).
Äänitteet KarTL 87.1-39.

Kyselyt

Tietokonekerhoista blogosfääriin, pöytäkoneista älypuhelmiin – kokemuksia tietokoneharrastamisen arkipäiväistymisestä. Kotitietokoneiden aika ja teknologisen harrastuskulttuurin perintö -projektin kysely (syksy 2013), Turun yliopisto, digitaalinen kulttuuri, Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman aineistokokoelma, Pori.

Verkkosivut ja blogit

Turun yliopiston verkkosivut 11.5.2001. Haettu Internet Archive -palvelusta 18.2.2013.
<<http://web.archive.org/web/20010511043100/http://www.utu.fi/>>.

Jyrki Kasvin blogi <<http://www.kasvi.org/index.php?blog>>. Blogi perustettu 29.08.2005.

Kirjallinen arkistoaineisto

Ranskalaiset arkistot

Archives du Ministère des Affaires Etrangères, Paris (AMAE).
Série Europe 1918-1929. Finlande 16.

Saksalaiset arkistot

Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Abt. III: Geheimes Hausarchiv, München (BHGH).

Kabinettsakten, König Ludwig II.
Nachlass Pfistermeisters.

Suomalaiset arkistot

Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki (HYK).
Richard Faltins brevväxling. Coll. 52.
Z. Topelius' brevväxling. Coll. 244.

Kansallisarkisto, Helsinki (KA).
Rudolf Holstin kokoelma 29.
U.L. Lehtosen kokoelma 77.

Turo Unhon perhearkisto, Mikkeli.
Ilmari Unhon leikekirja.

Julkaistu alkuperäisaineisto

Documents on British Foreign Policy 1919-1939. First Series IX. Edited by Rohan Butler
And J.T.P.Bury. London 1960. (DBFP)

Internet Medieval Sourcebook. Fordham University Center for Medieval Studies.
www.fordham.edu/halsall/s.book.html. <http://www.fordham.edu/halsall/sbook.asp>
(IMS)

König Ludwig II. und Richard Wagner: *Briefwechsel*. Vierter Band: Ergänzende Urkunden. Mit
anderen Urkunden in vier Bänden hrsg. vom Wittelsbacher Ausgleichsfonds und von Winifred
Wagner. Bearbeitet von Otto Strobel. Karlsruhe 1936.

Liszt, Franz, Wagner, Richard: *Briefwechsel*. Leipzig, UP, 1986.

Testaments of the Grand Princes of Moscow. Translated and edited with commentary by Robert
Craig Howes. Ithaca, New York 1967. (TGPM)

Sanoma- ja aikakauslehdet

Allgemeine Zeitung, Augsburg 1865.(AZ)

Neue Freie Presse, Wien 1874, 1898.(NFP)

Turun Sanomat, Turku 1962-1964 (TS).

Uusi Suomi, Helsinki 1971 (US).

Le Vie d'Italia, Milano 1935.(LVI)

Elokuvat, televisio-ohjelmat ja äänitteet

Suomen elokuva-arkisto, Helsinki (SEA)

Finlandia-katsaus I, 5.3.1943. Mannerheim-ristin ritarien mitalien jakotilaisuus, Saksan kauppavaltuuskunnan vastaanotto Malmin lentokentällä, Suomen ja Ruotsin välinen jääpallomaaottelu, Helsingin kaupungin liikennelaitoksen ohjeet raitiovaunuissa liikkumisesta, lennokkinäytös Helsingin Messuhallissa. 225 m (8 min).

Villi Pohjola (Den vilda Norden). Sk: Aarne Tarkas. O: Aarne Tarkas. K: Esko Nevalainen. Le: Kauko Vuorensola. La: Kai Lappalainen. M: Harry Bergström. Ä: Gösta Salminen-Tuomo Kattilakoski. N: Tapio Rautavaara (Tundra-Tauno), Elina Pohjanpää (Karin Turkka), Aino-Maija Tikkanen (Maija), Matti Oravisto (nimismies), Matti Tamminen (pormestari Markus), Leo Jokela (korttihuijari), Uljas Kandolin (konstaapeli Hurja), Jalmari Parikka (Musta-Pekka), Lasse Pöysti (kapakkapianisti). T: Fennada-Filmi/Mauno Mäkelä. E: 30.9.1955. - 5882/29.9.1955. Videokopion pituus 99 min.

Yleisradion arkisto, Helsinki (YA)

A-studio. To: Markus Leikola. T: YLE-I/Jyrki Koulumies. E: 28.12.1989.

A-studio. To: Eva Polttila. T: YLE-I/Jyrki Koulumies. E: 29.12.1989.

Yleisradion äänilevystö, Helsinki (YÄ)

Jurva, Matti: Iskelmiä. Finlandia PSOP 54. - +LP 11.262.

Mrs. Miller: Will Success Spoil Mrs. Miller. Capitol T 2579. 1968. - +LP 8.576.

Muut äänitteet

Karady, Katalin: Add a kezed. Qualiton LPM 16728. 1988.

Pelit

Tietokonepelit

Half-Life 2 (2004). Developer: Valve Corporation, Publisher: Valve Corporation (Steam) Electronic Arts, Distributor: Electronic Arts, Art Department: Dhabih Eng (lead artist), Animation Department: Miles Estes (lead animator), Original Music by Kelly Bailey. Platform: PC.

Korttipelit

Off Topic. Etene keskustelupalstan huipulle! Digitaalisen kulttuurin pelijulkaisut 1. Turun yliopisto, Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma, Pori 2012.

Kuvalähteet

Kuvajulkaisut

Deutsche Illustrierte Flugblätter des 16. und 17. Jahrhunderts. Hrsg. von Wolfgang Harms. Band I. Die Sammlung Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel. Kommentierte Ausgabe. Teil I: Ethica. Physica. Hrsg. von Wolfgang Harms und Michael Schilling zusammen mit Barbara Bauer und Cornelia Kemp. Tübingen, Univ.Verl., 1985.

Ottocento/Novecento. Italiaanse kunst 1870-1910. Samenstelling tentoonstelling: Gianna Piantoni, Fred Leeman. Zwolle, Italice, 1988.

Muut kuvalähteet

Herzog August Bibliothek, Wolfenbüttel (HAB). Wie sick een Munsier a la mode kleeden sal. 1628. Radeeraus 21,0 x 29,3.

Musée d'Orsay, Paris (MdO). Vittore Grubicy: Mattina-Lago Maggiore. 1894. Öljy 47,4 x 41,1.

Aineelliset lähteet ja rakennukset

Turun Tuomiokirkko, Turku (TT).

Amalia Vanhalan kokoelma, Pihtipudas.

Aikalaiskirjallisuus ja aikalaishaastattelut

Arndt, Ernst Moritz: *Geist der Zeit*. Zweite Auflage. S.I. 1807.

Barrington, E.: *Loistava Apollo. Byronin elämä*. Suomentanut Aino Tuomikoski. Helsinki, 1926.

Flodin, Karl och Ehrström, Otto: *Richard Faltin och hans samtid*. Helsingfors, Söderström, 1934.

Förster, Bernhard: *Deutsche Colonien in dem oberen Laplata-Gebiete mit besonderer Berücksichtigung von Paraguay. Ergebnisse eingehender Prüfungen, praktischer Arbeiten und Reisen, 1883-1885*. Zweite Auflage. Leipzig, 1886.

Orko, Risto, tuotantopäällikkö. 24.3.1991 (Puhelinhaastattelu, Hannu Salmi, muistiinpanot).

Tappert, Wilhelm: Richard Wagner in Berlin. *Bayreuther Festblätter in Wort und Bild*. Zum Besten der Bayreuther Festspiele herausgegeben von der Central-Leitung des Allgemeinen Richard Wagner -Vereines. München, 1884.

Unho, Satu, kanslisti. 29.3.1991 (Haastattelu, Hannu Salmi, nauhoite).

Kirjallisuus

Deleuze, Gilles: *Autiomaan Kirjoituksia vuosilta 1967–1986*. Gaudeamus, Helsinki, 1992.

D'Emilio, John & Freedman, Estelle: *Intimate Matters. A History of Sexuality in America*. Harper & Row, New York, 1988.

Dreyfus, Hubert L & Rabinow Paul: *Michel Foucault. Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Second edition. Chicago University Press, Chicago, 1983.

Foucault, Michel: *Tarkkailla ja rangaista*. Ranskankielinen alkuteos *Surveiller et punir* (1975). Suom. Eevi Nivanka, kieliasun tarkistanut Jukka Kemppinen, saatesanat kirjoittanut Ilpo Helén. Toinen painos. Otava, Helsinki, 2001.

Koski, Johannes: Pikseli-ihastuksesta pikselirakkauteen – Pelaajan ja pelihahmon välinen kiintymys. *Digirakkaus 2.0*. Toim. Petri Saarikoski, Ulla Heinonen, Riikka Turtiainen. Turun yliopisto, kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisut 31, Pori, 2011, 63–73.

Turtiainen 2006a: Turtiainen, Riikka: ”Faniuden rajoilla. Aktiivisuus ja puhetapa mediaurheilun kuluttajuuden määrittäjinä.” Teoksessa *Raja: kohtaamisia ja ylityksiä*. Toim. Petri Saarikoski, Päivi Granö ja Riikka Turtiainen. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja 8. Turun yliopisto, Pori, 2006, 61–84.

Turtiainen 2006b: Turtiainen, Riikka: ”Miten penkkiurheilijasta tuli virtuaaliurheilija?” Teoksessa *Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2006*. Toim. Heikki Roiko-Jokela ja Sironen, Esa. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä, 2006, 165–172.

Peltonen, Matti: *Mikrohistoriasta*. Gaudeamus, Helsinki, 1999.

Sihvonen, Tanja: Virus, terroristi ja pankkipalvelujen käyttäjä. *Välimuistiin kirjoitetut. Lukuja Suomen tietoteknistymisen kulttuurihistoriaan*. Toim. Hannu Salmi, Petri Paju, Jussi Parikka, Petri Saarikoski, Tanja Sihvonen, Jaakko Suominen. Turun yliopisto, kulttuurihistoria, k&h Turku, 2006, 141–177.

Östman, Sari: Peli- ja leikkimieli internetin elämäjulkaisukulttuurissa. *Pelitutkimuksen vuosikirja 2011*. Toim. Jaakko Suominen (päätoimittaja), Raine Koskimaa, Frans Mäyrä, Riikka Turtiainen, 22–36, <<http://www.pelitutkimus.fi/vuosikirja2011/ptvk2011-03.pdf>>.

LYHENTEET

AMAE: Archives du Ministère des Affaires Etrangères

AZ: Allgemeine Zeitung

BHGH: Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Abt. III: Geheimes Hausarchiv

DBFP: Documents on British Foreign Policy

HAB: Herzog August Bibliothek

HYK: Helsingin yliopiston kirjasto

IMS: Internet Medieval Sourcebook

LVI: Le Vie d'Italia

MdO: Musée d'Orsay

KA: Kansallisarkisto

NFP: Neue Freie Presse

SEA: Suomen elokuva-arkisto

SKS: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

SKS:J: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Joensuun perinnearkisto

TGPM: Testaments of the Grand Princes of Moscow

TS: Turun Sanomat

TT: Turun Tuomiokirkko

US: Uusi Suomi

YA: Yleisradion arkisto

YÄ: Yleisradion äänilevystö

9. Suomalaisen arkistojen vakiintuneita lyhenteitä

Oheisessa luettelossa on eräitä vakiintuneita kotimaisten arkistojen ja muiden tiedonhallintainstituutioiden lyhenteitä. Vaikka lyhenteet ovatkin vakiintuneita, on tutkielmaan aina hyvä liittää luettelo siinä käytetyistä lyhenteistä. Arkiston lyhenne tulee liittää myös aineiston kuvailuun. Tässä luettelossa esitellyistä vakiintuneista lyhenteistä voi päätellä, millaisella periaatteella voi tarvittaessa rakentaa myös omia lyhenteitä.

Ulkomaisten arkistojen vakiintuneita lyhenteitä kannattaa tiedustella arkiston henkilökunnalta. Vakiintunut lyhenne esitellään yleensä myös arkiston käytösäännöissä. Tämän oppaan liitteenä on Turun yliopiston Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkiston käytösäännöt, jotka valottavat hyvin arkistojen käyttämiseen liittyviä eettisiä periaatteita.

EIVÅ	Etnologiska institutionen vid Åbo Akademi
EK	Eduskunnan kirjasto
EKM	Etelä-Karjalan museo (Lappeenranta)
EPMM	Eteläpohjanmaan maakuntamuseo (Seinäjoki)
HMA	Hämeenlinnan maakunta-arkisto
HKM	Helsingin kaupungin museo
HKHM	Hämeenlinnan kaupungin historiallinen museo
HYA	Helsingin yliopiston arkisto
HYHL	Helsingin yliopisto, Historian laitos
HYK	Helsingin yliopiston kirjasto
HYKL	Helsingin yliopisto, Kansatieteen laitos
JYK	Jyväskylän yliopiston kirjasto
JMA	Jyväskylän maakunta-arkisto
KA	Kansallisarkisto, ent. Valtionarkisto (VA)
KKTK	Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (Helsinki)
KKTK:BSS	Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Byrån för svenska språket
KKTK:NT	Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Nimitoimisto
KKTK:SMS	Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Suomen murteiden sanakirjan kokoelmat, ent. Sanakirjasätiö (SS)
KKTK:VKS	Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Vanhan kirjasuomen sanakirjan kokoelmat

KM	Kansallismuseo
KM:00	Kansallismuseon esinekokoelma, merkintä koostuu kansallismuseon lyhenteestä ja esineen numerosta.
KSM	Keski-Suomen Museo (Jyväskylä)
KyMM	Kymenlaakson maakuntamuseo (Kotka)
LKM	Lahden historiallinen museo (Lahden kaupunginmuseo)
LMM	Lapin maakuntamuseo (Rovaniemi)
MV	Museovirasto
MV:HTKA	Museovirasto, Historian toimiston kuva-arkisto
MV:KTKA	Museovirasto, Kansatieteen kuva-arkisto
MV:KTKKA	Museovirasto, Kansatieteen toimiston käsikirjoitusarkisto
MV:PA	Museovirasto, Perinnearkisto
OMA	Oulun maakunta-arkisto
OpM	Opetusministeriö
P-KM	Pohjois-Karjalan museo (Joensuu)
PM	Pohjanmaan museo (Vaasa)
PPM	Pohjois-Pohjanmaan museo (Oulu)
SatM	Satakunnan museo (Pori)
SRTM	Suomen rakennustaiteen museo
SEA	Suomen Elokuva-arkisto
SKS	Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, kansanrunousarkisto (Helsinki)
SKS:E	SKS:n Ethnographica-kokoelma
SKS:KRK	SKS:n Kalevalan riemuvuoden keruukilpailun kokoelma
SLS	Svenska Litteratursälskapets arkiv (Helsingfors)
SMA	Savo-Karjalan maakunta-arkisto (Mikkeli)
SMY	Suomen muinaismuistoyhdistys
TaYK	Tampereen yliopiston kirjasto
TaYKpL	Tampereen yliopisto, Kansanperinteen laitos
TKU/TYKL	Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkisto
TLMM	Tornionjokilaakson maakuntamuseo (Tornio)
TMA	Turun maakunta-arkisto
TMM	Turun maakuntamuseo

TYK	Turun yliopiston kirjasto
UM	Ulkoministeriö
VMA	Vaasan maakunta-arkisto
YLE:K	Yleisradion kirjasto ja tietopalvelu
YLE:A	Yleisradion arkisto

Paikallismuseoista ja paikallisarkistoista käytetään yleensä lyhennettä, joka muodostuu paikkakunnan nimestä ja M- tai A- kirjaimesta.

Esim: Myrskylä M
 PoriA